

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Senta Žekar

Mentor: izr. prof. dr. Zlatko Šabič

**PRIMERJAVA STALIŠČ ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE IN
EVROPSKE UNIJE DO KJOTSKEGA PROTOKOLA**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

KAZALO VSEBINE

1	SEZNAM KRATIC	4
2	UVOD	6
3	PODNEBNE SPREMEMBE	8
3.1	OPREDELITEV PROBLEMA PODNEBNIH SPREMEMB.....	8
3.2	ZGODOVINA REŠEVANJA PROBLEMA PODNEBNIH SPREMEMB.....	12
3.3	OKVIRNA KONVENCIJA O SPREMEMBI PODNEBJA	15
3.4	KJOTSKI PROTOKOL.....	18
4	ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE IN EVROPSKA UNIJA KOT GLAVNA EMITENTA TOPLOGREDNIH PLINOV	21
5	POGAJANJA O OKVIRNI KONVENCIJI ZDRUŽENIH NARODOV O SPREMEMBI PODNEBJA	26
5.1	POTEK POGAJANJ.....	26
5.1.1	<i>Pogajalske skupine.....</i>	27
5.1.2	<i>Glavne teme</i>	28
5.2	STALIŠČA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE IN RAZLOGI ZANJE.....	32
5.2.1	<i>Razlogi za stališča Združenih držav Amerike.....</i>	36
5.3	STALIŠČA EVROPSKE SKUPNOSTI IN RAZLOGI ZANJE.....	41
5.3.1	<i>Razlogi za stališča Evropske skupnosti.....</i>	44
5.4	PRIMERJAVA STALIŠČ ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE IN EVROPSKE SKUPNOSTI	46
6	STALIŠČA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE IN EVROPSKE SKUPNOSTI DO KJOTSKEGA PROTOKOLA	50
6.1	POTEK POGAJANJ NA ZASEDANJIH KONFERENC DRŽAV PODPISNIC IN STALIŠČA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE IN EVROPSKE SKUPNOSTI...	50
6.2	RAZLOGI ZA STALIŠČA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE in EVROPSKE UNIJE	53

7	EMPIRIČNE ANALIZE OBRAVNAVE STALIŠČ	55
8	ZAKLJUČEK.....	69
9	SEZNAM TABEL IN DIAGRAMOV	74
9.1	SEZNAM TABEL	74
9.2	SEZNAM DIAGRAMOV	74
10	LITERATURA IN DRUGI VIRI.....	76

1 SEZNAM KRATIC

AOSIS	<i>Alliance of Small Island States</i> (Zveza malih otoških držav)
BDP	bruto domači proizvod
Btu	<i>British thermal unit</i> (britanska enota za toploto)
CDM	<i>Clean Development Mechanism</i> (mehanizmi čistega razvoja)
CFC	klorofluoroogljikovodiki
CH ₄	metan
CO ₂	ogljikov dioksid
COP	<i>Conference of the Parties to the UNFCCC</i> (Konferenca držav podpisnic Okvirne konvencije Združenih narodov o spremembi podnebja)
DOE	<i>Department of Energy</i> (Ministrstvo za energijo ZDA)
EEA	<i>European Environmental Agency</i> (Evropska okoljska agencija)
ES	Evropska skupnost
EU	Evropska unija
GEF	<i>Global Environmental Facility</i> (Globalni sklad za okolje)
kWh	<i>Kilowatt-hour</i> (kilovatna ura)
GWP	<i>Global Warming Potential</i> (potencial globalnega segrevanja)
HFC	fluorirani ogljikovodiki
HTML	<i>Hyper Text Markup Language</i> (jezik, spremenjen iz navadnega besedila v tekstno, skupaj z ukazi za urejanje besedila)
IEA	<i>International Energy Agency</i> (Mednarodna agencija za energijo)
INC	<i>International Negotiation Committee</i> (Mednarodni pogajalski odbor)
IPCC	<i>Intergovernmental Panel on Climate Change</i> (Medvladni forum za podnebne spremembe)
JI	<i>Joint Implementation Mechanism</i> (mehanizmi skupnega izvajanja)
LULUCF	<i>Landuse, Landuse Change and Forestry</i> (Raba zemljišč, sprememba rabe zemljišč in gozdarski sektor)
Mtoe	<i>Million ton of oil equivalent</i> (milijon ton ekvivalenta nafte)
N ₂ O	didušikov oksid

O ₃	Ozon
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)
OPEC	<i>Organization of Petroleum Exporting Countries</i> (Organizacija držav izvoznic nafte)
OZN	Organizacija združenih narodov
PFC	Perfluorirani ogljikovodiki
SF ₆	žveplov heksafluorid
TGP	toplogredni plini
UNCED	<i>United Nations Conference on Environment and Development</i> (Konferenca Združenih narodov o okolju in razvoju)
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> (Razvojni program Združenih narodov)
UNEP	<i>United Nations Environment Programme</i> (Program Združenih narodov za okolje)
UNFCCC	<i>United Nations Framework Convention on Climate Change</i> (Okvirna konvencija Združenih narodov o spremembi podnebja)
WMO	<i>World Meteorological Organization</i> (Svetovna meteorološka organizacija)
ZDA	Združene države Amerike

2 UVOD

Podnebne spremembe, ki so posledica učinka tople grede oziroma segrevanja ozračja, so eden najbolj perečih dolgoročnih okoljskih problemov z verjetnimi negativnimi posledicami v bližnji in daljni prihodnosti, ki jih s svojim delovanjem povzroča tudi človek. Podnebne spremembe so globalni okoljski problem, saj celotno prebivalstvo sveta s svojim delovanjem prispeva k temu; prav tako bodo vsi čutili njegove posledice, in to ne glede na odgovornost za nastali problem. Če ga razrešuje posamezna ali celo nekaj držav, to ne bo imelo vidnega učinka. Zato je potrebno delovanje na mednarodni ravni. Večina držav se tega zaveda. Okvirna konvencija Združenih narodov o spremembi podnebja (UNFCCC – *United Nations Framework Convention on Climate Change*) iz leta 1993 in pripadajoči Kjotski protokol iz leta 1997 sta tako med pomembnejšimi v nizu mednarodnih sporazumov o reševanju problema podnebnih sprememb. Države Evropske unije¹ (EU) in Združene države Amerike (ZDA) so glavni akterji celotnega procesa pogajanj in sprejemanja obeh dokumentov ter so tako s svojimi nasprotujočimi si stališči in samim odnosom predvsem do Kjotskega protokola najbolj vplivale na potek in izide pogajanj o UNFCCC in predvsem o Kjotskem protokolu.

Namen diplomskega dela je ugotoviti, kakšne so bile razlike v stališčih glavnih akterjev na pogajanjih (ZDA in EU) in kakšni so bili razlogi zanje, saj so povzročili tako nestrinjanje, da so ZDA odstopile od Kjotskega protokola; tako so ogrozile ne samo njegovo veljavnost, ampak tudi učinkovitost. Zato je delovno vprašanje, na katero poskuša naloga odgovoriti: ali je mogoče trditi, da so stališča ZDA in EU na pogajanjih in njihov splošni odnos do Kjotskega protokola v skladu z njihovimi energetske politiki?

V diplomskem delu ni natančneje obravnavan sam problem podnebnih sprememb in ali ga res povzroča človek ali ne. Prav tako niso natančneje obravnavana stališča držav v

¹ EU je bila ustanovljena leta 1993, ko je začela veljati Maastrichtska pogodba, in ni samostojen pravni subjekt, medtem ko ES je. Tako ima ES v nasprotju z EU pravico sklepati mednarodne sporazume v imenu držav članic po 113. in 228. členu Rimske pogodbe (Moussis 1999: 39; McCormick 2001: 264). Zato bo poimenovanje ES uporabljeno takrat, ko bo s tem mišljena EU kot mednarodno pravni subjekt. Se pravi, ko se bo besedilo nanašalo na obdobje do 1. novembra 1993 in neposredno na dogajanja in stališča ES na samih mednarodnih pogajanjih (za sprejetje UNFCCC in Kjotskega protokola). Poimenovanje EU pa bo uporabljeno takrat, ko bo obravnavana EU na splošno kot organizacija 25 držav (po 1. maju 2004), ki imajo skupne interese, cilje in vizijo prihodnosti.

razvoju, čeprav so omenjena v diplomskem delu, vendar samo toliko, kolikor je relevantno za analizo stališč glavnih akterjev. Poleg tega je diplomsko delo pri analizi stališč osredotočeno na teme, pri katerih je največje neskladje med stališči ZDA in EU, in ne na vsa stališča, ki so bila obravnavana med pogajanjmi, pa čeprav v sporazumih zavzemajo pomembno mesto. Obravnavane torej niso tiste teme, pri katerih so imele ZDA in EU skladna stališča ali pa razlike niso bile zelo pomembne za diplomsko delo. Delo se prav tako ne ukvarja z učinkovitostjo Kjotskega protokola oziroma ne ugotavlja, ali bo dejansko vplival na zmanjšanje posledic podnebnih sprememb. Poleg tega tudi ne analizira, kakšne posledice je imel odstop ZDA od Kjotskega protokola na nadaljna pogajanja, ki so odstopu še sledila, preden je bil protokol popolnoma pripravljen za izvajanje.

Diplomsko delo je sestavljeno iz petih poglavij. V prvem poglavju so na kratko razložene podnebne spremembe, kako nastanejo in kakšne so njegove pričakovane posledice v prihodnosti, ter zgodovinski pregled reševanja tega problema na mednarodni ravni. V drugem poglavju je obrazložitev, zakaj so bile ZDA in EU pomembna akterja v pogajanjih in zakaj sta med seboj primerljiva, čeprav so prve država, druga pa mednarodna organizacija. V tretjem poglavju je opisan potek pogajanj o UNFCCC, kakšna so bila stališča ZDA in EU. Na koncu pa je še analiza njunih razlogov za taka stališča. Ta pogajanja so ozadje za pogajanja o Kjotskem protokolu k omenjeni konvenciji, saj so se že takrat izoblikovala temeljna stališča in razlogi zanje, ki so bila nato osnova za pogajanja o Kjotskem protokolu. Četrto poglavje opisuje in analizira potek pogajanj, stališča ZDA in EU ter razloge zanje na vseh konferencah držav podpisnic po sprejetju UNFCCC do podaljšane šeste Konference držav podpisnic, ko so ZDA oznanile, da ne bodo ratificirale Kjotskega protokola. Peto poglavje se konča z analizo statistik, ki prikazujejo stanje v energetskega sektorju ZDA in EU, kar je ključnega pomena za razumevanje obnašanja obeh akterjev na pogajanjih.

Pri raziskovanju poteka pogajanj, stališč ZDA in EU ter razlogih zanje je bila uporabljena predvsem zgodovinsko razvojna metoda, vključno z analizo primarnih in sekundarnih virov. Velika večina primarnih virov, statističnih podatkov, raziskav in poročil, potrebnih za izvedene analize, je dostopna na spletnih straneh, predvsem na uradni strani UNFCCC in EU ter uradnih straneh drugih priznanih mednarodnih

organizacij in državnih institucij. Z uporabo podatkov iz omenjenih zanesljivih virov sta bili zagotovljeni njihova verodostojnost in veljavnost. Prav tako je tudi večina uporabljenih sekundarnih virov dostopnih neposredno na spletu, medtem ko so v tiskani obliki dostopni samo z medknjižnično izposajo. Poleg že omenjenih metod je delo temeljilo tudi na analizi uradnih statistik, potrebnih za potrditev razlogov za delovanje ZDA in EU na omenjenih pogajanjih.

3 PODNEBNE SPREMEMBE

3.1 OPREDELITEV PROBLEMA PODNEBNIH SPREMEMB

Podnebne spremembe² veljajo danes za enega najbolj zapletenih svetovnih okoljskih problemov, delno tudi zato, ker je spreminjanje podnebja naraven pojav. Obstaja pa vedno več dokazov, da sedanje podnebne spremembe niso samo posledica naravnih dejavnikov, ampak jih povzroča človek s svojim delovanjem.

Podnebne spremembe povzročajo povečan učinek tople grede. Podnebje na Zemlji je odvisno od sončne energije, ki prispe na Zemljo v obliki sončnega sevanja. Približno 30 % sevanja se odbije od atmosfere in površine planeta nazaj v vesolje. Večino preostalih 70 % sončnega sevanja pa vsrka zemeljsko površje, ki se tako segreva. Zemlja nato to energijo oddaja v obliki infrardečega sevanja nazaj v vesolje. Toplogredni plini (v nadaljevanju TGP) prestrežejo del tega sevanja in energijo usmerijo nazaj na zemeljsko površino ter tako zadržujejo toploto. Brez tega naravnega pojava življenje, kot ga poznamo danes, ne bi bilo mogoče, saj bi bila Zemlja za približno 20° C hladnejša.³ Problem nastane, ko se koncentracija TGP v atmosferi čezmerno poveča in zadržijo preveč toplote. Posledica tega je povečano segrevanje Zemlje, čemur pravimo globalno segrevanje, kar pa ima za posledico spremembe podnebja.

² Podnebne spremembe so spremembe v podnebju, povzročene posredno ali neposredno s človeškimi dejavnostmi, ki spreminjajo sestavo atmosfere, in so dodatne naravni podnebni spremenljivosti (drugi odstavek 1. člena UNFCCC).

³ Climate Change Information Sheet 2, The greenhouse effect, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact02.html> (4. 6. 2003).

Med glavne antropogene toplogredne pline⁴ spadajo ogljikov dioksid (v nadaljevanju CO₂), metan (v nadaljevanju CH₄), ozon (v nadaljevanju O₃), didušikov oksid (v nadaljevanju N₂O), klorofluorogljikovodiki (v nadaljevanju CFC), fluorirani ogljikovodiki (v nadaljevanju HFC), žveplov heksafluorid (v nadaljevanju SF₆) in perfluorirani ogljikovodiki (v nadaljevanju PFC). Razen industrijskih plinov so vsi ti plini naravnega izvora in sestavljajo manj kot 1 % atmosfere. Njihova koncentracija narašča od industrijske revolucije naprej. V zadnjih 200 letih se je koncentracija CO₂ povečala za več kot 30 %, koncentracija CH₄ se je povečala za 150 % in N₂O za približno 16 %. Naraščajo tudi koncentracije HFC, PFC in SF₆. Le koncentracija CFC se začenja stabilizirati zaradi nadzora emisij, ki ga je uvedel Montrealski protokol⁵.

Mnogo znanstvenikov meni, da je naraščanje koncentracije TGP posledica človekovega delovanja od industrijske revolucije naprej (Ravnik 1997: 54). To potrjuje tudi Medvladni forum za podnebne spremembe (IPCC – *Intergovernmental Panel on Climate Change*)⁶ v svojem Tretjem poročilu (*Third Assessment Report*), v katerem je zapisano, da obstajajo novi in prepričljivejši dokazi, da je večino segrevanja, opaženega v zadnjih petdesetih letih, mogoče pripisati človekovi dejavnosti (IPCC 2001a: 3).

Med najučinkovitejše TGP spadata CO₂ in CH₄.⁷ Ljudje proizvajamo dodatne količine CO₂ z uporabo fosilnih goriv in dihanjem.⁸ Poraba fosilnih goriv se zaradi gospodarske

⁴ Glavni antropogeni TGP so tisti, katerih količina v ozračju se povečuje zaradi dejavnosti človeka in tako največ prispevajo k učinku tople grede.

⁵ Montrealski protokol (*Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer*) iz leta 1987 je protokol k Dunajski konvenciji za zaščito ozonskega plašča (*Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer*) iz leta 1985. Climate Change Information Sheet 3, Greenhouse gases and aerosols, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact03.html> (4. 6. 2003).

⁶ IPCC sta leta 1988 ustanovila UNEP (*United Nations Environment Programme* – Program Združenih narodov za okolje) in WMO (*World Meteorological Organization* – Svetovna meteorološka organizacija). V organizaciji sodelujejo vodilni strokovnjaki za podnebne spremembe. Naloga IPCC je oceniti znanstvene, tehnične in družbenoekonomske informacije, pomembne za razumevanje tveganja, ki ga povzročajo antropogene podnebne spremembe. IPCC ne opravlja raziskav sam. Njegove ocene temeljijo v glavnem na objavljeni in s strani kolegov ocenjeni znanstveni literaturi (Jacobson 2001: 2012).

⁷ Omenjena plina najbolj vplivata na povečanje učinka tople grede, saj CO₂ pomeni 60 % in CH₄ 20 % povečanega oziroma antropogenega učinka tople grede (Climate Change Information Sheet 3, Greenhouse gases and aerosols, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact03.html> (4. 6. 2003).

⁸ Število prebivalcev na Zemlji nenehno narašča, s čimer se povečuje tudi količina izdihanega CO₂. V prvem stoletju je živel na Zemlji približno 300 milijonov ljudi. Prebivalstvo se je začelo močno povečevati šele od industrijske revolucije naprej. V začetku 19. stoletja je doseglo svojo prvo milijardo, v začetku 20. stoletja svojo drugo, leta 2000 pa je bilo na svetu že okoli šest milijard ljudi (Population Reference Bureau, *World Population Growth, 1750–2150* http://www.prb.org/Content/NavigationMenu/PRB/Educators/Human_Population/Population_Growth/Population_Growth.htm (7. 5. 2005). Napovedi OZN predvidevajo, da bo do leta 2050 prebivalstvo naraslo do okoli 9 milijard ljudi (Latest UN Projections, *World Population Will Reach 9,1 Billion by 2050* <http://www.overpopulation.com/archives/years/2005/000025.html> (7. 5. 2005).

rasti in rasti prebivalstva stalno povečuje. Problem poslabšuje še krčenje gozdov, saj drevesa vsrkajo CO₂. Kmetijstvo je odgovorno za večino proizvedenega metana, ki se sprošča ob anaerobnem razkroju⁹ organskih snovi, ki poteka predvsem v želodcih govedi, pri gojenju riža, gnitju itn. K povečani koncentraciji pa pripomorejo tudi emisije s smetišč in proizvodnje naravnega plina (McCormick 2001: 278). Emisije N₂O pa se povečujejo predvsem zaradi večje uporabe umetnih dušikovih gnojil v kmetistvu. N₂O nastaja kot stranski proizvod pri nitrifikaciji¹⁰ in denitrifikaciji¹¹, ki naravno potekata v prsti. Uporaba umetnih gnojil pa še pospešuje nastajanje tega plina v prsti.¹²

Poleg tega k povečani koncentraciji N₂O v ozračju prispevajo tudi spreminjanje naravnih habitatov v kmetijska zemljišča¹³ in industrijski procesi v kemični industriji ter pri izgorevanju fosilnih goriv in biomase.¹⁴

Znanstveniki predvidevajo, da bodo glavne posledice globalnega segrevanja naslednje:

1. globalne temperature naj bi se povišale od 1,4 do 5,8 °C do leta 2100. Regionalno in sezonsko segrevanje ne bo enakomerno. Največje segrevanje bodo doživeli v polarnih območjih in najmanjše ob ekvatorju. V zmernotoplem pasu (na severni polobli) se bodo temperature zvišale predvsem pozimi;¹⁵
2. spremembe temperatur bodo vplivale na količino padavin, ki se bodo na svetovni ravni povečale, na regionalni ravni pa bodo posledice različne. Količina padavin se bo najverjetneje povečala v predelih, ki ležijo v mrzlem pasu (na primer v Islandiji). Pozimi se bo količina padavin povečala tudi v nekaterih tropskih predelih, na Antarktiki in zmernotoplem pasu (na primer v Evropi). Količina

Čprav se število prebivalcev povečuje, pa se stopnja rasti prebivalstva od leta 1970 zmanjšuje. Tako se je prebivalstvo od leta 1960 povečalo za 22 %, v zadnjem desetletju 20. stoletja pa "le" za 15 % (Projections of Future World Population, http://www.overpopulation.com/faq/basic_information/future_projections.html#footnotes_3 (7. 5. 2005).

⁹ Anaerobno pomeni brez prisotnosti kisika.

¹⁰ Nitrifikacija je proces, pri katerem aerobne bakterije iz amonijaka proizvajajo nitrate (Nitrous oxide sources-temperate soils, <http://www.ghgonline.org/nitroustempsoil.htm> (15. 12. 2004)).

¹¹ Denitrifikacija je proces, pri katerem anaerobne bakterije iz nitrata proizvajajo dušik (*ibid.*).

¹² Nitrous oxide sources-agricultural soil, www.ghgonline.org/nitrousagri.htm (15. 12. 2004).

¹³ Pri tem se zaradi razgradnje organskih snovi sprošča dušik, ki je ujet v naravno rastje in zemljo. Samo kmetijstvo pa, kot je že bilo omenjeno, z uporabo dušikovih gnojil največ prispeva k dodatnim emisijam N₂O (Fundamentals of physical geography, Chapter 7: Introduction to the Atmosphere, h) Greenhouse Effect, online textbook (dr. Michael Pidwirny, Department of Geography, Okanagan University College). Dostopno na <http://www.physicalgeography.net/fundamentals/7h.html> (15. 12. 2004)).

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Climate Change Information Sheet 5, How will the climate change? <http://unfccc.int/resource/iaucit/fact05.html> (4. 6. 2003); CANCEE, Defend the Climate <http://www.cancee.org/documents/publications/Defend%20the%20Climate.pdf> (15. 11. 2004, 14-15).

- padavin se bo zmanjšala predvsem v subtropskem pasu, tj. v Avstraliji, osrednji Ameriki in južni Afriki. V poletnih mesecih se bo količina padavin zmanjšala tudi v srednjih zemljepisnih širinah, kjer bodo padavine predvsem neenakomerne in se bodo pogosteje pojavljala sušna obdobja in dnevi močnega deževja;¹⁶
3. segrevanje naj bi povzročilo tudi taljenje ledenikov in povečanje prostornine oceanov. Posledično naj bi se dvignila morska gladina za predvidoma 9 do 88 cm do leta 2100.¹⁷ Tak dvig pa že zadošča, da bodo poplavljeni nizki tropski otoki in obalne ravnice, kjer živi več kot 50 % svetovnega prebivalstva (CANCEE 2002: 16);
 4. povečala naj bi se jakost ekstremnih vremenskih pojavov, kot so neurja, orkani, tornadi. Zaradi povečanja globalne temperature bodo pogostejše suše in vročinski valovi. Obilnejši nalivi in posledično poplave pa bodo pogostejše zaradi predvidenega povečanja padavin. Pričakuje pa se tudi povečanje moči in pogostosti orkanov, tornadov in neurij zaradi sprememb v temperaturah gladine oceanov, za katero se predvideva, da vpliva na te podnebne pojave.¹⁸

Nekatere spremembe lahko opazimo že danes. Globalna temperatura se je v dvajsetem stoletju povišala za približno 0,6° C.¹⁹ Prav tako se je deset najtoplejših let zgodilo v zadnjih petnajstih letih 20. stoletja. Na severni polobli se je zmanjšala pokritost s snegom za približno 10 % in rekordno so se zmanjšali nepolarni ledeniki.²⁰ Zmanjšala se je tudi količina plavajočega ledu v Severnem ledenem morju. Povprečna morska gladina se je dvignila za 10 do 20 cm. Padavine po celem svetu pa so se povečale za približno 1 %.²¹

S svojimi značilnostmi in predvidenimi posledicami veljajo podnebne spremembe za enega resnejših globalnih okoljskih problemov. Vsa omenjena dognanja glede značilnosti

¹⁶ IPCC (2001b: 5), CANCEE, Defend the Climate <http://www.cancee.org/documents/publications/Defend%20the%20Climate.pdf> (15. 11. 2004); Climate Change Information Sheet 5, How will the climate change? <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact05.html> (4. 6. 2003).

¹⁷ Climate Change Information Sheet 5, How will the climate change? <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact05.html> (4. 6. 2003).

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Climate Change Information Sheet 1, An introduction to climate change, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact01.html> (4. 6. 2003).

²⁰ Climate Change Information Sheet 6, Has climate change already begun, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact06.html> (4. 6. 2003).

²¹ Environmental Protection Agency, Global Warming, Climate, <http://yosemite.epa.gov/oar/globalwarming.nsf/content/climate.html> (4. 6. 2003).

in vpliva problema so bistveno pripomogla k zavedanju, da ta problem zahteva resnejšo obravnavo. V nadaljevanju je kratka predstavitev zgodovine obravnave problema, ki je vodila do njegovega reševanja na mednarodni ravni.

3.2 ZGODOVINA REŠEVANJA PROBLEMA PODNEBNIH SPREMEMB

Na nevarnost povečanja učinka tople grede, ki bo vodilo do globalnega segrevanja, je prvi opozoril švedski znanstvenik Svante Arrhenius že leta 1896. Podnebnim spremembam so resno začeli posvečati pozornost šele približno 50 let pozneje, ker je pred tem veljalo prepričanje, da se podnebje ne spreminja (Jacobson 2001: 2011).

V petdesetih letih 20. stoletja se je povečalo zanimanje za preučevanje podnebnih sprememb. Povečala se je tudi dostopnost podatkov, ki so potrjevali globalno segrevanje,²² in število raziskav na tem področju. S poglobljanjem znanja o podnebnem sistemu so postala pogostejša tudi opozorila znanstvenikov (Jacobson 2001: 2011).

Prva večja konferenca, namenjena izključno podnebnim spremembam, je bila Prva svetovna konferenca o podnebjju (*First World Climate Conference*) v Ženevi. Nastala je pod pokroviteljstvom WMO, UNEP in Mednarodnega sveta znanstvenih združenj (*International Council of Scientific Unions*) leta 1979. Podnebne spremembe je prepoznala kot resen problem.²³

Konec osemdesetih in začetek devetdesetih let 20. stoletja so bile številne medvladne konference, ki so se osredotočile na podnebne spremembe.²⁴ Skupaj z naraščanjem znanstvenih dokazov so pripomogle k večjemu zanimanju za ta problem.²⁵

Leta 1988 sta WMO in UNEP ustanovila IPCC, katerega naloga je bila oceniti obstoječe znanje o podnebnem sistemu in podnebnih spremembah ter preučiti tveganja, ki ga povzročajo antropogene podnebne spremembe. Leta 1990 je izdal prvo poročilo, v

²² Prva postaja za merjenje koncentracije CO₂ je bila postavljena v observatoriju Mauna Loa na Havajih, ki je začela obratovati leta 1957 in obratuje še danes. (Jacobson 2001: 2011; Ranik 1997: 21).

²³ Climate Change Information Sheet 17, The international response to climate change, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact17.html> (4. 6. 2003).

²⁴ Najpomembnejše konference so bile konference v Celovcu (1985), Torontu, (1988), Ottawi (1989), New Delhiju (1989), Haagu (1989), Kairu (1989), Bergamu (1990), Noordwijška ministrska konferenca (1989) in Druga svetovna podnebna konferenca v Ženevi (1990) (Climate Change Information Sheet 17, The international response to climate change, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact17.html> (4. 6. 2003).).

²⁵ *Ibid.*

katerem je zapisal, da emisije TGP, povzročene s človekovim delovanjem, povečujejo učinek tople grede.²⁶ To poročilo je "potrdilo mnenje širše (znanstvene, op. S. Ž.) skupnosti" (Paterson in Grubb 1994: 294) in je pomenilo dodaten zagon za resnejšo obravnavo problema podnebnih sprememb na politični ravni. Po predstavitvi na Drugi svetovni podnebni konferenci (*Second World Climate Conference*) v Ženevi, kjer je poročilo naredilo močan vtis na sodelujoče, je konferenca pozvala k pogajanjem o podnebnih spremembah (Dasgupta 1994: 130). Poročilo je ustvarilo temelje za pogajanja, ki so privedla do UNFCCC.²⁷ Generalna skupščina Združenih narodov je 21. decembra 1990 s sprejetjem resolucije A/RES/45/212 odobrila začetek pogajanj (UNFCCC 2003: 3). Medvladni pogajalski odbor (INC – *Intergovernmental Negotiation Committee*) se je prvič sestal februarja leta 1991. Cilj je bil pripraviti UNFCCC za podpis na Konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju (UNCED – *United Nations Conference on Environment and Development*) leta 1992 v Rio de Janeiru. UNFCCC je podpisalo 154 držav in Evropska skupnost. Veljati je začela 21. marca 1994. Tako je bil INC razpuščen februarja 1995 in nadomestila ga je Konferenca držav podpisnic UNFCCC (COP – *Conference of the Parties*).²⁸

Odkar je UNFCCC začela veljati, se podpisnice srečujejo na COP, ki so redno vsako leto. Prvo zasedanje COP je potekalo v Berlinu od 28. marca do 7. aprila 1995. Države pristopnice so se strinjale, da so obveznosti za razvite države, vsebovane v UNFCCC, nezadostne. Zato so sprejele Berlinski mandat (*Berlin Mandate*),²⁹ s katerim so sprožile nadaljnje pogovore o dodatnih obveznostih za razvite države, ki so po dveh letih in pol intenzivnih pogajanj pripeljali do Kjotskega protokola. Ta je bil sprejet na tretjem srečanju COP, ki je bilo v Kjotu od 1. decembra do 10. decembra 1997 (UNFCCC 2003: 3 – 4). Da bi dorekli vse podrobnosti delovanja Kjotskega protokola v praksi, so na četrtem zasedanju COP v Buenos Airesu, ki je bilo od 2. novembra do 13. novembra 1998, sprožili nov krog pogajanj s sprejetjem akcijskega načrta (*Buenos Aires Plan of*

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Climate Change Information Sheet 17, The international response to climate change, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact17.html> (4. 6. 2003).

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Berlinski mandat (*Berlin Mandate*) je odločitev številka 1/CP.1, s katero so bila sprožena pogajanja o Kjotskem protokolu (UNFCCC 2002: 40).

Action)³⁰ (UNFCCC 2003: 4). Peto zasedanje COP je bilo v Bonnu od 15. oktobra do 5. novembra 1999, dnevni red pa je temeljil na akcijskem načrtu.³¹ Pravila delovanja Kjotskega protokola naj bi bila sprejeta na šestem zasedanju COP v Haagu, ki je bilo od 6. novembra do 25. novembra 2000 UNFCCC 2003: 4). Zaradi zahtevnih političnih vprašanj, kot na primer delež uporabe ponorov pri uresničevanju ciljev, določenih v Kjotskem protokolu, in pravila delovanja fleksibilnih mehanizmov³², ki jih ni bilo mogoče rešiti v danem času, je bilo zasedanje prekinjeno in se je nadaljevalo v Bonnu od 16. julija do 27. julija 2001. Na tem zasedanju so dosegli politični sporazum o delovanju Kjotskega protokola pod naslovom Bonski sporazumi (*Bonn Agreements*)³³ (UNFCCC 2003: 4).

Na sedmem zasedanju COP, ki je potekalo v Marakešu v Maroku od 29. oktobra do 9. novembra 2001, so končno sprejeli obsežen sveženj odločitev, imenovan Marakeški sporazumi (*Marrakesh Accords*). Vsebujejo natančna pravila delovanja Kjotskega protokola. S tem so odprli pot njegovemu izvajanju (*ibid.*). Protokol je bil tako pripravljen za ratifikacijo. Veljati je začel 16. februarja 2005.³⁴

Za lažje razumevanje samega poteka pogajanj in stališč sodelujočih, ki jih bom obravnavala v nadaljnjem besedilu, bom v nadaljevanju predstavila osnovne značilnosti UNFCCC in Kjotskega protokola.

³⁰ *Buenos Aires Plan of Action* je dveletni program dela za dokončanje pravil delovanja Kjotskega protokola. Sprejet je bil z odločitvijo 1/CP.4 (UNFCCC 2002: 40).

³¹ Climate Change Information Sheet 17, The international response to climate change <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact17.html> (4. 6. 2003).

³² Za natančnejše informacije o odprtih vprašanjih, zaradi katerih je bilo zasedanje prekinjeno, glej Vrolijk (2001: 271 – 273), Ott (2001: 281 – 284) in Park (2000: 84).

³³ Ta sporazum med drugim vsebuje fleksibilne mehanizme za pomoč razvitim državam pri doseganju njihovih obveznosti, izhajajočih iz Kjotskega protokola, pravila za seštevanje zmanjševanja emisij iz ponorov in režim upoštevanja pravil (*compliance regime*). Začrtal je tudi načrt finančne in tehnične podpore državam v razvoju, ki bi omogočila prispevanje držav v razvoju h globalni akciji proti podnebnim spremembam (Climate Change Information Sheet 17, The international response to climate change <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact17.html> (4. 6. 2003)).

³⁴ Do 7. marca 2005 je Kjotski protokol ratificiralo 144 držav, od tega 39 držav Aneksa I, ki skupaj pomenijo 61,6 % svetovnih emisij TGP (Kyoto protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, Status of Ratification. Dostopno na http://unfccc.int/files/essential_background/kyoto_protocol/application/pdf/kpstats.pdf (8. 3. 2004); (Climate Change Information Sheet 17, The international response to climate change <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact17.html> (4. 6. 2003).

3.3 OKVIRNA KONVENCIJA O SPREMEMBI PODNEBJA

UNFCCC je ena najbolj daljnosežnih mednarodnih pogodb. Veljati je začela 21. marca 1994 (UNFCCC 2003: 3). Do 24. maja 2004 jo je ratificiralo 189 držav in Evropska skupnost.³⁵

Glavni cilj pogodbe, zapisan v 2. členu, je doseči stabilizacijo koncentracije TGP v atmosferi na ravni, ki bo preprečevala nevarno antropogeno vmešavanje v podnebni sistem. Temeljno načelo, ki je zapisano v prvem odstavku 3. člena UNFCCC, od držav pristopnic pričakuje, da bodo varovale podnebni sistem za sedanje in prihodnje generacije človeštva. Druga pomembnejša načela, ki jih UNFCCC vsebuje, so: načelo pravičnosti in skupnih, vendar različnih odgovornosti (*Principles of 'equity' and 'common but differentiated responsibilities'*)³⁶ (prvi odstavek 3. člena UNFCCC), načelo previdnosti (tretji odstavek 3. člena UNFCCC),³⁷ načelo zagovarjanja trajnostnega razvoja (četrti odstavek 3. člena UNFCCC) ter načelo zagovarjanja odprtega mednarodnega ekonomskega sistema³⁸ (peti odstavek 3. člena UNFCCC).

Države podpisnice so razdeljene na države Aneksa I,³⁹ države Aneksa II⁴⁰ in druge države,⁴¹ kot je prikazano v tabeli 1.

³⁵ United Nations Framework Convention on Climate Change, Status of Ratification. Dostopno na http://unfccc.int/files/essential_background/convention/status_of_ratification/application/pdf/ratlist.pdf (23. 7. 2004).

³⁶ To načelo pomeni, da morajo vse države začeti reševati problem podnebnih sprememb, vendar pa naj bi delovanje vodila dva kriterija. Prvi kriterij – odgovornost (*responsibility*) – se nanaša predvsem na industrijske države, ki so zgodovinsko odgovorne za atmosfersko kopičenje TGP in bi tako morale prve začeti delovati. Drugi kriterij – sposobnost zavarovati podnebje (*capability to protect the climate*) – se prav tako nanaša predvsem na razvite države, saj premorejo več sredstev (finančnih virov, izobraženih ljudi in napredne tehnologije) in je tako sposobnost zavarovati podnebje pri njih večja (Baumert in Kete 2001: 3).

³⁷ Načelo previdnosti (*precautionary principle*) poziva k takojšnjemu reševanju problema podnebnih sprememb kljub pomanjkanju znanstvene zanesljivosti glede nastanka, poteka in posledic tega pojava. Čakanje na popolno znanstveno zanesljivost bi skoraj zagotovo vodilo do prepoznega delovanja, ki ne bi omogočilo preprečevanja najhujših posledic podnebnih sprememb (UNFCCC 2003: 6).

³⁸ Kot je zapisano v petem odstavku 3. člena UNFCCC, naj bi tak ekonomski sistem pripeljal do usklajene gospodarske rasti in razvoja v vseh državah pristopnicah, kar bi olajšalo reševanje problemov podnebnih sprememb. Poleg tega pa ukrepi (za reševanje podnebnih sprememb) ne smejo omejevati mednarodne trgovine (peti odstavek 3. UNFCCC).

³⁹ Med države Aneksa I spadajo razvite države in države v prehodu (UNFCCC 2002: 7); (glej tabelo 1).

⁴⁰ Države Aneksa II so države Aneksa I brez držav v prehodu, se pravi držav srednje in vzhodne Evrope (UNFCCC 2002: 7); (glej tabelo 1).

⁴¹ Druge države so obravnavane kot države v razvoju.

Tabela 1: Države, vključene v Aneks I in Aneks II k Okvirni konvenciji o spremembi podnebja

Avstralija	Avstrija	Belorusija*
Belgija	Bolgarija*	Kanada
<u>Hrvaška*</u>	<u>Češka*</u>	Danska
Estonija*	Evropska skupnost	Finska
Francija	Nemčija	Grčija
Madžarska*	Islandija	Irska
Italija	Japonska	Latvija*
<u>Lihtenštajn</u>	Litva*	Luksemburg
<u>Monako</u>	Nizozemska	Nova Zelandija
Norveška	Poljska*	Portugalska
Romunija*	Ruska federacija*	<u>Slovaška*</u>
<u>Slovenija*</u>	Španija	Švedska
Švica	<i>Turčija</i>	Ukrajina*
Velika Britanija	ZDA	

* Države z gospodarstvom v prehodu

krepek tisk: Države, ki so vključene tudi v **Aneks II.**

Podčrtan tisk: Države, ki so bile Aneksu I dodane na COP 3 leta 1997.

Poševen tisk: Turčija še ni ratificirala UNFCCC. Z odločitvijo, sprejeto na COP 7, je bilo njeno ime izbrisano iz Aneksa II. Pogodbenice so bile pozvane, naj upoštevajo posebne okoliščine, ki bodo postavile Turčijo⁴² v drugačen položaj kot druge države Aneksa I, ko bo postala pogodbenica UNFCCC in s tem država Aneksa I.

Kazahstan je naznanil svojo namero biti zavezan obveznostim strank Aneksa I, ampak ni uradno štet kot država Aneksa I v okviru UNFCCC. Obravnavan je kot država Aneksa I v Kjotskegem protokolu, od njegove veljavnosti dalje, tj. od 16. februarja 2005.

Vir: UNFCCC (2002: 8).

Države Aneksa I morajo začeti s "takojšnjo akcijo" omejevanja emisij TGP" (Jacobson 2001: 2013) in tako prevzeti vodilno vlogo pri reševanju problema podnebnih sprememb. Zavezale so se, da bodo sprejele "državno politiko in ustrezne ukrepe za ublažitev spremembe podnebja z omejevanjem antropogenih emisij toplogrednih plinov ter z

⁴² Posebne okoliščine izvirajo iz dejstva, da je Turčija na začetni stopnji industrijskega procesa. Na osnovi tega se sooča s podobnimi težavami kot države v prehodu in se jo zato tudi obravnava na enak način (FCCC/CP/2001/11).

zaščito in izboljšanjem ponorov in zbiralnikov toplogrednih plinov" (točka a drugega odstavka 4. člena UNFCCC), in sicer "s ciljem, da posamezno ali skupno vrnejo antropogene emisije ogljikovega dioksida in drugih toplogrednih plinov /.../ na ravni iz leta 1990" (točka b drugega odstavka 4. člena UNFCCC), in sicer "do konca tega desetletja (do leta 2000, op. S. Ž.)" (točka a drugega odstavka 4. člena UNFCCC). Države v prehodu imajo pravico do prilagodljivosti izbire izhodišnega leta. Posamezne države so to pravico uporabile in določile zgodnejše leto, kot je leto 1990 (UNFCCC 2002: 7 – 8).⁴³

Države Aneksa II naj bi zagotovile "nove in dodatne finančne vire za pokritje vseh dogovorjenih stroškov" (tretji odstavek 4. člena UNFCCC), ki naj bi jih z izpolnjevanjem svojih obveznosti imele države v razvoju. Obveznosti za preostale države (predvsem države v razvoju) pa so manj obsežne, saj jih zavezujejo samo splošne obveznosti, zapisane v prvem odstavku 4. člena UNFCCC, ki so jih sprejele vse države pogodbenice. Najpomembnejša obveznost je izdelava in predložitev seznamov TGP (*inventory of greenhouse gasses*) sekretariatu UNFCCC (Jacobson 2001: 2013 – 2014).

Med splošne obveznosti, ki so jih sprejele vse države, med drugim sodijo še:

- izdelava in predložitev nacionalnih poročil, ki vsebujejo inventarje emisij TGP po virih in zmanjšanje po ponorih (*sinks*);⁴⁴
- sprejetje nacionalnih programov za ublažitev posledic podnebnih sprememb in razvoj strategij za prilagoditve na njene vplive;

⁴³ Državam v prehodu je bila dovoljena prilagodljivost pri izpolnjevanju njihovih obveznosti zaradi ekonomskih in političnih sprememb, ki so jih nedavno preživele in so povzročile gospodarsko recesijo v teh državah. Zato so si lahko, če so želele, za izhodiščno leto izbrale leto pred letom 1990. Se pravi leto pred ekonomskimi spremembami, ki so vodile do velikega zmanjševanja emisij, zaradi propada težke industrije (UNFCCC 2002: 7 – 8). Tako je na primer Slovenija izbrala leto 1986 kot izhodiščno leto za CO₂, CH₄ in N₂O in leto 1995 za HFC, PFC in SF₆ (Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja (predlog)

NPVO, Ministerstvo za okolje, prostor in energijo, september 2004, 20 – 23, http://www.sigov.si/mop/podrocja/uradzaokolje_sektorokolje/porocila/npvo/dokument/resolucija_npvo.pdf (1.11.2004).). Bolgarija in Poljska sta izbrali leto 1988, Madžarska leto 1985–1987 in Romunija leto 1989 (Grubb, Vrolijk in Brack 1999: 118). Izbrana izhodiščna leta so za te države ugodnejša za uresničitev ciljev Kjotskega protokola, saj jim dovoljujejo izpust take količine emisij TGP, kot so jih imele pred propadom svoje težke industrije. Tako jim je bila dana možnost za nemoteni razvoj in doseganje ravni razvitosti, ki so jo imele pred gospodarskimi spremembami, hkrati pa odvzeta motivacija za razvoj gospodarstva in industrije s čim nižjimi emisijami TGP.

⁴⁴ "Ponor" pomeni kateri koli proces, dejavnost ali mehanizem, ki odstranjuje toplogredni plin, aerosol ali predhodnik toplogrednega plina iz ozračja" (osmi odstavek 1. člena UNFCCC).

- zavzemanje za prenos tehnologije, usklajeno sonaravno upravljanje (*sustainable management*), ohranjanje in povečevanje ponorov in rezervoarjev TGP (kot so gozdovi in oceani);
- ter upoštevanje podnebnih sprememb pri sprejemanju ustreznih socialnih, ekonomskih in okoljskih politik (prvi odstavek 4. člena UNFCCC).

3.4 KJOTSKI PROTOKOL

Kjotski protokol je pravni dokument UNFCCC, ki je bil sprejet na tretjem COP v Kjotu 10. decembra 1997 (Jacobson 2001: 2014). Kjotski protokol nadgrajuje UNFCCC, tako da države Aneksa I zavezuje k omejevanju ali zmanjšanju emisij TGP. Skupno naj bi se emisije TGP⁴⁵ zmanjšale za najmanj 5 % pod skupno ravnjo iz leta 1990 v ciljnem obdobju od leta 2008 do 2012 (UNFCCC 2003: 17). Zavezujoči cilji za posamezne države so zapisani v Aneksu B h Kjotskemu protokolu, kot je prikazano v tabeli 2. Obveznosti ES (Evropske skupnosti) se nanašajo na ES kot celoto⁴⁶.

⁴⁵ Vseh šest TGP, vključno z emisijami iz virov in odstranitvami po ponorih, ki so posledica spremembe rabe zemljišča in gozdarske dejavnosti, so dani v isto košaro za lažje računanje glede na njihov individualni potencial globalnega segrevanja (*global warming potencial*, v nadaljevanju GWP) (UNFCCC 2003: 17). GWP je mera, ki za vsak TGP kaže vpliv, ki ga ima posamezna molekula plina na globalno segrevanje v primerjavi z molekulo CO₂ v določenem časovnem obdobju 100 let. GWP za CO₂ je 1, za metan 21, za N₂O 210 in za CFC 15000 (Grubb, Vrolijk in Brack 1999: xxx).

⁴⁶ To dovoljuje 4. člen Kjotskega protokola, ki predvideva, da bodo nekatere države podpisnice sklenile sporazum o skupnem izpolnjevanju obveznosti iz 3. člena Kjotskega protokola (obveznosti za količinsko omejevanje in zmanjšanje emisij TGP) (4. člen Kjotskega protokola). Sama ideja, da ES izpolnjuje obveznosti kot celota, se je razvila že na pogajanjih o UNFCCC, kar bo natančneje obravnavano v nadaljevanju.

Tabela 2: Države, vključene v Aneks B h Kjotskemu protokolu in njihovi emisijski cilji

DRŽAVA	CILJ (1990* – 2008/2012)
EU-15,** Bolgarija, Češka, Estonija, Latvija, Lihtenštajn, Litva, Monako, Romunija, Slovaška, Slovenija ⁴⁷ , Švica	-8 %
ZDA	-7 %
Kanada, Madžarska, Japonska, Poljska	-6 %
Hrvaška	-5 %
Nova Zelandija, Ruska federacija, Ukrajina	0
Norveška	+1 %
Avstralija	+8 %
Islandija	+10 %

* Nekaterne države z gospodarstvom v prehodu imajo drugo izhodiščno leto od leta 1990. Tako je Slovenija izbrala leto 1986, Bolgarija in Poljska leto 1988, Romunija leto 1989 in Madžarska leto 1985–1987.

** Avstrija, Belgija, Danska, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska, Portugalska, Španija, Švedska, Velika Britanija. Obveznosti EU se nanašajo na EU kot celoto.

Vir: UNFCCC (2002: 12).

Države morajo uresničiti te cilje v okviru nacionalnih politik.⁴⁸ Svoje emisije lahko omejijo tudi s povečanjem količine TGP, ki jih odstranijo iz atmosfere s pomočjo ponorov.⁴⁹ Natančna pravila pa določajo obseg, do katerega se lahko odstranitev TGP z

⁴⁷ Slovenija je Kjotski protokol podpisala 21. oktobra 1998 in ga ratificirala 22. junija 2002. Uradno je začel zanjo veljati 2. avgusta 2002.

⁴⁸ Protokol držav ne obvezuje, da izvajajo točno določenih politik, ampak samo daje seznam politik in ukrepov, ki bi lahko pomagali ublažiti posledice podnebnih sprememb in zagovarjati usklajen, sonaravni razvoj (UNFCCC 2003: 17). Seznam med drugim vključuje: povečanje energetske učinkovitosti, varovanje in povečanje ponorov TGP, spodbujanje sonaravnega kmetijstva, uporabo obnovljivih virov energije, tehnologij za izločanje CO₂ in drugih okolju prijaznih tehnologij (točka a prvega odstavka 2. člena Kjotskega protokola).

⁴⁹ Za odstranjevanje TGP s pomočjo ponorov, ki se doseže s spremembo rabe zemljišča in gozdarske dejavnosti, se je uveljavil naziv Raba zemljišč, sprememba rabe zemljišč in gozdarski sektor (*Landuse, landuse change and forestry*, v nadaljevanju LULUCF). Dovoljene so samo posamezne aktivnosti, in sicer pogozdovanje (*afforestation*), ponovno pogozdovanje (*reforestation*) in krčenje gozdov (*deforestation*). Z Marakeškimi sporazumi so bile dodane še dodatne aktivnosti, in sicer gospodarjenje z gozdovi (*forest*

naslova LULUCF uporabi za doseganje ciljev (UNFCCC 2002: 13). Kot dopolnilo k domačim ukrepom (za zmanjšanje emisij TGP), ki morajo biti pomemben del njihovih prizadevanj za doseganje obveznosti, lahko države podpisnice uporabijo tri mehanizme, ki jih ponuja Kjotski protokol, in sicer trgovanje z emisijami⁵⁰ (*emission trading*), skupno izvajanje⁵¹ (JI – *joint implementation*) in mehanizem čistega razvoja⁵² (CDM – *clean development mechanism*) (UNFCCC 2002: 13).

Da je protokol začel veljati, ga je moralo ratificirati 55 pogodbenic UNFCCC, med katerimi so države Aneksa I, ki so skupaj odgovorne za najmanj 55 % emisij CO₂ iz leta 1990. (25. člen Kjotskega protokola). Ker je protokol začel veljati, bodo morale biti postavljene dodatne omejitve emisij TGP za čas po prvem obdobju (2008–2012). Pogajanja naj bi se začela že najpozneje leta 2005 (Jacobson 2001: 2015). Kjotski protokol je bil na voljo za podpis 16. marca 1998.⁵³ Veljati je začel 16. februarja 2005.⁵⁴ Do 7. marca 2005 ga je ratificiralo 144 držav. Od tega je 39 držav Aneksa I, ki predstavljajo 61,6 % emisij CO₂, vseh držav Aneksa I iz leta 1990.⁵⁵

management), gospodarjenje s poljedeljskimi zemljišči (*cropland management*), gospodarjenje s pašniki (*grazing land management*) in zaraščanje (*revegetation*) (UNFCCC 2002: 13).

⁵⁰ Vzpostavljen bo mehanizem za trgovanje z emisijami, ki bo državam Aneksa I omogočal medsebojno trgovanje z emisijskimi krediti (*emission credits*) (Climate Change Information Sheet 21, The Kyoto Protocol, <http://unfccc.int/resource/iuckit21.html> (4. 6. 2003)).

⁵¹ Države Aneksa I lahko izvajajo projekte za zmanjšanje emisij ali povečanje ponorov na ozemlju druge države Aneksa I. Pridobljene enote zmanjševanja emisij (*emission reduction units*) nato uporabita pri doseganju svojega cilja zmanjšanja emisij TGP, določenega v Aneksu B Kjotskega protokola (UNFCCC 2002: 13).

⁵² Države Aneksa I lahko izvajajo projekte za zmanjševanje emisij v državah, ki niso v Aneksu I in tako pridobijo dodatne emisijske kredite (UNFCCC 2002: 14).

⁵³ Climate Change Information Sheet 21, The Kyoto Protocol, <http://unfccc.int/resource/iuckit21.html> (4. 6. 2003).

⁵⁴ Kyoto Protocol to enter into force 16 February 2005, http://unfccc.int/files/press/news_room/press_releases_and_advisories/application/pdf/press041118_eng.pdf (7. 3. 2005). Najpomembnejša je bila ratifikacija Rusije, ker njene emisije CO₂ predstavljajo visok delež emisij CO₂ držav Aneksa I.

⁵⁵ Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, Status of Ratification. Dostopno na http://unfccc.int/files/essential_background/kyoto_protocol/application/pdf/kpstats.pdf (8. 3. 2004).

4 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE IN EVROPSKA UNIJA KOT GLAVNA EMITENTA TOPLOGREDNIH PLINOV

Pri obravnavi stališč ZDA in EU do Kjotskega protokola se pojavi vprašanje primerljivosti obeh subjektov zaradi specifičnosti EU. ZDA so država, EU pa mednarodna organizacija *sui generis*, ki trenutno povezuje 25 evropskih držav. EU torej ni država v smislu, da ima suverenost nad svojimi državljani, vendar pa je veliko več kot običajna mednarodna organizacija.⁵⁶ Njeno delovanje na mednarodnih pogajanjih je odvisno od pristojnosti, ki ji jih podelijo države članice. Po besedah Granta, Matthews in Newella (2000: 93) poskuša EU istočasno igrati dve vlogi, in sicer vlogo predstavnika držav članic in vlogo izrazitega akterja z vodstvenimi ambicijami. Na pogajanjih o podnebnih spremembah ima enakopraven status s preostalimi državami.

Kljub temu pa sta subjekta primerljiva s teh vidikov: sta glavna emitenta TGP, nosita največjo zgodovinsko odgovornost za nastali problem in sta gospodarsko najmočnejša na svetu. Kot glavna emitenta TGP trenutno največ prispevata k problemu podnebnih sprememb. Emisije TGP EU pomenijo 16 % svetovnih emisij omenjenih plinov (Wyn, Matthews in Newell 2000: 105), emisije ZDA pa celo 25 % svetovnih emisij (Harris 2000a: 4). V EU so bile emisije TGP leta 2000 nižje kot leta 1990 za 3,5 %, ⁵⁷ vendar pa so se emisije TGP ponovno povečale za 0,3 % od leta 1999. Najpomembnejše so emisije CO₂, ki pomenijo 82 % vseh emisij TGP v EU. Emisije CO₂ so bile v letu 2000 za 0,5 % nižje kot leta 1990, vendar pa so od leta 1999 narasle za 0,5 % (glej tabeli 3 in 4).⁵⁸ Tako prizadevanja za zmanjšanje emisij CO₂ trenutno ne prispevajo nič.

⁵⁶ Ne samo da lahko pripravlja in sprejema zakonodajo, ki je neposredno zavezujoča za države članice, ampak se lahko v imenu držav članic tudi pogaja s tretjimi državami ter z njimi vstopi v zavezujoče sporazume (McCormick 2001: 263 – 264).

⁵⁷ Po trditvah profesorja dr. Novaka je po letu 1990 prišlo do selitve težke, energetske intenzivne industrije iz članic EU v druge države, kar je tudi pripomoglo k zmanjšanju emisij v EU. To velja predvsem za Nemčijo, kjer je bila združitev Zahodne in Vzhodne Nemčije vzrok za zaprtje nedonosne težke industrije ali njene preselitve iz skupne države. V Veliki Britaniji pa je zmanjšanje emisij TGP omogočila zamenjava energetskega vira, in sicer so namesto premoga začeli uporabljati zemeljski plin, ker so ukinili subvencije na premog (Razgovor z dr. Petrom Novakom, upokojenim rednim profesorjem na Strojni fakulteti Ljubljana, 4. 2. 2005; Climate Change Treaty – October, 1997, <http://www.globalwarming.org/article.php?uid=66> (25. 1. 2005).

⁵⁸ Annual European Community greenhouse gas inventory 1990-2000 and inventory report 2002, Technical report 75. Copenhagen: European Environmental Agency. Dostopno na http://reports.eea.eu.int/technical_report_2002_75/en/Technical_report_75_final_for_print.pdf (14. 9. 2003).

Tabela 3: EU – Gibanje emisij TGP po državah članicah v ekvivalentih CO₂ (Gg)

Država	Izhodiščno leto 1990	1999	2000	Sprememba 1990-2000	Sprememba 1999-2000
	ekvivalent CO ₂ (Gg)			(%)	
Avstrija	77.388	79.731	79.754	3,05732	0,028847
Belgija	143.125	151.202	151.930	6,15197	0,481475
Danska	69.360	72.916	68.505	-1,2327	-6,04943
Finska	77.093	76.131	73.958	-4,06652	-2,85429
Francija	551.805	548.553	542.299	-1,72271	-1,14009
Grčija	104.755	123.697	129.652	23,7669	4,814183
Irska	53.430	65.275	66.277	24,0445	1,535044
Italija	522.132	539.519	543.464	4,08556	0,731207
Luksemburg	10.836	5.982	5.949	-45,0997	-0,55165
Nemčija*	1.222.765	993.819	991.421	-18,9197	-0,24129
Nizozemska	210.342	217.827	216.916	3,12539	-0,41822
Portugalska	65.106	85.605	84.700	30,0955	-1,05718
Španija	286.428	370.920	385.987	34,7588	4,062062
Švedska	70.566	70.505	69.356	-10,9642	-1,62967
Velika Britanija*	742.492	646.514	649.106	-12,5774	0,400919
EU	4.207.624	4.048.197	4.059.276	-3,5257	0,273677

*Vse države članice, razen Nemčije in Velike Britanije so povečale emisije.

Vir: Prirejeno po Annual European Community greenhouse gas inventory 1990-2000 and inventory report 2002, Technical report 75. Copenhagen: European Environmental Agency. Dostopno na http://reports.eea.eu.int/technical_report_2002_75/en/Technical_report_75_final_for_print.pdf (14. 9. 2003).

Tabela 4: EU – Emisije TGP po plinih v ekvivalentih CO₂ (Gg)

Plini	Izhodiščno leto 1990	1999	2000	Sprememba 1990-2000	Sprememba 1999-2000
	ekvivalent CO ₂ (Gg)			(%)	
CO ₂	3.341.803	3.308.494	3.324.800	-0,509	0,492853
CH ₄	426.506	350.744	341.770	-19,87	-2,55856
N ₂ O	400.948	340.047	338.111	-15,67	-0,56933
HFC	24.426	40.672	47.285	93,585	16,25934
PFC	13.545	7.331	6.846	-49,46	-6,61574
SF ₆	8.440	9.045	8.955	6,1019	-0,99502
Skupaj	4.207.624	4.048.197	4.059.276	-3,526	0,273677

Vir: Prirejeno po Annual European Community greenhouse gas inventory 1990-2000 and inventory report 2002, Technical report 75. Copenhagen: European Environmental Agency. Dostopno na http://reports.eea.eu.int/technical_report_2002_75/en/Technical_report_75_final_for_print.pdf (14. 9. 2003).

V ZDA so emisije TGP narasle za 14,2 % od leta 1990 in za 2,5 % od leta 1999. Tudi v ZDA je CO₂ glavni TGP, saj pomeni 83,5 % emisij TGP (glej tabelo 5).⁵⁹

Tabela 5: ZDA – Emisije TGP po plinih v ekvivalentih CO₂ (Gg)

Plini	Izhodiščno leto 1990	1999	2000	Spremembe 1990-2000	Spremembe 1999-2000
	ekvivalentih v CO ₂ (Gg)			(%)	
CO ₂	4.998.516	5.665.472	5.840.039	16,83545676	3,081243716
CH ₄	651.285	620.503	614.509	-5,646683096	-0,965990495
N ₂ O	387.299	423.542	425.345	9,823418083	0,425695681
HFC	36.023	81.945	87.814	143,7720345	7,162120935
PFC	20.465	15.305	14.022	-31,48301979	-8,382881411
SF ₆	37.138	22.723	19.496	-47,50390436	-14,20146988
Skupaj	6.130.724	6.829.489	7.001.225	14,19899183	2,514624447

Vir: Prirejeno po On-line searchable database of greenhouse gas inventory data, <http://ghg.unfccc.int> (11. 7. 2003).

Glede na to, da jima še ni uspelo ustaviti (ZDA) oziroma zmanjšati (EU) rasti TGP, ostajata EU in ZDA še vedno problematična vira čezmernih emisij teh plinov.

Poleg tega so ZDA in države EU, kot rečeno, nosilke industrijske revolucije, tudi zgodovinsko med odgovornejšimi za nastali problem. Zgodovinska odgovornost je pomembna, ker pretekle emisije povzročajo današnje podnebne spremembe. Rast emisij CO₂⁶⁰ v obdobju sto let, od leta 1900 do 1999, delno prikažejo, kako so ZDA in EU prispevale k nastanku podnebnih sprememb. ZDA so odgovorne za približno 30,3 % in EU za 22,1 % emisij CO₂, ki so nastale v tem obdobju. Vse industrijske države skupaj so prispevale 63 %, kljub temu da v njih živi le približno 20 % svetovnega prebivalstva (Baumert in Kete 2001: 2) (glej tabelo 6).

⁵⁹ Environmental Protection Agency, Global Warming-Emissions, Recent Trends, <http://yosemite.epa.gov/oar/globalwarming.nsf/content/EmissionsNationalRecentTrends.html> (23. 7. 2003).

⁶⁰ Od industrijske revolucije se je količina CO₂, glavnega antropogenega TGP v atmosferi, povečala za več kot 30 % (Baumert in Kete 2001: 2).

Tabela 6: Glavni zgodovinski emitenti ogljika

	Država	1900–1999		1999	
		Vse emisije (milijon ton)	Odstotek svetovnih emisij	Vse emisije (milijon ton)	Emisije na prebivalca (tone)
1	ZDA	77.320	30,3	1.520	5,6
2	EU	56.280	22,1	915	2,4
3	Rusija	22.721	8,9	400	2,7
4	Nemčija	18.644	7,3	230	2,8
5	Kitajska	17.786	7	669	0,5
6	Velika Britanija	14.336	5,6	152	2,6
7	Japonska	9.360	3,7	307	2,4
8	Francija	7.241	2,8	109	1,8
9	Ukrajina	5.981	2,3	104	2,1
10	Kanada	5.831	2,3	151	4,9
11	Poljska	5.198	2	85	2,2
12	Indija	5.098	2	243	0,2
13	Italija	4.189	1,6	121	2,1
14	Južna Afrika	3.153	1,2	99	2,2
15	Avstralija	2.736	1,1	94	5
16	Češka	2.565	1	29	2,8
17	Mehika	2.529	1	101	1
18	Belgija	2.426	1	38	3,7
19	Nizozemska	2.331	0,9	64	4,1
20	Španija	2.288	0,9	82	2,1
	prvih 20	211.736	83,1	4.597	1,3
	preostali svet	43.109	16,9	1.544	0,6
	svet skupaj	254.845	100	6.141	1

Vir: Baumert in Kete (2001: 2).

ZDA in države EU spadajo tudi med gospodarsko najmočnejše države in imajo zato večjo finančno in tehnološko sposobnost, da rešujejo omenjeni problem kot druge države sveta. ZDA in države EU imajo največi bruto domači proizvod (BDP) na svetu. BDP ZDA je več kot 30 % svetovnega BDP, BDP EU pa skoraj 25 % svetovnega BDP, pri čemer živi v ZDA 4,7 %, v EU pa nekoliko več kot 6 % svetovnega prebivalstva. Bruto

domači proizvod na prebivalca ZDA je tako več kot 6 in polkrat večji od svetovnega BDP na prebivalca, BDP na prebivalca EU pa štirikrat večji (glej tabelo 7).⁶¹

Tabela 7: BDP in prebivalstvo EU in ZDA

Država	BDP v USD	Populacija	BDP na prebivalca v USD	% svetovnega BDP	% svetovne populacije	% svetovnega BDP na prebivalca
Avstrija	188.725.000.000	8.110.240	23.270	0,60	0,13	447,14
Belgija	228.796.563.456	10.252.000	22.317	0,73	0,17	428,83
Danska	160.350.617.600	5.340.000	30.028	0,51	0,09	577,00
Finska	120.903.696.384	5.172.000	23.377	0,38	0,09	449,19
Francija	1.305.394.937.856	58.893.000	22.166	4,14	0,97	425,92
Grčija	111.955.386.368	10.560.000	10.602	0,36	0,17	203,72
Irska	95.329.009.664	3.794.000	25.126	0,30	0,06	482,81
Italija	1.073.121.132.544	57.690.000	18.602	3,41	0,95	357,43
Luksemburg	18.852.939.776	438.000	43.043	0,06	0,01	827,09
Nemčija	1.866.130.522.112	82.210.000	22.700	5,92	1,36	436,18
Nizozemska	369.530.798.080	15.919.000	23.213	1,17	0,26	446,05
Portugalska	105.990.144.000	10.008.000	10.591	0,34	0,17	203,50
Španija	560.886.710.272	40.499.792	13.849	1,78	0,67	266,11
Švedska	229.032.443.904	8.869.000	25.824	0,73	0,15	496,21
Velika Britanija	1.429.670.068.224	58.720.000	24.347	4,54	0,97	467,84
EU	7.864.669.970.240	376.475.032	20.890	24,97	6,22	401,41
ZDA	9.810.200.231.936	282.224.000	34.760	31,14	4,66	667,93
Svet	31.500.179.341.312	6.052.847.104	5.204	100,00	100,00	100,00

Vir: Prirejeno po The World Bank Group, World Indicators data Query, <http://www.worldbank.org/data/dataquery.html> (14. 9. 2003), kjer se nahaja povezava za Data Query ali neposredno na <http://devdata.worldbank.org/data-query/> (14. 9. 2003).

Kljub temu da ZDA in EU nista samo po sebi primerljiva subjekta mednarodnih odnosov, pa ju je zaradi njune vloge na pogajanjih o podnebnih spremembah, ki jo imata

⁶¹ The World Bank Group, World Indicators data Query. Dostopno na <http://www.worldbank.org/data/dataquery.html> (14.9.2003), kjer se nahaja povezava za Data Query ali direktno na <http://devdata.worldbank.org/data-query/> (14. 9. 2003).

kot največja emitenta TGP, glavna nosilca zgodovinske odgovornosti za nastali problem in gospodarsko ena najmočnejših subjektov v mednarodni skupnosti, vendarle mogoče primerjati. Pri tem seveda ne smemo pozabiti, da je EU skupina držav, ki sicer nastopa z 'enim glasom', vendar pa na njena stališča in delovanje vpliva 25 držav, kar lahko posledično vpliva tudi na sam potek pogajanj.

5 POGAJANJA O OKVIRNI KONVENCIJI ZDRUŽENIH NARODOV O SPREMEMBI PODNEBJA

Kot sem že omenila, je problem podnebnih sprememb iz znanstvenega prerasel v politično vprašanje konec osemdesetih let 20. stoletja. Razprave o problemu na mednarodni ravni so se začele z ustanovitvijo INC za UNFCCC. Tako je bila dana osnova za pogajanja, ki so se začela 4. februarja 1991, ko se je INC tudi prvič sestal. Naloga pogajalcev je bila priprava okvirne konvencije za podpis na UNCED junija 1992 v Rio de Janeiru.

5.1 POTEK POGAJANJ

Pogajanja o UNFCCC so se začela s prvim zasedanjem INC, ki je potekalo od 4. do 14. februarja 1991 v Washingtonu. Temu je sledilo še pet formalnih zasedanj, in sicer drugo junija 1991 v Ženevi, tretje septembra 1991 v Nairobiju, četrto tri mesece pozneje decembra 1991 spet v Ženevi, peto zasedanje pa je bilo od 17. do 28. februarja 1992 v New Yorku in se nadaljevalo od 30. aprila do 9. maja istega leta, prav tako v New Yorku, kjer so vse sodelujoče vlade sprejele besedilo konvencije. Tako so pogajalci izpolnili obveznosti⁶² in pogodba je bila pripravljena za podpis junija 1992 na UNCED.

Na začetku pogajanj je v zraku vladala precejšnja negotovost glede sprejetja besedila okvirne konvencije. Poleg zapletenosti in še vedno prisotne stopnje znanstvene negotovosti glede vzroka podnebnih sprememb je bilo na pogajanjih med drugim prisotnih skoraj sto delegacij, katerih pogajalski cilji in mnenja, kako se lotiti reševanja

⁶² Obveznosti iz predhodno omenjene resolucije Generalne skupščine OZN, A/RES/45/212.

problema, so se razlikovala. To pa je bila resna ovira pri doseganju sporazuma (Borione in Ripert 1994: 77 in Kjellen 1994: 149).

Mnogo avtorjev meni, da je bilo sprejetje UNFCCC 9. maja 1992 velik dosežek. Borione in Ripert (1994: 84) to med drugim pripisujeta trudu, domišljiji in vztrajnosti delegatov, Dasgupta (1994: 131) pa politični odločitvi, da morajo biti pogajanja končana do začetka UNCED junija 1992, s čimer se strinja tudi Kjellen (1994: 150). Poleg tega pa navede še nekaj dodatnih dejavnikov, kot so na primer pravilna izbira predsednika in generalnega sekretarja,⁶³ ki sta s svojimi sposobnostmi in izkušnjami prispevala k uspešnemu koncu pogajanj in prepričanju, da odločajo o pomembni zadevi za človeštvo (Kjellen 1994: 152 in 153).

5.1.1 Pogajalske skupine

Na samih pogajanjih se je izoblikovalo več pogajalskih skupin. Pokazale so se predvsem razlike v stališčih razvitih držav in držav v razvoju, vendar pa so obstajale tudi razlike znotraj teh dveh skupin.

Dasgupta (1994: 139) trdi, da so pogajanja v grobem potekala med tremi skupinami. Prvo so predstavljale industrijske države, združene okoli Evropske skupnosti (v nadaljevanju ES), drugo ZDA in tretjo države v razvoju, ki sta jo sestavljali Skupina 77 (G-77 – *Group of 77*)⁶⁴ in Kitajska. Hkrati je menil, da so obstajale razlike tudi v prvi in tretji skupini (*ibid.*). Paterson in Grubb (1992: 299 – 300) sta skupino držav v razvoju razdelila na tri glavne skupine glede na njihova skupna pogajalska stališča. Države proizvajalke nafte, imenovane tudi države Organizacije držav izvoznic nafte (OPEC – *Organization of Petroleum Exporting Countries*), so z močnim nasprotovanjem nadzoru emisij CO₂ in poudarjanjem ohranitve ponorov in razvojem raziskav za povečanje znanja in zmanjšanjem negotovosti podnebnih sprememb pomenile eno skrajnost v stališčih. Popolnoma nasprotno stališče so zagovarjale države, povezane v Zvezo malih otoških

⁶³ Za generalnega sekretarja INC je bil izbran Jean Ripert, za predsednika INC pa Michael Zammit Cutajar (Kjellen 1994: 152 in 153).

⁶⁴ G-77 je glavna pogajalska skupina držav v razvoju, ki predstavlja in zastopa interese več kot 120 držav in veliko mednarodnih organizacij. Tako vključuje tudi države z različnimi, občasno tudi nasprotujočimi si stališči, o čemer govorim v nadaljevanju (Grubb, Vrolijk in Brack 1999: xxix).

držav (AOSIS – *Alliance of Small Island States*). To so države, ki jih podnebne spremembe najbolj ogrožajo.⁶⁵ Povezuje jih prav ta grožnja njihovemu obstoju. Zavzemale so se za takojšnje znižanje emisij TGP in prenehanje deforestacije (Paterson in Grubb 1992: 299). Preostale države v razvoju pa sestavljajo tretjo skupino, ki jih povezuje predvsem zavzemanje za enakost in razvoj ter prepričanje, da so razvite države odgovorne za nastali problem in bi zato morale tudi prve začeti z njegovim reševanjem (Paterson in Grubb 1992: 300).

5.1.2 Glavne teme

Ker je bilo veliko sodelujočih držav ob začetku pogajanj skeptičnih, da bodo pogajanja dejansko uspešna, je bilo toliko bolj pomembno, da so vse delegacije poskušali aktivno vključiti v proces pogajanj (Borione in Ripert 1994: 85). Na začetnih zasedanjih so razpravljali predvsem o organizacijskih zadevah in seznanjali sodelujoče s temo in pogledi oziroma mnjenji soudeležencev v pogajanjih (Borione in Ripert 1994: 85 in Dasgupta 1994: 131).

Kot sem že omenila, je bilo prvo zasedanje INC februarja 1991, nad katerim je bila po besedah Borione in Riperta (1994: 85) večina sodelujočih razočarana, saj je bilo komaj dovolj časa za izvolitev urada (*Bureau*), ustanovitev Delovne skupine I in II⁶⁶ in sprejetje njihovih dokumentov. Avtorja menita, da je bil čas dobro porabljen, saj so morali biti dokumenti sestavljeni tako, da so sodelujoče države dobile občutek, da so njihove skrbi upoštevane. Poleg omenjenega Dasgupta (1994: 132) pripisuje pomen še določitvi postopkovnih pravil. Sporazumeli so se, da se bo INC potrudil doseči splošni sporazum, ki bo potrjen s konsenzom. Če pa sporazuma o bistvenih vprašanjih ne bo mogoče doseči s konsenzom, bodo glasovali.⁶⁷ Vse bistvene odločitve so bile, včasih sicer z velikim trudom, vendarle sprejete s konsenzom (Dasgupta 1994: 132).

⁶⁵ Največja grožnja zanje je dvig morske gladine, saj nekatere ležijo samo dva metra nad morsko gladino in je tako ogrožen njihov obstoj (Paterson in Grubb 1992: 299).

⁶⁶ Delovna skupina I je bila odgovorna za pogajanja o ciljih, načelih in obveznostih, Delovna skupina II pa za pogajanja o mehanizmih (Dasgupta 1994: 139).

⁶⁷ Razvite države so vztrajale pri sprejemanju odločitev s konsenzom, medtem ko so države v razvoju zahtevale sprejemanje odločitev s postopkom glasovanja, kot je običajno v Generalni skupščini, ker bi tako lažje uveljavile svoje interese. Glasovanje bi potekalo v skladu s postopkovnimi pravili Generalne skupščine OZN (Dasgupta 1994: 132).

Kot glavni cilj v začetni fazi pogajanj Borione in Ripert (1994: 85) navajata popolno vključitev vseh sodelujočih držav v sam proces pogajanj. Tako je mnogo delegacij predstavilo svoje mnenje, kaj naj bi konvencija vsebovala (Dasgupta 1994: 133). Na drugem zasedanju junija 1991 v Ženevi se je nadaljevalo oblikovanje stališč delegacij do pomembnih vprašanj. Kazati so se začele velike razlike v stališčih med razvitimi državami in državami v razvoju ter tudi znotraj njih (*ibid.*). Dasgupta (1994: 133 – 136) kot glavno razliko navaja različna mnenja o tem, kdo je odgovoren za nastali problem. Države v razvoju so vztrajale, da so za nastali problem odgovorne razvite države in bi zato morale tudi prevzeti odgovornost za njegovo reševanje, medtem ko same niso bile pripravljene prevzeti zavezujočih obveznosti. Potencialni prevzem obveznosti so pogojevale s tem, naj se jim zagotovijo "novi in dodatni finančni viri", ki bi krili celotne povečane stroške (*full incremental costs*), nastale z izvajanjem teh ukrepov in tudi s prenosom potrebne tehnologije po netržnih pogojih" (Dasgupta 1994: 135). Razvitim državam je bilo skupno vztrajanje, da bi "vse (poudarila S. Ž.) podpisnice morale sprejeti določene zavezujoče obveznosti" (Dasgupta 1994: 134). Pripravljene so bile sprejeti posebne obveznosti, vendar pa niso imele enotnega stališča o tem, kakšne naj bi bile te obveznosti. Skupno jim je bilo le nepovezovanje obveznosti z odgovornostjo za nastali problem (Dasgupta 1994: 134 in 135).

Na drugem zasedanju INC je v obeh delovnih skupinah potekala razprava o besedilu, v katerem so bile združene vse prvine osnutka konvencije, ki so jih predlagali na prejšnjem zasedanju. V Delovni skupini II je bil sporazum mogoč, v Delovni skupini I pa je bil zaradi zahtevnosti obravnavanih področij nemogoč⁶⁸ (Dasgupta 1994: 139).

V Delovni skupini I so od tretjega zasedanja INC do prvega dela petega zasedanja INC skušali narediti besedilo bolj obvladljivo in identificirati glavna vprašanja, pri čemer so uporabljali različne postopke poenostavljanja, v katere so vložili veliko truda. Zaradi prevelikih razlik med stališči razvitih držav in držav v razvoju⁶⁹ so imeli probleme pri

⁶⁸ Kot sem že omenila, so v Delovni skupini II obravnavali mehanizme, kadar razlike v mnenjih niso bile tako velike in so se celo sporazumeli o določenih vprašanjih, kot na primer o znanstvem sodelovanju in začetku veljavnosti konvencije. Niso pa se dotaknili finančnih mehanizmov in podobnih tem, pri katerih so bile večje razlike. Delovna skupina I je obravnavala cilje, načela in obveznosti in tukaj soglasje ni bilo mogoče, saj so bila stališča o teh bistvenih področjih konvencije preveč nasprotujoča (Dasgupta 1994: 139).

⁶⁹ Kot sem že omenila, se niso razlikovala samo stališča razvitih držav in držav v razvoju, ampak tudi stališča med razvitimi državami oziroma državami OECD, kar bom natančneje opisala v nadaljevanju.

ustvarjanju enotnega besedila (Dasgupta 1994: 140 – 141). Vse skupaj je bilo bolj "skiciranje in popravljanje besedil, kot pa barantanje in pogajanje" (Dasgupta 1994: 140), saj so "osnovne razlike ostale nerešene celo do zaključka prvega dela petega /.../ zasedanja " (Dasgupta 1994: 141) in "videti je, kot da ni ostalo dovolj časa, da bi dosegli končni sporazum" (Borione in Ripert 1994: 88).

Zaradi počasnega napredka na uradnih zasedanjih so se pogajalci in predsednik zatekli tudi k neuradnim zasedanjem in posvetovanjem. Tako je predsednik INC organiziral neuradno posvetovanje od 15. do 17. aprila 1992 v Parizu z namenom, da bi na končnih pogajanjih, ki so bila v začetku maja 1992, prišli do sporazuma (Borione in Ripert 1994: 88). Borione in Ripert (1994: 89) navajata, da izid tega posvetovanja sicer ni bil uradni sporazum o enotnem besedilu, kar tudi ni bil cilj srečanja, je pa omogočil potencialno zблиževanje stališč. S tem se strinja tudi Kjellen (1994: 162), ki meni, da je "skupina dosegla dober napredek in močno vplivala na končni uspeh pogajanj".

Že na samem začetku zasedanj se je pokazala potreba po usklajevanju stališč, predvsem razvitih držav. Kjellen (1994: 157) trdi, da so se pogajalci zavedali, da bodo za razrešitev zahtevnih vprašanj potrebna redna srečanja držav Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development*). Toda struktura pogajanj ni omogočala formalnih srečanj držav OECD kot enotne skupine, pri katerih bi lahko uskladile svoja stališča o pomembnih zadevah. Na pobudo Kanade so med prvimi tremi zasedanji INC potekala srečanja OECD, ki pa so bila omejena samo na izmenjavo mnenj (*ibid*). Po Kjellnovem mnenju (1994: 157 – 158) so bili ti sestanki zelo koristni, vendar pa kljub temu države OECD do konca četrtega zasedanja niso uskladile svojih stališč, zaradi česar jih je kritizirala skupina G-77. Kjellen (1994: 159) meni, da so pogajanja med državami OECD stekla šele, ko je ES prevzela pobudo za učinkovitejše usklajevanje. Ustanovljena je bila posebna delovna skupina za natančno razpravo o stališčih držav OECD in poseben seznam opravil⁷⁰ (*check-list*), ki sta "služila kot katalizator za ponovni zagon pogajanj" (Kjellen 1994: 194). Najbolj intenzivne razprave znotraj te skupine so potekale pred, med in po prvem delu petega zasedanja (Kjellen 1994: 156, 159).

⁷⁰ Seznam opravil je vseboval te teme: opis kvantitativnih obveznosti, pogoje za izvajanje, pojem neto emisij, monitoring, poročanje in zadeve v zvezi s finančnimi obveznostmi ter vprašanja v zvezi z 'obsežnim pristopom' (*comprehensive approach*), ki bo natančneje opredeljen v nadaljevanju (Kjellen 1994: 159).

Tako je ta "ad hoc skupina postala glavno središče za načrtovanje posebnega besedila o obveznostih glede na vire in ponore, ki je bilo predloženo na plenarnem zasedanju INC" (Kjellen 1994: 159). Največje razlike so bile med ZDA in ES, o čemer bo več govora v nadaljevanju. Tako so od 17. do 24. februarja 1992 vzporedno s prvim delom petega zasedanja potekala naporna pogajanja v delovni skupini. Posledica je bilo besedilo, ki so ga 24. februarja predstavili tudi na plenarnem zasedanju INC (Kjellen 1994: 161 in 162). Po Kjellnovih trditvah (1994: 162) je bilo besedilo osnova za dokončanje pogajanj, ki je sledil maja 1992. Ponoven poskus zблиževanja stališč med državami OECD, še posebej med ZDA in ES, je potekal v dneh pred že omenjenim neformalnim srečanjem v Parizu aprila 1992, ko so države OECD izide pogajanj tudi predstavile. Čeprav so države OECD na svojem srečanju razjasnile večino glavnih vprašanj,⁷¹ pa sporazum o posebnih obveznostih, ki bi bile sprejemljive za vse države OECD, ni bil mogoč, saj so bila stališča ZDA in ES preveč različna (Kjellen 1994: 162 in 163; Borione in Ripert 1994: 89). Do dokončnega izoblikovanja skupnega stališča⁷² do obveznosti glede emisij je prišlo šele na samem začetku petega zasedanja (Dasgupta 1994: 142). Kljub odsotnosti sporazuma o posebnih obveznostih so drugi udeleženci Pariškega srečanja besedilo držav OECD na splošno sprejeli z odobravanjem (Kjellen 1994: 163).

Glavna pogajanja med vsemi udeleženci zasedanj INC pa so potekala na drugem delu petega zasedanja, ki je bilo v New Yorku od 30. aprila do 9. maja 1992. Dasgupta (1994: 142) meni, da je uspešno dokončanje pogajanj omogočilo že omenjeno izoblikovanje stališča držav OECD do obveznosti in nov postopek pogajanj, ki ga je vpeljal predsednik INC z namenom, da pospeši pogajanja. Tako so pogajanja potekala na podlagi delovnega besedila⁷³ in v okviru "razširjenega urada" (*Enlarged Bureau*).⁷⁴ Razprava je potekala

⁷¹ Kot poseben dosežek Kjellen navaja sporazum o pravilih poročanja, saj so določila o obliki poročanja in pregledovanju "posebej pomemben del, povezujoč za celotno strukturo posebnih obveznosti" in "predstavlja bistven element za prihodnje izvajanje konvencije" (Kjellen 1994: 163).

⁷² To skupno stališče je temeljilo predvsem na kompromisu med ZDA in EC (Dasgupta 1994: 142).

⁷³ Delovno besedilo je pripravil predsednik na podlagi popravljenega besedila iz prejšnjega zasedanja, pri čemer se je po njegovih besedah trudil pripraviti besedilo brez oklepajev, ki navajajo neskladnost mnenj (*ibid.*).

⁷⁴ Razširjen urad je bil ustanovljen na pobudo predsednika INC za obravnavo delovnega besedila, saj so po njegovem mnenju o vsebini besedila že obsežno razpravljali na prejšnjih zasedanjih in zato ni bilo potrebe po obravnavi na plenarnem zasedanju. Tako naj bi pospešili dokončanje pogajanj. Ta urad je vključeval države prvotne članice urada in države, ki so bile po mnenju predsednika INC ključne za doseganje sporazuma, ker so s svojimi stališči najbolj ovirale njegovo sprejetje (Dasgupte 1994: 142). Pogajanja v njegovem okviru so potekala na ravni vodij delegacij (Kjellen 1994: 164).

samo o besedilu, ki se je nanašalo na obveznosti glede emisij za razvite države, ker so o preostalem besedilu že razpravljali na prejšnjih zasedanjih (Dasgupta 1994: 142 in 143). Po dolgotrajnih in težkih pogajanjih je INC sprejel besedilo UNFCCC 9. maja 1992 (Kjellen 1994: 143).

5.2 STALIŠČA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE IN RAZLOGI ZANJE

ZDA so pogajanja začele s stališčem, naj bo sporazum zelo splošna okvirna konvencija⁷⁵ brez obvezujočih kratkoročnih ciljev in časovnih omejitev za zmanjševanje emisij (Borione in Ripert 1994: 82 in Nitze 1994:188). Kot trdita Borione in Ripert (1994: 82), so ZDA svoja stališča utemeljevale s potrebo po nadaljnjih znanstvenih raziskavah in boljšo oceno gospodarskih stroškov in koristi različnih možnosti reševanja problema. Zato so na drugem zasedanju, ko se je razvila že omenjena razprava o odgovornostih za nastali problem, zagovarjale stališče, naj bo sodelovanje držav pri tem sporazumu odvisno od sposobnosti države sodelovati pri reševanju problema, ne pa od odgovornosti za nastali problem (Dasgupta 1994: 134). Ker niso priznavale odgovornosti za nastali problem, tudi niso bile pripravljene sprejeti nobenih posebnih obveznosti za znižanje emisij. Dasgupta (1994: 134) sicer trdi, da so države "na prvem zasedanju nakazale pripravljenost sprejeti stabilizacijske cilje, ampak so svojo namero na drugem zasedanju spremenile in nato vztrajale, da posebne obveznosti ne smejo biti vključene v okvirno konvencijo, ker bi države morale ohraniti fleksibilnost pri izbiri ukrepov". Tudi na četrtem zasedanju INC so še vedno nasprotovale vključitvi kakršnih koli ciljev in časovnih omejitev za zniževanje emisij v sporazum (Kjellen 1994: 158). Šele na prvem delu petega zasedanja so nekoliko popustile pri svojih stališčih in bile pripravljene sodelovati pri oblikovanju posebnih obveznosti za industrijske države (Borione in Ripert 1994: 82). Razlog za spremembo stališča vidi Nitze (1994: 194) v dejstvu, da je postalo "očitno, da bo Bush popolnoma osamljen na vrhu v Riu,⁷⁶ če se ZDA ne bodo

⁷⁵ Za natančnejšo argumentacijo, zakaj je za reševanje podnebnih sprememb primernejše sprejetje najprej splošne okvirne konvencije in šele nato enega ali več protokolov o posebnih zadevah, glej Sebenius (1994: 280 – 283).

⁷⁶ Vrh v Riu (Earth Summit) je drugo ime za UNCED, ki je potekalo junija 1992.

sporazumele o podnebnih spremembah". Dejansko so bile pripravljene sprejeti samo besedilo o ukrepih za omejevanje emisij TGP (Kjellen 1994: 160). To pa ni bilo dovolj za sprejetje sporazuma o posebnih obveznostih za razvite države do konca prvega dela petega zasedanja INC. Na naslednjih pogajanjih delovne skupine OECD, ki se je odvijala pred neuradnim srečanjem v Parizu aprila 1992, so ZDA nasprotovale vključitvi besede 'stabilizacija' v besedilo sporazuma. Glavni pogajalec ZDA Robert A. Reinstein⁷⁷ se je poskušal izogniti besedi 'stabilizacija' s formulacijo 'zmanjševanje emisij' (Kjellen 1994: 162). Kljub vztrajanju, da se besedilo glasi "zmanjševanje rasti neto antropogenih emisij vseh TGP skupaj, ki jih ne vključuje Montrealski protokol" (Kjellen 1994: 166), je bil v prvih dneh drugega dela petega zasedanja maja 1992 dosežen sporazum o posebnih obveznostih. Besedilo je bilo prilagojeno tako, da poziva države podpisnice, da "vrnejo antropogene emisije ogljikovega dioksida in drugih toplogrednih plinov /.../ na ravni iz leta 1990" (točka b drugega odstavka 4. člena UNFCCC) "do konca tega desetletja (do leta 2000, op. S. Ž.)" (točka a drugega odstavka 4. člena UNFCCC v Kjellen 1994: 166).

Iz tega je razvidno, da so se države dogovorile za upoštevanje vseh TGP in ne samo CO₂, kar je bilo v skladu z njihovim zavzemanjem za upoštevanje 'obsežnega pristopa' ("*comprehensive approach*") v končnem sporazumu (Nitze 1994: 188; Missbach 2000: 138). O tem pristopu se je razpravljalo že na prvem zasedanju INC, na katerem so ga predstavile ZDA (Kjellen 1994: 168; Fisher-Vanden 2000: 154). Kompromis je bilo pravzaprav težko doseči, saj so ZDA vztrajale, kot trdijo Kjellen (1994: 168), Missbach (2000: 138) in Harrison (2000: 100) celo pri vključitvi plinov, ki jih je že pokrival Montrealski protokol, saj so načrtovale, da bi jim tako uspelo stabilizirati emisije vseh TGP do leta 2000 kljub predvidenemu 15-odstotnem porastu emisij CO₂ (Missbach 2000: 138).

Na pogajanjih so obravnavali še dve pomembni zadevi, pri katerih so vztrajale države v razvoju. Prva zadeva se je nanašala na zagotavljanja 'novih in dodatnih' virov financiranja, s katerimi naj bi države v razvoju pokrile 'celotne povečane stroške' (*full incremental costs*),⁷⁸ ki bi jih imele ob izpolnjevanju obveznosti iz sporazuma. Vire naj bi

⁷⁷ Kjellen (1994: 158, 160 in 162) izmenično uporablja ime Robert in Bob, Nitze (1994: 193) uporablja ime Robert.

⁷⁸ Goldemberg (1994: 188) je podal definicijo 'povečanih stroškov', ki temelji na definiciji Globalnega okoljskega sklada (GEF – *Global Environmental Facility*) in se glasi: "nastali stroški so dodatni stroški, ki

zagotovile razvite države. Druga zadeva pa se je nanašala na zagotavljanje prenosa napredne tehnologije po netržnih pogojih (Dasgupta 1994: 135; Nitze 1994: 194). Na začetku pogajanj ZDA seveda niso hotele sprejeti nobene navedene zahteve.⁷⁹ Nasprotovanje zahtevi po 'novih in dodatnih' virih financiranja za projekte s področja podnebnih sprememb so opravičevali s trditvijo, da potreba po taki pomoči še ni bila dokazana. Zahtevi po netržnem prenosu tehnologije pa so nasprotovali z navajanjem dejstva, da je v ZDA večina nove tehnologije v lasti zasebnega sektorja in jo tako štiti varovanje pravic intelektualne lastnine (Nitze 1994: 194). Poleg tega se niso strinjale z ustanovitvijo posebnega podnebnega sklada, kamor bi se stekal denar, ampak so predlagale, da razvite države namenijo denar za pomoč državam v razvoju pri "pripravi seznama njihovih virov in ponorov TGP, pri izdelavi nacionalnih načrtov za zmanjševanje emisij in pri izvajanju posebnih dogovorjenih projektov" (*ibid.*). ZDA so bile od vseh razvitih držav najmanj pripravljene popustiti zahtevam držav v razvoju (Nitze 1994: 194; Dasgupta 1994: 135). Šele na prvem delu petega zasedanja so ZDA nekoliko popustile in bile pripravljene sodelovati pri financiranju, vendar pa so še vedno nasprotovale 'novim in dodatnim' finančnim virom (Dasgupta 1994: 141). Nerešeno pa je ostalo tudi vprašanje, ali naj finančni mehanizem sestavlja GEF⁸⁰ ali ločeni podnebni sklad, kot so zahtevale države v razvoju (Dasgupta 1994: 142). Nitze navaja (1994: 196), da so ZDA sicer soglašale s 'celotno dogovorjenimi povečanimi stroški' (*agreed full incremental costs*), pri čemer pa se niso strinjale s vključitvijo določene vsote ali načinov plačevanja v besedilo konvencije, kar bi države v razvoju uporabile kot pogoj za pristop h konvenciji. ZDA in tudi druge razvite države niso privolile v dodaten podnebni sklad, tako da so se države v razvoju morale sprijazniti z GEF kot mehanizmom za

nastanejo pri novi razporeditvi aktivnosti glede na načrt z namenom lotiti se reševanja globalnih okoljskih problemov".

⁷⁹ Paterson in Grubb (1992: 303) sicer navajata, da so na Drugi svetovni podnebni konferenci ZDA "sprejele predlog za 'dodatne vire' za države v razvoju", vendar so s tem mislile na vire, preusmerjene iz drugih mednarodnih oblik pomoči.

⁸⁰GEF je bil ustanovljen oktobra 1991 na podlagi zahtev držav v razvoju in potrebe po mehanizmu za olajšanje prenosa finančnih in tehnoloških virov iz razvitih držav v države v razvoju, kar je zahteva ministrske deklaracije, sprejete na Drugi svetovni podnebni konferenci. Njegova naloga ni bila samo usklajevanje izplačevanja denarja za projekte, ki obravnavajo podnebne spremembe, ampak tudi za tiste projekte, ki obravnavajo ohranjanje biotske raznovrstnosti, onesnaževanje mednarodnih voda in uničevanje ozonskega plašča (Fisher-Vanden 2000: 154). Kljub temu da ga upravljajo UNEP, Razvojni program OZN (UNDP – *UN Development Programme*) in Svetovna banka, pa mu države v razvoju ne zaupajo. Vidijo ga kot del Svetovne banke, ki jo po njihovem mnenju vodijo ZDA in tako določajo razvojno politiko državam v razvoju, ki je v interesu bogatim državam (Nitze 1994: 197).

zagotavljanje finančne pomoči državam v razvoju v okviru UNFCCC (Nitze 1994: 196 – 197). Kot razlog za nasprotovanje držav OECD ustanovitvi ločenega podnebnega sklada pa Nitze (1994: 197) navaja zaskrbljenost, da bi tako ustvarili neko 'neomejeno dolžnost' (*open-ended obligation*). ZDA so nerade privolile, da bodo prispevale 75 milijonov \$ za pomoč državam v razvoju pri zmanjševanju emisij. Od tega so 50 milijonov \$ namenile v GEF in 25 milijonov \$ posameznim državam za pripravo državnih seznamov emisij TGP (Fisher-Vanden 2000: 155; Goldemberg 1994: 180). Po Goldembergu (1994: 180) se lahko po tej minimalni ponudbi oceni skromna pripravljenost ZDA za varovanje globalnega okolja.

Kot pomemben dosežek ZDA Nitze (1994: 193) šteje dejstvo, da jim je uspelo v UNFCCC vključiti določila za redni pregled UNFCCC, ki temelji na nacionalnih poročilih in rednih znanstvenih ocenah. Po Kjellenu (1994: 163) so prav ta določila o poročanju in preverjanju zelo pomemben del konvencije, "integralen za celo strukturo posebnih obveznosti" (Kjellen 1994: 163).

Nitze (1994: 189) kot glavne argumente, ki so jih ZDA uporabljale na začetku pogajanj za zavračanje obvezujočih ciljev in časovnih okvirov za zmanjševanje emisij, navaja:

- znanstveno negotovost glede obsega, časovnega trajanja in razporeditve posledic podnebnih sprememb;
- premalo zanesljive sezname virov in ponorov TGP;
- pomanjkanje verodostojne osnovne ravni (*base line*) za merjenje izpolnjevanja dogovorjenih ciljev in časovnih okvirov;
- nobenih zagotovil, da bo Washington lahko izpolnil predlagane cilje stabilizacije emisij CO₂ brez resnih posledic za domače gospodarstvo.

Drugi avtorji (Goldemberg 1994: 178; Paterson in Grubb 1992: 305) najpogosteje navajajo prevelike stroške, povezane z uresničevanjem ciljev in časovnih omejitev za zmanjševanje emisij. Poleg tega Dasgupta (1994: 134) navaja še potrebo države po fleksibilni izbiri njenih lastnih ukrepov. Paterson in Grubb (1992: 305) poleg znanstvene negotovosti in visokih stroškov navajata še argumente, ki so jih uporabljale ZDA na pogajanjih:

- sporazum je bil predviden zgolj kot okvirna konvencija;

- dvom o iskrenosti ciljev in stališč o prenosu finančnih in tehnoloških virov nekaterih držav OECD;
- premajhno upoštevanje pomena učinka ukrepov, ki bi jih sprejele države OECD glede na potencialno rast emisij in prebivalstva v državah v razvoju.

5.2.1 Razlogi za stališča Združenih držav Amerike

V nadaljevanju bom navedla nekatere razloge, ki 'opravičujejo' stališča ZDA v pogajanjih o UNFCCC. Poudarjam pa, da so enaki razlogi vplivali na stališča ZDA tudi v nadaljnjih pogajanjih o podnebnih spremembah vse do podaljšanega zasedanja COP 6, s katerim bom tudi sklenila analizo stališč.

Andresen (Paterson in Grubb 2000: 302), Nitze (1994: 191) in Missbach (2000: 142) povezujejo stališče ZDA na mednarodnih pogajanjih o podnebnih spremembah z ameriškim načinom življenja in odvisnostjo ameriške družbe od poceni energije oziroma fosilnih goriv.

Nitze (1994: 190) omenja, da Američani zelo visoko cenijo in hkrati tudi zahtevajo osebno neodvisnost; ta želja po neodvisnosti se kaže v visoki mobilnosti. Kot trdijo Lee, Cochran in Roy (2001: 384), je mobilnost velik del ameriške zgodovine. Učinkovit, a energetsko potraten prevozni sistem za ljudi in blago je bistveni del ameriškega gospodarstva, hkrati pa sta "avto in svoboda, ki jo omogoča, bistvena elementa kulture ZDA" (Lee, Cochran in Roy 2001: 384). Vendar pa želja po neodvisnosti in mobilnosti zahtevata poceni energijo, ki je Američani ob resnem reševanju problema podnebnih sprememb, kot ga predvidevata UNFCCC in Kjotski protokol (kot bom predstavila v nadaljevanju), ne bi mogli več zagotavljati.

V skladu z ameriško željo po neodvisnosti in trdnim prepričanjem o varstvu osebnih pravic Američani ne zaupajo vladni intervenciji.⁸¹ Zaradi tega nezaupanja bi ameriški državljani zmanjševanje emisij TGP kot enega od načinov reševanja podnebnih sprememb, ki bi nedvoumno pomenilo vladno intervencijo v obliki večjega pravnega

⁸¹ Seveda je vladna intervencija popolnoma sprejemljiva v dveh okoliščinah, in sicer na posameznih področjih, kot so nacionalna varnost, javno izobraževanje in vzdrževanje cestnega, vodnega in kanalizacijskega sistema ter kadar je ogrožena nacionalna stabilnost, na primer med drugo svetovno vojno ali veliko depresijo (Lee, Cochran in Roy 2001: 385).

urejanja in bi povzročilo višje stroške nekaterih proizvodov in storitev, podprli le, če bi podnebne spremembe razumeli kot resno grožnjo (Lee, Cochran in Roy 2001: 385).

Da se v stališčih ZDA kaže veliko zaupanje v lastno tehnologijo, se strinjajo tako Lee, Cochran in Roy (2001: 383 in 384) ter tudi Paterson in Grubb (1992: 302 in 306). Američani predvidevajo, da so ZDA sposobne rešiti vsak problem, tudi posledice podnebnih sprememb, z razvojem in izdelavo nove tehnologije brez večjih ekonomskih stroškov (Lee, Cochran in Roy 2001: 383 in 384; Paterson in Grubb 1992: 302 in 306).

Kot navajata Dasgupta (1994: 131) in Kjellen (1994: 150) so se na pogajanjih o UNFCCC pogajalci že zavedali, da bo konvencija vplivala na nacionalna gospodarstva. Kot sem omenila, so ZDA predvidene visoke stroške in s tem povezane negativne vplive na gospodarstvo uporabljale kot razlog za zavračanje ciljev in časovnih okvirov za zmanjševanje emisij. Tako prepričanje so spodbujale predvsem posamezne vrste industrije, odvisne od proizvodnje ali uporabe fosilnih goriv, ki so pričakovale, da bodo najbolj prizadete. Prizadete naj bi bile predvsem energijsko intenzivne industrije (na primer kemična, papirna, železarska, cementna, avtomobilska industrija, industrija aluminija) in industrije, ki se ukvarjajo s proizvodnjo in predelavo fosilnih goriv (Raykovicz 1999: 2). Omenjeno prepričanje temelji na predvidevanju, da bo omejitev emisij TGP povzročila dvig cen energije in posledično dvig cen proizvodov omenjenih industrij. Temu bodo sledile še manjša proizvodnja in nižje plače zaposlenih oziroma izguba delovnih mest. S tem bi se zmanjšala konkurenčnost gospodarstva ZDA, kar pa bi povzročilo prerazporeditev proizvodnje,⁸² zaposlenosti in emisij TGP iz razvitih držav v države v razvoju, v katerih omejitve emisij ne bo (Raykovicz 1999: 3 in 4; Carr in Thomas 1998: 194).⁸³ Predstavniki navedenih industrij⁸⁴ povzemajo informacije iz različnih študij, ki nasprotujejo mednarodnim sporazumom o podnebnih spremembah in jih uporabljajo kot razloge za nasprotovanje, s čimer še oblikujejo in krepijo navedeno prepričanje. Kot trdi Wirth (2002: 75), so avtomobilska, naftna in premogovna industrija že v devetdesetih letih 20. stoletja sponzorirale kampanje za odnose z javnostmi, s

⁸² Zaradi višjih stroškov proizvodnje se bodo podjetja preselila v tujino.

⁸³ Za več informacij glej še Carr in Thomas (1998: 191 – 201).

⁸⁴ Omenjene posledice zagovarjajo predvsem organizacije in združenja, kot so Globalna podnebna koalicija (GCC - *Global Climate Coalition*), ki združuje trgovinska združenja in združenja podjetij kot na primer Združenje ameriških proizvajalcev avtomobilov (*American Automobile Manufacturers Association*) in Nacionalno združenje proizvajalcev (*National Association of Manufacturers*) (Raykovicz 1999: 3 – 4).

pomočjo katerih so poskušale znanstvene dokaze o podnebnih spremembah prikazati kot negotove. Pri tem so se sklicevale na mnenja majhnega števila znanstvenikov, ki jih je financirale industrija (*ibid.*). Čeprav avtorji (Bryner 2000: 121; Harrison 2000: 93) aktivnejše delovanje te industrije omenjajo, šele ko so bila nadaljnja pogajanja o podnebnih spremembah,⁸⁵ pa Nitze (1994: 190) ter Paterson in Grubb (1992: 306) že omenjajo vpliv industrijskih interesov na stališča ZDA na pogajanjih o UNFCCC.

Obstajajo različna mnenja o oceni stroškov izvajanja UNFCCC in Kjotskega protokola. Sebenius (1994: 292) omenja, da je med pogajanja o UNFCCC obstajala raziskava,⁸⁶ ki je predvidevala, da bodo stroški zmanjševanja ameriških emisij CO₂ za 20 % znašali med 800 milijardami in 3,6 bilijonov ameriških dolarjev. Število raziskav se je po sprejetju UNFCCC povečalo, vendar pa mnenja zato niso nič manj različna. Bryner (2000: 118) navaja, da je marca 1998 administracija predsednika Clintona ocenila, da bo za uresničevanje protokola med leti 2008 in 2012 potrebno od 7 do 12 milijard ameriških dolarjev letno, industrija pa je istočasno trdila, da bo potrebnih 50 milijard letno. Zainteresirana industrija je izsledke vseh teh študij z lobiranjem predstavila tudi senatorjem, ki "se zanašajo na najbolj pesimistične ocene stroškov uresničevanja sporazuma" (Bryner 2000: 120) in tako vplivala na mnenja v Kongresu, kar bom natančneje obravnavala v nadaljevanju besedila.

Seveda pa obstajajo med industrijo tudi zagovorniki Kjotskega protokola in reševanja problema podnebnih sprememb. Za primer naj omenim General Motors, British Petroleum, Monsanto in United Technologies, vendar pa so v manjšini. Obstajajo tudi študije, ki ne predvidevajo tako izrazitih vplivov na ameriško gospodarstvo, nekatere celo trdijo, da bi izvajanje Kjotskega protokola lahko imelo pozitivne vplive.⁸⁷

Industrija, ki bi jo ukrepi za zmanjševanje emisij ekonomsko prizadeli, prek lobijev vpliva tako na mnenja širše javnosti kot tudi politikov. Nitze trdi (1994: 190), da je Busheva administracija na pogajanjih o UNFCCC nasprotovala ciljem in časovnim

⁸⁵ Še posebej močno je bilo njihovo delovanje pred in med potekanjem COP 3, ko so potekala pogajanja o Kjotskem protokolu, za katerega je bilo predvideno, da bo vseboval obvezujoče cilje zmanjševanja TGP za razvite države, in COP 6, ko so potekala pogajanja o sprejetju pravilnika delovanja Kjotskega protokola, nujnega za začetek ratifikacije in izvajanja Kjotskega protokola v državah pristopnicah.

⁸⁶ To je raziskava, ki sta jo izvedla A. S. Manne in R.G. Richels z naslovom "Global CO₂ Emission Reductions – Impacts of Rising Energy Costs" (Sebenius 1994: 292, 318).

⁸⁷ Kjotski protokol bo izsilil tehnološki napredek in razvoj alternativnih virov energije, ki bodo olajšali prehod na gospodarstvo, ki manj temelji na fosilnih gorivih (Carr in Thomas 1999: 192). Taka študija je "Fuel Decarbonization and Carbon Sequestration: Report on a Workshop" (PU/CEES Report No.302).

omejitvam zmanjševanja emisij CO₂, ker je želela ustreči interesom industrije, odvisne od pridobivanja in uporabe fosilnih goriv. Ni nepomembna ugotovitev, da je Bush dobil volilno večino prav v državah, ki so najbolj odvisne od pridobivanja in uporabe fosilnih goriv (na primer Teksas in Louisiana).

Znanstvena negotovost je torej že od samega začetka pogajanj o podnebnih spremembah igrala veliko vlogo pri oblikovanju in zagovarjanju stališč ZDA. Po drugi strani, kot sem že omenila, pa je Prvo poročilo IPCC "povečalo zavest politikov in državljanov po celem svetu o resnosti problema tople grede" (Goldemberg 1994: 177), čeprav je poudarjalo, da ostajajo posamezni pojavi nejasni (Delphine in Ripert 1994: 80). Seveda se je znanstvena gotovost z nadaljnjimi raziskavami povečevala. Kot navajajo Grubb, Vrolijk in Brack (1999: 11), so znanstveniki v Drugem ocenjevalnem poročilu (*Second Assessment Report*) IPCC spoznali, da obstajajo dokazi o spreminjanju podnebja in da človek vpliva na globalno podnebje. Veliko sprememb pa je še vedno "težko natančno napovedati" (Grubb, Vrolijk in Brack 1999: 26). Že pri nastajanju poročila se je razvilo mnogo razprav⁸⁸ glede ocenjevanja družbenoekonomskih vplivov podnebnih sprememb (Grubb, Vrolijk in Brack 1999: 20). V omenjenem poročilu so sicer potrdili, da obstaja veliko možnosti za zmanjšanje emisij, vendar pa niso do konca razrešili vprašanja stroškov konkretne izvedbe teh rešitev v praksi⁸⁹ (*ibid.*). Tako znanstvena negotovost vpliva na nepripravljenost politikov, da bi se lotili "zahtevnega in dragega preprečevanja neznanega in potencialnega tveganja v daljni prihodnosti" (Paterson in Grubb 1992: 296) in na nepripravljenost ljudi, da bi takšno ravnanje zahtevali in bili pripravljeni sprejeti spremembe in posledice, ki bi jih reševanje podnebnih sprememb imelo na njihov način življenja.

Busheva administracija tako ni nikoli "sprejela znanstvenih ugotovitev IPCC" (Harris 2000b: 37) in je še naprej vztrajala pri stališču, da znanstvena negotovost ne dopušča sprejemanja zavezujočih obveznosti v UNFCCC. V nasprotju s tem ZDA niso nikoli

⁸⁸ O teh razpravah glej Dodatek številka 2 v Grubb, Vrolijk in Brack (1999).

⁸⁹ Znanstveniki so v poročilu sicer zavrnili najbolj skrajne trditve kot na primer, da bodo stroški ohromili gospodarstvo ali da se lahko problem reši brez omembe vrednih stroškov (Grubb, Vrolijk in Brack 1999: 20, 21).

nasprotovale Montrealskemu protokolu, po katerem je imela z zamenjavo CFC in HFC ameriška industrija možnost prodaje novih hladiv.⁹⁰

Poleg vsega tega pa Harrison (2000: 100) navaja še dodaten razlog, ki so ga ameriški pogajalci uporabljali za nasprotovanje zavezujočim ciljem v konvenciji, in sicer, da bi zaradi pravne kulture ZDA lahko postale pravno odgovorne, če bi sprejele zavezujoče cilje in jih potem ne bi pravočasno izpolnile.

Park (2000: 81) navaja, da Busha vprašanje podnebnih sprememb ni zanimalo, zato ga je prepustil odboru Sveta za notranjo politiko (*Domestic Policy Council Committee*), katerega člani so bili tudi predsedniški svetovalci Michael Boskin, Richard Darman, dr. Allan Bromly in John Sununu.⁹¹ Veliko avtorjev (Bryner 2000: 113; Harrison 2000: 98 in 100; Missbach 2000: 142⁹²; Nitze 1994: 189, 192 in 193; Park 2000: 81; Sebenius 1994: 279) kot enega od razlogov za nasprotovanje ZDA zmanjševanju emisij TGP vidi ravno v stališčih te skupine svetovalcev. Njihovo močno nasprotovanje zmanjševanju emisij je temeljilo na prepričanju, da bodo omejitve emisij TGP "zahtevale večje spremembe ameriškega načina življenja in ogrožale že tako šibko gospodarstvo" (Bryner 2000: 113). Po njihovem mnenju znanstveni dokazi niso opravičevali predvidenih stroškov. Po mnenju Nitzeja (1994: 189) so celo verjeli, da podnebne spremembe izkoriščajo okoljevarstveniki, da bi gospodarstvu ZDA vsilili svoj 'dnevni red proti rasti' (*anti-growth agenda*). Bush se je odločil poslušati in verjeti tej majhni skupini svetovalcev (*ibid.*). To je bilo mogoče zaradi razlik med teorijo in prakso. Po Nitzu (1994: 193) vodja osebja Bele hiše v teoriji ne oblikuje politike sam, ampak poskrbi, da birokracija predsednika seznanjena z različnimi možnostmi o ključnih zadevah. V praksi pa ima precejšnjo možnost, da v politični proces vključi svoje poglede. Sununuju pa je uspelo nevtralizirati tudi kakršno koli nasprotovanje njegovemu načinu delovanja, tako da je prenesel "odgovornost za vprašanje podnebnih sprememb z zunanjega ministrstva (*State Department*) na delovno skupino Bele hiše", ki je bila pod njegovim nadzorom (Nitze

⁹⁰ Razgovor z dr. Petrom Novakom, upokojenim rednim profesorjem na Strojni fakulteti Ljubljana, 4. 2. 2005.

⁹¹ John Sununu je bil vodja osebja Bele hiše (*White House Chief of Staff*), dr. Allan Bromly je bil predsednik svetovalec za znanost, Michael Boskin je bil predsedujoči Sveta ekonomskih svetovalcev (*Chairman of Council of Economic Advisors*), Richard Darman pa direktor Pisarne za upravljanje in proračun (*Director of Office of Management and Budget*) (Harrison 2000: 100, Nitze 1994: 194, Park 2000: 81, Sebenius 1994: 279).

⁹² Missbach (2000: 142) pri svojem razlaganju stališč ZDA navaja Nitzeja (2000: 187 – 200).

1994: 193). Tudi vodja delegacije ZDA bi teoretično moral na pogajanjih o UNFCCC poročati svojim nadrejenim v zunanjem ministrstvu, dejansko pa je poročal neposredno Beli hiši oziroma Sununuju (*ibid.*). Bela hiša je nadzor nad vprašanjem podnebnih sprememb ohranila tudi po koncu pogajanj o UNFCCC (*ibid.*).

Seveda pa je gospodarska recesija v ZDA med pogajanjimi o UNFCCC še dodatno vplivala na zaskrbljenost administracije, kako bi ukrepi za zmanjševanje emisij CO₂ vplivali na ameriško gospodarstvo. S tem je še dodatno vplivala na nepripravljenost ZDA, da bi se ukvarjala s problemom podnebnih sprememb (Harrison 2000: 100; Goldemberg 1994: 179).

Zaradi gospodarskih razmer, ki niso bile ravno naklonjene ustanavljanju novih skladov in zaradi še neopredeljenega pojma 'povečanih stroškov' so se pogajanja o zagotavljanju finančnih sredstev za države v razvoju po mnenju Kjellna (1994: 164 – 165) osredotočila bolj na mehanizme financiranja kot na same vsote.

Z vidika vseh teh razlogov postane jasno, da je bilo delovanje ZDA na pogajanjih, kot trdi Missbach (2000: 138), usmerjeno v sprejetje take konvencije, ki bi jo bilo mogoče izvajati brez večjega truda in so zato tako vztrajno nasprotovale obveznostim za zmanjševanje emisij CO₂. Vztrajanje pri 'obsežnem pristopu' je imelo namen, da se v besedilu konvencije obravnavajo vsi toplogredni plini in ne izključno CO₂, saj bi bilo lažje doseči stabilizacijo emisij TGP do leta 2000 kot pa stabilizacijo CO₂ (Missbach 2000: 138).

5.3 STALIŠČA EVROPSKE SKUPNOSTI IN RAZLOGI ZANJE

ES je že pred samim začetkom pogajanj o UNFCCC sprejela enotno stališče do podnebnih sprememb. Na skupnem zasedanju Okoljskega in Energetskega sveta ministrov oktobra 1990 so se sporazumeli o cilju ES, da bo kot celota stabilizirala emisije CO₂ do leta 2000 na ravni tistih iz leta 1990 (Grant, Matthews in Newell 2000: 121; McCormick 2001: 281).⁹³ Ta cilj je ES na pogajanjih o UNFCCC predstavila kot svoje

⁹³ Omenjeni stabilizacijski cilj je predstavljal del strategije ES za zmanjševanje emisij CO₂ in izboljšanje energijske učinkovitosti (Grant, Matthews in Newell 2000: 121).

enotno stališče do omejevanja emisij, pri čemer se je zavzemala, da tudi druge države OECD sprejmejo enak časovno omejen cilj znižanja oziroma stabilizacije emisij CO₂ (Dasgupta 1994: 134).

Kot navajajo Grant, Matthews in Newell (2000: 105), so bile države članice ES "med prvimi, ki so sprejele cilje za omejevanje emisij CO₂ in pozvale mednarodno skupnost, da sprejme zavezujočo konvencijo, ki bi vsebovala omejitve emisij". Kljub skupnemu cilju pa so na pogajanjih nekatere države članice⁹⁴ nastopile z "zelo ambicioznim konceptom konvencije" in vztrajale, da se začnejo pogajati o protokolih takoj, "brez čakanja na izid pogajanj o Okvirni konvenciji" (Borione in Ripert 1994: 83). Druge⁹⁵ pa so bile previdnejše pri svojih zahtevah. Vendar pa je pri pogajanjih kmalu prišlo do tihega sporazuma, da se je v razpoložljivem času mogoče dogovoriti samo o okvirni konvenciji (Borione in Ripert 1994: 83 in 84).

Pri zagovarjanju svojega stališča glede obveznosti za razvite države je ES že od samega začetka pogajanj vztrajala, da se obravnava samo CO₂ in ne vsi TGP (Kjellen 1994: 168). Še posebej vztrajno je zavračala predlog, da bi se med TGP vključili tudi tisti plini, ki jih že pokriva Montrealski protokol. Svoje vztrajanje je argumentirala z dejstvom, da je v tistem času znanost omogočala samo izmerljivost CO₂ in da bi upoštevanje vseh TGP zmanjšalo obveznosti razvitih držav (Kjellen 1994: 168).

Njeno stališče do omejevanja emisij se je "nanašalo na ES kot celoto" (Kjellen 1994: 167), kar je pomenilo, da morajo nekatere države članice bolj zmanjšati emisije kot druge, da se doseže skupen cilj (*ibid.*). Za tak način doseganja stabilizacije emisij se je ES odločila, ker je bilo jasno že, ko si je zastavila ta cilj⁹⁶, da "se ne more od vseh držav članic pričakovati, da bodo izvedle enako odstotkovno zmanjšanje emisij CO₂" (McCormick 2001: 281), saj se razlikujejo po gospodarski razvitosti, energetskih potrebah in uporabljenih energetskih virih za zagotavljanje energetskih potreb. Omejevanje emisij CO₂ bi v manj razvitih državah članicah upočasnilo njihov gospodarski razvoj, medtem ko bolj razvite države članice lažje dosegajo omejevanje emisij tudi z energetsko učinkovitostjo in uporabo dražje energije, pridobljene s pomočjo alternativnih virov energije. Zato se je ES na pogajanjih zavzemala, da bi lahko države

⁹⁴ Nemčija, Nizozemska, Danska, Italija in Francija (Borione in Ripert 1994: 83).

⁹⁵ Države južne Evrope in Velika Britanija (*ibid.*).

⁹⁶ Cilj stabilizacije emisij CO₂ na ravni iz leta 1990 do leta 2000.

članice skupaj dosegle zastavljeni cilj.⁹⁷ Kljub temu da je na pogajanjih nastopila z najzahtevnejšim stališčem do omejevanja emisij TGP in hkrati vztrajala, da tudi druge razvite države na isti način omejijo oziroma stabilizirajo emisije CO₂, pa je s tem ko je vztrajala, da bo stabilizacijski cilj dosegla kot celota, sebi olajšala delo. Nekaterim državam članicam, za katere se je vnaprej predvidevalo, da bodo imele težave s stabilizacijo emisij, je s takim načinom doseganja cilja omejevanja emisij omogočila celo zvišanje emisij in jim tako zagotovila nemoten gospodarski razvoj. Tako je vidna dvoličnost EU, ki je na pogajanjih nasprotovala kakršnim koli predlogom, ki bi okrnili obveznosti razvitih držav glede zmanjševanja emisij TGP,⁹⁸ medtem ko si je sama prizadevala, da bi lahko izpolnila obveznosti oziroma stabilizacijski cilj kot celota.

Ko se je na drugem zasedanju razvila razprava o odgovornosti za problem podnebnih sprememb, pa ES – ravno tako kot ostale razvite države – ni bila pripravljena sprejeti neposredne povezave med odgovornostjo za problem in obveznostmi za njegovo reševanje (Dasgupta 1994: 135). Kljub temu pa je bila pripravljena prevzeti večji del obveznosti v primerjavi z državami v razvoju. Čeprav so bile države članice pripravljene sprejeti zgoraj omenjen časovno obvezujoč cilj stabilizacije emisij CO₂, pa so tudi od držav v razvoju pričakovale sprejetje določenih obveznosti v tej smeri (Dasgupta 1994: 134).

Ker se stališča ES v razpravah o prenosu finančnih sredstev in tehnologije iz razvitih držav v države v razvoju ter v razpravah o ustanovitvi dodatnega podnebnega sklada⁹⁹ niso bistveno razlikovala od stališč ZDA in drugih razvitih držav, jih na tu ne bom ponavljala. Omenila bi le, da je ES tako kot druge razvite države v primerjavi z ZDA že na začetku pogajanj priznavala, da države v razvoju potrebujejo dodatno finančno pomoč za izpolnitev obveznosti, ki jim jih nalaga UNFCCC, vendar so se izogibale sprejetju obveznosti, ki bi jih zavezovale k zagotavljanju takih finančnih sredstev. Prav tako naj bi

⁹⁷ Po mnenju Kjellna (1994: 167) točka a drugega odstavka 4. člena UNFCCC, v katerem je zapisano, da podpisnice "lahko uresničijo take politike in ukrepe skupaj z drugimi članicami", dovoljuje ES, da cilj omejevanja emisij TGP doseže kot celota.

⁹⁸ Na samih pogajanjih je ostro nasprotovala različnim predlogom drugih razvitih držav, na primer prizadevanjem ZDA, da se obravnavajo vsi TGP, ne samo CO₂, s katerimi so poskušale omiliti njene zahteve po časovno določni stabilizaciji emisij CO₂

⁹⁹ Države v razvoju so zahtevale ustanovitev dodatnega podnebnega sklada kot mehanizma za zagotavljanje finančne pomoči državam v razvoju.

bilo tudi pokrivanje stroškov, nastalih pri izpolnjevanju obveznosti držav v razvoju, ki bi jih krili s pomočjo teh sredstev, stvar predhodnega dogovora (Dasgupta 1994: 135).¹⁰⁰

5.3.1 Razlogi za stališča Evropske skupnosti

Na zgodnja in ambiciozna stališča ES glede omejevanja emisij CO₂ je vplivala visoka okoljska zavest v državah članicah (Sebenius 1994: 294). Paterson in Grubb (1992: 301) navajata, da je v industrijskih državah, vključno z ES, prevladovalo zavedanje, da je človek odgovoren za okolje. K temu je prispevalo tudi javno mnenje, ki se je dobro zavedalo groženj za okolje (Borione in Ripert 1994: 82).

Kot vzrok za popuščanje ES pri svojem stališču stabilizacije emisij CO₂ Grant, Matthews in Newell (2000: 105) navajajo zaskrbljenost ES, da bi bila UNFCCC brez podpisa ZDA nesmiselna. Poleg tega pa, kot trdi Nitze (1994: 188), tudi druge razvite države niso bile pripravljene sprejeti konvencije brez sodelovanja ZDA. Zato je ES sprožila že omenjena intenzivna pogajanja z ZDA, ki so vodila do skupnega stališča glede omejevanja emisij TGP.

Paterson in Grubb (1992: 302) razlog za dejavnosti mnogih razvitih držav pri reševanju problema podnebnih sprememb, vidita v ekonomskih razlogih, in sicer zaradi vodilnega položaja teh držav v razvoju "okoljskih" tehnologij. Kot pojasnilo navajata trditev iz poročila Mednarodne agencije za energijo¹⁰¹ (IEA – *International Energy Agency*), ki se glasi: "Če okrepljena politika varstva okolja spodbuja evropska podjetja do prilagoditve marketinških in R&D¹⁰² dosežkov pred drugimi, bodo v prihodnosti ta podjetja boljje umeščena na svetovnih trgih" (*ibid.*). Seveda pa bo lahko imela ES gospodarsko korist tudi zaradi manjše rabe energije kot posledice večje energijske učinkovitosti. Velika večina držav članic ES je uvoznic fosilnih goriv, katerih zaloge so končne (Paterson in Grubb 1992: 301 in 302).

Na omenjena stališča ES in njeno delovanje na pogajanjih INC je vplival tudi namen ES, da poveča svojo vlogo v mednarodnih pogajanjih, kar ji je tudi delno uspelo, saj je

¹⁰⁰ Za natančnejše informacije glej stališča ZDA.

¹⁰¹ Poročilo z naslovom "Climate Change Policy Initiative update," ki ga je izdala IEA v Parizu 15. 7. 1991 (Paterson in Grubb 1992: 302).

¹⁰² R&D pomeni raziskave in razvoj (*research & development*).

postala gonilna sila pogajanj, ker se je trudila doseči sporazum. Kljub temu se njena vloga ni spremenila tako, da bi lahko dejansko vplivala na ZDA in jim je popuščala z namenom, da bi podprle sporazum. Tako McCormick (2001: 281) navaja, da se je Evropska komisija odločila, da "naj bi ES prevzela vodilno vlogo na mednarodnih razpravah o podnebnih spremembah, ki bodo vodile do vrha v Riu leta 1992". K takemu stališču so prispevale odločitve posameznih držav članic o znižanju TGP na državni ravni (McCormick 2001: 281). Na ravni ES je potekala vrsta razprav o podnebnih spremembah. Začetne razprave so se dotikale razdelitve obveznosti zmanjševanja emisij CO₂ med države članice, da bi dosegli skupen cilj stabilizacije emisij do leta 2000 na raven iz leta 1990. Vendar pa so bile razprave o tem neuspešne in osredotočili so se na spodbujanje večje energijske učinkovitosti in uporabe obnovljivih virov energije, na sprejetje mehanizmov nadzora (*monitoring*) za razvoj in izvajanje nacionalnih programov za zmanjšanje emisij CO₂ ter uvedbo davka na gorivo z ogljikom (*carbon energy tax*) (McCormick 2001: 281 in 282; Grant, Matthews in Newell 2000: 121 – 122). Na mednarodni ravni je največ pozornosti vzbudil prav omenjeni davek, ki je po trditvah Granta, Matthews in Newella (2000: 122) "poskus zunanje politike (*foreign policy bid*), ki naj bi nazorno prikazala vodilno vlogo EU v globalnih okoljskih zadevah". Kot navajata Borione in Ripert (1994: 84), je mnogo razvitih držav in tistih v razvoju sprejelo notranjo razpravo ES o možni uvedbi davka z zadržki, saj so jih skrbeli potencialni ekonomski vplivi takega davka. Močno nasprotovanje industrije je prevladalo, tako da je "decembra 1994 Ministrski svet misel o davku opustil in namesto tega dovolil državam članicam, da uvedejo svoje lastne davke" (McCormick 2001: 283).¹⁰³

Kljub vsem omenjenim predlogom,¹⁰⁴ ki se jih je ES lotila, pa je njena politična prizadevanja oslabila vrsta političnih in ekonomskih dejavnikov, in sicer:

- negotovost pri napovedovanju mogočih vplivov podnebnih sprememb in povezav med njenimi vzroki in posledicami;
- težave s pravično razdelitvijo ukrepov za zmanjševanje emisij med države članice;

¹⁰³ Za podrobnejšo razpravo glede davka na gorivo z ogljikom glej Grant, Matthews in Newell (2000: 122 – 126).

¹⁰⁴ S tem so mišljeni programi ES za spodbujanje večje energetske učinkovitosti, programi za spodbujanje uporabe alternativnih virov energije, sprejetje mehanizmov nadzora in poskus uvedbe davka na gorivo z ogljikom (McCormick 2001: 281 – 282).

- skrbi zaradi izgube suverenosti; Evropska komisija bi v primeru da bi bil uveden davek, kar naj bi bilo v pristojnosti držav članic, pridobila neodvisen finančni vir in tako bi se povečala njena moč;
- neuspeh ES pri prepričevanju drugih industrijskih držav, da se obvežejo bistveno zmanjšati emisije TGP (McCormick 2001: 283 – 284).

Zgornje navedbe kažejo, da so nekateri vplivi, ki so oblikovali stališča ZDA (vpliv znanstvene negotovosti in industrije), oblikovali tudi stališča ES, vendar z drugačnim učinkom. ZDA so zaradi tega na pogajanjih o UNFCCC nastopile zelo zadržano, ES pa so preprečili, da bi nastopila še bolj ambiciozno.

5.4 PRIMERJAVA STALIŠČ ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE IN EVROPSKE SKUPNOSTI

ZDA in ES so na pogajanjih o UNFCCC igrale zelo različni vlogi.¹⁰⁵ ZDA so veljale predvsem za državo, ki je s svojimi stališči ovirala napredovanje pogajanj. ES pa za pogajalko, ki je še posebej proti koncu pogajanj imela veliko zaslug, da je prišlo do sporazuma oziroma natančneje do privolitve ZDA v obveznosti za razvite države, kar je bil pomemben dosežek v pogajanjih, saj je omogočalo sprejetje konvencije.

Že v sama pogajanja so ES in ZDA vstopile z zelo različnimi stališči. ZDA so se zavzemale za zelo splošno okvirno konvencijo brez pravno obvezujočih ciljev in časovnih omejitev, ES pa je upala na sprejetje konvencije z jasno zastavljenimi obveznostmi, usmerjenimi predvsem v zmanjševanje emisij. Kot sem že omenila, so nekatere države članice celo zahtevale takojšen začetek pogajanj o protokolih, še preden bi bil znan izid pogajanja o okvirni konvenciji.

V razpravi o odgovornosti za nastanek podnebnih sprememb, ki se je razvila na samem začetku pogajanj, so ZDA in ES imele precej podobno stališče kot večina razvitih držav, saj niso povezovale odgovornosti za nastali problem s sprejetjem posebnih obveznosti za reševanje problema (Dasgupta 1994: 135).

¹⁰⁵ Seveda pa moram omeniti, da so bila pogajanja tudi v znamenju razlik med razvitimi državami in državami v razvoju, vendar pa se v natančnejšo analizo teh razlik ne bom spuščala, ker to ni namen moje naloge. Za več informacij glej Goldberg (1992: 175 – 185).

Ko pa se je začela razprava o obveznostih za razvite države, so se stališča začela razlikovati. ZDA so vztrajno zavračale sprejetje kakršnih koli posebnih obveznosti za zmanjševanje emisij. ES pa je bila pripravljena prevzeti nekatere posebne obveznosti in tako vztrajala pri svojem med razvitimi državami najbolj odločnem stališču, da morajo vse razvite države stabilizirati emisije CO₂ na ravni iz leta 1990 do leta 2000 (Dasgupta 1994: 134). ZDA in ES so vztrajale pri svojih stališčih skoraj do konca pogajanj. ZDA so privolile v sodelovanje pri oblikovanju posebnih obveznosti za razvite države šele na prvem delu zadnjega zasedanja (Borione in Ripert 1994: 82). K dokončnemu sporazumu pa je veliko prispevala predvsem zagretost ES, ki je proti koncu pogajanj z organiziranjem neformalnih srečanj z ZDA dosegla oblikovanje skupnega ZDA - ES stališča o obveznostih za razvite države (Dasgupta 1994: 142; Grant, Matthews in Newell 2000: 106). Ta sporazum so z manjšimi popravki nato sprejele druge razvite države in druge udeleženske pogajanj ter je bil vključen v besedilo konvencije (Dasgupta 1994: 143).

Celotno razpravo o posebnih obveznostih oziroma stabilizaciji emisij je dodatno zapletlo še vztrajanje ZDA pri obravnavanju emisij vseh TGP, ne samo CO₂, pri čemer je vztrajala ES. Zato so bile ZDA med prvim delom zadnjega zasedanja, ko so že privolile v sodelovanje, pripravljene v besedilo UNFCCC sprejeti samo besedno zvezo omejevanje emisij TGP, ES pa stabilizacija emisij CO₂ (Kjellen 1994: 160). Države Aneksa I so se zavezale, da bodo sprejele "državno politiko in ustrezne ukrepe za ublažitev spremembe podnebja z omejevanjem antropogenih emisij toplogrednih plinov ter z zaščito in izboljšanjem ponorov in zbiralnikov toplogrednih plinov" (točka a drugega odstavka 4. člena UNFCCC), in sicer "s ciljem, da posamezno ali skupno vrnejo antropogene emisije ogljikovega dioksida in drugih toplogrednih plinov /.../ na ravni iz leta 1990" (točka b drugega odstavka 4. člena UNFCCC), in sicer "do konca tega desetletja (do leta 2000, op. S. Ž.)" (točka a drugega odstavka 4. člena UNFCCC). Ta obveznost je seveda kompromis med stališči ZDA in ES, saj sprejeta obveznost ostrejša od prvotnih zahtev ZDA in hkrati milejša od zahtev ES¹⁰⁶ (Kjellen 1994: 165 – 166).

¹⁰⁶ Že tri leta pozneje je ES jasno izrazila pomankljivost te obveznosti, ko je trdila, da "Okvirna konvencija o spremembi podnebja ne vsebuje obveze za stabilizacijo, ampak samo sprejetje politik in ukrepov s ciljem vrniteve emisij TGP skupno ali posamezno na njihovo raven iz leta 1990" (FCCC/CP/1995/Misc.1/Add.1).

V primerjavi s stališči pri obravnavi posebnih obveznosti omejevanja emisij za razvite države se stališča ZDA in ES pri obravnavi zagotavljanja finančne pomoči državam v razvoju v obliki 'novih in dodatnih' virov financiranja za kritje naraščajočih stroškov (*incremental costs*) in netržnem prenosu okoljsko sprejemljive tehnologije niso tako razlikovala. ZDA so v začetku pogajanj nasprotovale finančnim in tehnološkim prenosom v države v razvoju. ES je tako kot druge razvite države v primerjavi z ZDA sicer priznavala, da je državam v razvoju treba zagotoviti neko dodatno financiranje za lažje izpolnjevanje obveznosti, vendar pa niso bile pripravljene sprejeti obveznosti za ustanovitev 'novih in dodatnih' finančnih virov. Prav tako niso hotele govoriti o 'celotnih povečanih stroških' (*full incremental costs*), ampak so vztrajale pri 'dogovorjenih povečanih stroških' (*agreed incremental costs*) (Dasgupta 1994: 135). Šele na prvem delu petega zasedanja je prišlo do sprememb v stališčih. ES je privolila v 'nove in dodatne' finančne vire, medtem ko ZDA niso, čeprav so nekoliko popustile pritiskom držav v razvoju in bile pripravljene ponuditi finančno pomoč (Dasgupta 1994: 141). Razvite države so na koncu privolile, da bodo "poskrbele za nova in dodatna finančna sredstva za kritje celotnih dogovorjenih stroškov (*agreed full costs*), ki jim bodo izpostavljene države v razvoju pri izpolnjevanju njihovih obveznosti" in prav tako bodo "poskrbele za taka finančna sredstva, vključujoč prenos tehnologije, ki jih države v razvoju potrebujejo za kritje vseh dogovorjenih naraščajočih stroškov za izvajanje ukrepov" (3. odstavek 4. člena UNFCCC). Tako ZDA in ES kot tudi druge razvite države pa niso privolile v ločen podnebni sklad (Nitze 1994: 197), tako da je GEF postal "mednarodna institucija, pristojna za delovanje finančnega mehanizma /.../ na začasni osnovi" (tretji odstavek 12. člena UNFCCC).

Do konca prvega dela petega zasedanja INC je ES vztrajala, da bi vse države OECD morale sprejeti stabilizacijo emisij CO₂ na ravni iz leta 1990 do leta 2000. Po četrtem zasedanju pa je prevzela pobudo za zблиževanje stališč z drugimi državami OECD, predvsem z ZDA (Kjellen 1994: 158 – 160). Tako so v obdobju od četrtega do začetka drugega dela petega zasedanja potekala že omenjena intenzivna neformalna pogajanja med državami OECD. Glavna nesoglasja glede posebnih obveznosti za razvite države so obstajala med ES in ZDA. Ko tudi po koncu neformalnega zasedanja v Parizu aprila 1992 stališča do obveznosti razvitih držav glede emisij TGP še vedno niso bila usklajena, je ES

sprožila številna diplomatska srečanja med Londonom in Washingtonom (Grant, Matthews in Newell 2000: 105 – 106). Vodil jih je Michael Howard, takratni okoljski minister Velike Britanije, ki je imel podporo drugih okoljskih ministrov držav članic ES.¹⁰⁷ Uspelo mu je doseči sporazum z ZDA o stabilizaciji emisij in taka "skupna ZDA-ES opredelitev njihovih obveznosti glede emisij" (Dasgupta 1994: 142) je bila nato predstavljena v prvih dneh drugega dela petega zasedanja INC kot skupno stališče držav OECD glede obveznosti za razvite države. (Dasgupta 1994: 142; Grant, Matthews in Newell 2000: 106; Nitze 1994: 194).

Kljub temu da obstaja uveljavljeno prepričanje, da je ES na pogajanjih popuščala zaradi ZDA, pa Nitze (1994: 195 in 197) namiguje drugače. Trdi, da je ES stališče ZDA celo ustrezalo, saj ga je uporabila kot razlog, da njej ni bilo treba natančneje opredeliti, kako bo dosegla politične cilje, ki si jih je zastavila. Glede na omenjene težave, ki jih je imela ES pri notranjih pogajanjih in razpravah glede reševanja problema podnebnih sprememb, lahko sklepamo, da je med pogajanja kazalo, da bo ES imela precejšnje predvidene težave z izvajanjem svojega stabilizacijskega cilja, saj so po besedah McCormicka (2001: 284) države članice sprejele zelo različne nacionalne načrte in cilje. Nekatere so si zastavile zelo ambiciozne cilje zmanjšanja emisij od 20–25 %, medtem ko druge sploh še niso oblikovale nacionalnih politik (McCormick 2001: 284). Kot trdi Nitze (1994: 197), celo najbolj ambiciozni Nemčiji ni kazalo najbolje pri oblikovanju natančnega načrta, kako namerava to doseči. Na podlagi omenjenega je Nitzejeva (1994: 197) trditev, da je zavračanje zavezujočih ciljev s strani ZDA celo osrečilo ES, saj si je lahko tako lastila politične zasluge za podpiranje zavezujočih ciljev brez obveznosti, da jih morajo izpolniti, zelo umestna.

Kljub izredno napornim pogajanjem in velikim razlikam v mnenjih in stališčih sodelujočih, so bila pogajanja uspešno končana s sprejetjem UNFCCC. Toda s tem obravnava problema na mednarodni ravni ni bila končana.

¹⁰⁷ Michael Howard pa hkrati ni imel "formalnega mandata s strani Sveta" (Grant, Matthews in Newell 2000: 106).

6 STALIŠČA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE IN EVROPSKE SKUPNOSTI DO KJOTSKEGA PROTOKOLA

6.1 POTEK POGAJANJ NA ZASEDANJIH KONFERENC DRŽAV PODPISNIC IN STALIŠČA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE IN EVROPSKE SKUPNOSTI

Hitri ratifikaciji so sledile priprave na prvo zasedanje COP, ki je moralo biti (po četrtem odstavku 7. člena UNFCCC) eno leto po začetku veljavnosti UNFCCC. Glavna tema razprav na pripravah¹⁰⁸ in samem zasedanju je bila preučitev ustreznosti obveznosti (*review the adequacy of commitments*) držav Aneksa I in razprava o primernih nadaljnjih ukrepih delovanja (FCCC/CP/1995/Misc.1).¹⁰⁹ Nadaljevala se je kontinuiteta stališč ZDA in ES. ES si je ponovno prizadevala za zahtevnejše obveznosti zmanjševanja emisij pod ravno iz leta 1990 s točno določenimi cilji in časovnimi omejitvami. ZDA so sicer priznavale, da so obstoječe obveznosti iz UNFCCC neustrezne, kljub temu pa niso dale predlogov z jasno določenimi obveznostmi v obliki ciljev (FCCC/CP/1995/Misc.1). Pozneje so na prvem zasedanju COP nasprotovale zmanjševanju emisij pod ravno iz leta 1990 in vztrajale, da bi pri novih obveznostih morale biti vključene tudi države v razvoju (Grubb, Vrolijk in Brack 1999: 50). Kljub začetnim razlikam v stališčih sodelujočih držav so ob koncu zasedanja dosegle soglasje, da so obveznosti neustrezne in so zato potrebni nadaljnji ukrepi.¹¹⁰

Z izvolitvijo predsednika Clintona¹¹¹ se je zamenjala tudi administracija, ki je bila bolj naklonjena reševanju okoljskih problemov. Njena stališča so se zato precej razlikovala od dotodanjih uradnih stališč ZDA, k čemur so v veliki meri prispevali podpora javnega mnenja in njegova pričakovanja, da bodo demokrati ukrepali (Grubb, Vrolijk in Brack

¹⁰⁸ Priprave na prvo zasedanje COP so potekale na 9., 10. in zadnjem 11. zasedanju INC.

¹⁰⁹ O čem se bo razpravljalo na prvem zasedanju COP, je bilo določeno že v drugem odstavku 4. člena UNFCCC. Poleg omenjene zahteve po preučitvi ustreznosti obveznosti razvitih držav iz točke d drugega odstavka 4. člena je v istem členu zapisana še potreba po odločitvi o merilih za JI, navedeno v točkah a in c drugega odstavka 4. člena, in po dogovoru o metodologijah za izračun emisij TGP, ki so bile nujne za izvajanje posebnih obveznosti držav Aneksa I.

¹¹⁰ Drugi izidi so pokazali, da so "obveznosti iz UNFCCC neprimerne" in da je zato treba "začeti nov proces, ki bo omogočal primerne ukrepe za obdobje po letu 2000, vključno s krepitvijo obveznosti za države Aneksa I" (Grubb, Vrolijk in Brack 1999: 53). Države Aneksa I naj bi ta proces pripeljal do "izdelave politik in ukrepov" (*ibid.*) in "določitve količinskih ciljev omejevanja in zmanjševanja antropogenih emisij v določenem časovnem obdobju kot na primer do leta 2005, 2010 ali 2025" (*ibid.*). Pogajanja naj bi se končala do leta 1997, ko naj bi bili izidi sprejeti na tretjem zasedanju COP.

¹¹¹ Clinton je bil predsednik ZDA dva mandata, in sicer od leta 1992 do 1996 in od 1996 do 2000 ("It All Began in a Place Called Hope", <http://clinton4.nara.gov/WH/EOP/OP/html/Hope.html> (3. 3. 2005)).

1999: 53). Zato je pred drugim zasedanjem COP prišlo do pozitivnih sprememb v stališčih ZDA. Pozneje se je pokazalo, da je bila ta sprememba zaradi notranjepolitičnih razmer bolj deklarativna. Tako se je na drugem zasedanju COP ameriška delegacija prvič zavzela za sporazum, ki bi vključeval obveznosti z zavezujočim ciljem omejevanja emisij (Grubb, Vrolijk in Brack 1999; 54 – 55), vendar pa to stališče ni vsebovalo konkretnih predlogov za emisijske cilje in časovne omejitve (Harris 2000b: 40; Park 2000: 83). Poleg tega je predstavila ideje o tržno usmerjenih možnostih izpolnjevanja obveznosti, kar bi omogočilo fleksibilnost in stroškovno učinkovitost (Grubb, Vrolijk in Brack 1999; 54 – 55). ES je z zadovoljstvom sprejela idejo o zavezujočih obveznostih, ki je bila v skladu z njenimi dosedanjimi stališči. Hkrati pa je še vedno zagovarjala svoj seznam politik in ukrepov. S sprejetjem ministrske deklaracije so potrdili Berlinski mandat in izpopolnili besedilo s pozivom, da bi bile obveznosti pravno zavezujoče. S tem so nadaljnja pogajanja prešla v resnejšo fazo (Grubb, Vrolijk in Brack 1999: 55).

Tretje zasedanje COP je mejnik v mednarodnih pogajanjih o podnebnih spremembah, saj je bil na njem sprejet Kjotski protokol. Že pred začetkom zasedanja so ZDA in ES prvič predstavile svoja uradna pogajalska stališča, ki so vsebovala količinske predloge glede omejevanja emisij TGP. Predsednik Clinton je tako oktobra 1997 pozval razvite države, da se "zaobvežejo za zavezujoči in 'realistični' cilj vrnitve emisij TGP na ravni iz leta 1990 v obdobju od 2008 do 2012" (Harris 2000b: 41) in zmanjševanju do leta 2017. ZDA so se zavzele tudi za uporabo fleksibilnih mehanizmov, kot na primer JI in trgovanje z emisijami (*ibid.*). Prav tako so ZDA vztrajale, naj bodo države v razvoju vključene pri zmanjševanju emisij TGP.¹¹²

Okoljski svet ES je že marca 1997 sprejel stališče o 15-odstotnem znižanju emisij TGP na raven iz leta 1990 do leta 2010 ali vsaj 7,5 odstotkov do leta 2005 (COM(97)481). Kljub spremembam v stališčih ZDA so si bila stališča ZDA, ES in drugih sodelujočih držav, kot je razvidno iz navedenega, še vedno precej nasprotujoča. Šele po napornih pogajanjih so dosegli sporazum o količinskih ciljeh zmanjšanja emisij TGP za posamezne razvite države,¹¹³ ki so zapisani v Kjotskem protokolu. ZDA je uspelo v protokol vključiti fleksibilne mehanizme (Fisher-Vanden 2000: 157) in so zato pristale na

¹¹² Climate Change Treaty – October, 1997, <http://www.globalwarming.org/article.php?uid=66> (25. 1. 2005).

¹¹³ glej tabelo 2

cilje zmanjšanja emisij. ES pa je nasprotno pristala na vključitev fleksibilnih mehanizmov v protokol in uveljavila svojo sicer okrnjeno zahtevo po točno določenem količinskem zmanjševanju emisij TGP. Po mnenju Jacobyja in Reinerja (2001: 301) je k sprejetju sporazuma najbolj prispevalo to, da so se najpomembnejše države, vključno z ZDA in ES, izognile določanju pravil delovanja, povezanih s fleksibilnimi mehanizmi, in so tako vse strani lahko izšle iz pogajanj kot zmagovalci. Zato pa je bil na naslednjem četrtem zasedanju COP mogoč zgolj dogovor o seznamu spornih področij iz Kjotskega protokola z datumom razrešitve pred šestim zasedanjem COP (*ibid.*).

Zaradi nepripravljenosti senata ZDA, da ratificira Kjotski protokol, so bila ponovno spremenjena stališča administracije predsednika Clintona. Bela hiša je objavila "da ga (Kjotskega protokola op. S. Ž.) senatu ne bo dala v ratifikacijo brez pridobitve obveznosti o zmanjševanju emisij od ključnih držav v razvoju" (Wirth 2000: 72; Carr in Thomas 1998: 193). Zaradi negativno naravnanih ameriških politikov se v ZDA v zvezi s Kjotskim protokolom ni nič spremenilo.

Na četrtem zasedanju COP je predsednik Clinton ponovil stališče, da Kjotskega protokola ne bo dal ratificirati, če ne bo dokazano "konkretno sodelovanje" držav v razvoju in če ne bo jasnega sporazuma, da se lahko fleksibilni mehanizmi uporabljajo za doseganje ciljev po Kjotskem protokolu (Bryner 2000: 115 – 116). Države v razvoju so bile tudi na petem zasedanju COP še vedno proti temu, da bi sprejele zavezujoče obveznosti zmanjševanj emisij. Zato je bila zunanja politika ZDA še vedno omejena z zahtevami kongresa po "konkretnem sodelovanju" držav v razvoju, kar je na splošno pomenilo, naj sprejmejo cilje in časovne omejitve za zmanjšanje emisij TGP (Fisher-Vanden 2000: 157). Na petem zasedanju so se države podpisnice sporazumele o časovni omejitvi za dokončanje nerešenih vprašanj Kjotskega protokola, in sicer do šestega zasedanja COP (Harris 2000a: 14).

Na četrtem in petem zasedanju COP so udeleženci sicer poskušali doseči soglasje o najpomembnejših nerešenih vprašanjih Kjotskega protokola,¹¹⁴ kot so bila na primer pravila delovanja fleksibilnih mehanizmov in pravila obravnave ponorjev, vendar brez uspeha. Ta nerešena vprašanja so bila najpomembnejše teme šestega zasedanja COP (Park 2000: 84 – 85).

¹¹⁴ Glej poglavje 3.2 Zgodovina reševanja problema podnebnih sprememb.

Šesto zasedanje COP leta 2000 je tako pomenilo razočaranje, saj pogajalcem ni uspelo razrešiti odprtih vprašanj za izvedbo Kjotskega protokola. Največji problem so bila pravila delovanja fleksibilnih mehanizmov. ZDA so vztrajale pri čim širši uporabi omenjenih mehanizmov za izpolnjevanje obveznosti po protokolu, ES pa je temu nasprotovala in vztrajala, da bi morale biti obveznosti večinoma izpolnjene z zmanjševanjem emisij v državi. Ker sporazum ni bil mogoč, so se sodelujoči odločili za prekinitev pogajanj in nadaljevanje v začetku leta 2001 (Park 2000: 85).

Kmalu po prekinitvi pogajanj je bil v ZDA izvoljen predsednik George Bush mlajši, ki pa je v svojih govorih zelo kmalu nakazal nenaklonjenost Kjotskemu protokolu. Temu je sledila objava ZDA, da ne bodo ratificirale Kjotskega protokola na nadaljevalnem šestem zasedanju COP v maju leta 2001.

6.2 RAZLOGI ZA STALIŠČA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE in EVROPSKE UNIJE

Poleg že omenjenih razlogov, ki so se oblikovali že pred in med pogajanjimi o UNFCCC, so bili pri nadaljnjih pogajanjih nekateri bolj v ospredju, hkrati pa so se zaradi spremenjenih razmer v državah pojavili tudi novi.

Do prve omenjene bistvene spremembe v stališčih ZDA je prišlo zaradi že omenjene nove, bolj okoljsko usmerjene vlade demokratov.¹¹⁵ Tako stališče je bilo v interesu Clintonove administracije, saj so po besedah Grubba, Volijka in Bracka (1999; 55) javnomnenjske raziskave prikazovale, da okoljska vprašanja demokratom prinašajo glasove na volitvah. V nasprotju z javnim mnenjem med pogajanjimi UNFCCC in tudi pozneje, je bilo med prvimi tremi zasedanji COP spremenjeno javno mnenje in povečalo se je zanimanje javnosti za varovanje okolja (Doran 2000: 53). Poleg tega Grubb, Vrolijk in Brack (1999; 54) trdijo, da je bil poziv ZDA po zavezujočih obveznostih na drugem zasedanju COP usklajen z njeno dolgoletno skrbjo, da zaradi notranje politične strukture

¹¹⁵ Pred izvolitvijo Clintona je bil na oblasti George Bush starejši oziroma republikanska vlada od leta 1988 do leta 1992.

nosi večje breme odgovornosti za sprejete obveznosti kot po njenem mnenju EU, kjer države rade razglasijo zahtevne cilje brez konkretnih načrtov njihovega uresničevanja.

Že predhodno omenjeni močni vplivi industrijskih lobijev, predvsem premogokopne in naftne industrije ZDA, so se v primerjavi z obdobjem, ko so potekala pogajanja o UNFCCC, okrepili. S svojim delovanjem so vplivali na senat in so tako posredno odgovorni za sprejetje Byrd-Hagelove resolucije, ki je preprečila ratifikacijo Kjotskega protokola. Na podlagi te resolucije so ZDA na vseh nadaljnjih pogajanjih ratifikacijo protokola pogojevale, da države v razvoju sprejmejo zavezujoče obveznosti zmanjševanja emisij TGP. Poleg tega pa so zahtevale še širšo uporabo fleksibilnih mehanizmov, ki bi omogočili stroškovno učinkovito izpolnjevanje obveznosti po protokolu, kar ne bi tako močno vplivalo na gospodarstvo ZDA.

Pri razlogih za stališča EU je ostala kontinuiteta še iz obdobja pogajanj o UNFCCC. Pomembni so predvsem trije:

- okoljsko gibanje v državah EU sili vlade teh držav, da vztrajajo pri zmanjševanju emisij TGP;
- EU kot celota nima zaloge poceni energetskih virov in so zato stroški v njenem gospodarstvu večji. V zvezi s tem obstaja tudi strah evropske industrije, da bi EU sama sprejela politike zmanjševanja emisij TGP, kar bi še dodatno dvignilo cene poslovanja in zmanjšalo konkurenčnost na svetovnem trgu;
- pričakovanje "okoljske" industrije EU, da se bo z začetkom veljavnosti Kjotskega protokola povečalo povpraševanje po njihovih izdelkih, od česar bodo imele koristi.¹¹⁶

Kot dodaten razlog za stališča na prvih zasedanjih COP Grubb, Vrolijk in Brack (1999: 49 – 50) navajajo še dejstvo, da je samo EU uspelo stabilizirati emisije TGP na ravni iz leta 1990 in je pričakovala v nasprotju z drugimi državami Aneksa I, da ji bo tudi v prihodnosti uspevalo izpolniti obveznosti, za katere so si prizadevale. Treba pa je meniti, da je EU uspelo stabilizirati emisije TGP zahvaljujoč spremembam le v dveh državah, in sicer Veliki Britaniji in Nemčiji (glej tabelo 3), in še to z izvozom energijsko zahtevnih tehnologij v druge države in zamenjavo premoga s plinom. Kot sem že

¹¹⁶ Climate Change Treaty – October, 1997, <http://www.globalwarming.org/article.php?uid=66> (25. 1. 2005).

omenila, je obstajalo prepričanje, da se EU zavzema za previsoke cilje, za katere nima načrtov izvajanja. Da bi dokazala nasprotno, je z veseljem sprejela predlog ZDA z drugega zasedanja COP o zavezujočih obveznostih.

Čeprav je na prvi pogled mogoče sklepati, da so ZDA in EU imele različne razloge za svoja stališča, pa je mogoče iz vsega navedenega trditi, da je bil njihov glavni razlog enak, to je ohranitev ali izboljšanje konkurenčnosti gospodarstva na svetovnem trgu. Za ZDA bi izvajanje Kjotskega protokola pomenilo večje stroške in izgubo konkurenčnosti, za EU pa ne.

7 EMPIRIČNE ANALIZE OBRAVNAVE STALIŠČ

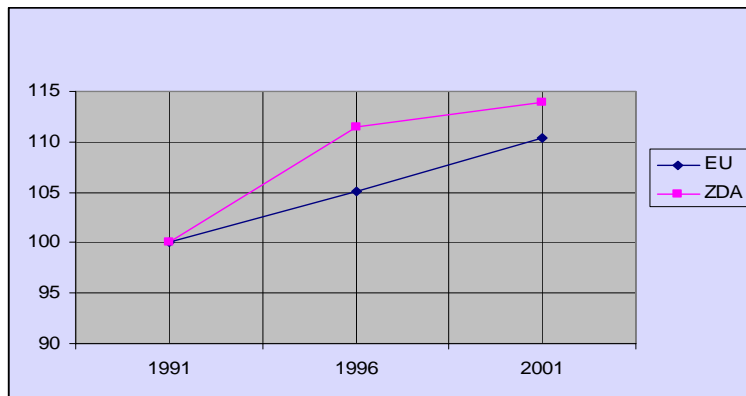
Za uspešnost gospodarstva držav je v današnji svetovni ekonomski ureditvi ključna konkurenčnost, ki je močno odvisna od zagotavljanja potrebnih enegetskih virov po sprejemljivih cenah, kar velja tudi za ZDA in države EU. Glavni razlog za stališča EU in ZDA do Kjotskega protokola je, kot rečeno, strah pred zmanjšanjem konkurenčnosti gospodarstva in posledično zmanjšanjem gospodarske rasti in povečevanja brezposelnosti.

V ZDA in EU poraba goriv raste. Od leta 1990 do leta 2001 je poraba v ZDA naraščala hitreje kot v EU, saj se je povečala za 13,9 %, medtem ko se je v EU povečala za 10,4 % (glej tabelo 8 in diagram 1).

Tabela 8: ZDA in EU – Indeks potrebne energije v letih 1991, 1996 in 2001

Države	1991	1996	2001
	Indeks		
ZDA	100	111,4	113,9
EU	100	105,1	110,4

Diagram 1: ZDA in EU – Indeks potrebne energije v letih 1991, 1996 in 2001

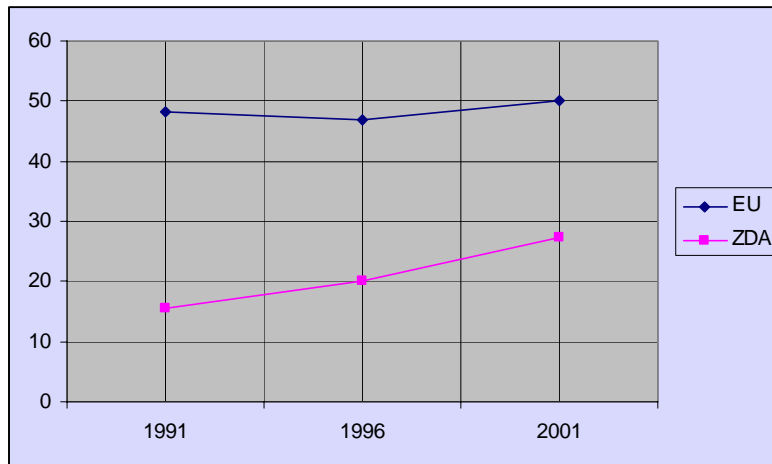
Vir: Prirejeno po EUROSTAT (2004) Energy, transport and environment indicators, Data 1991-2001. European Communities http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-DK-04-001/EN/KS-DK-04-001-EN.PDF (7. 2. 2005) in EIA (2003) Energy overview. Energy information Administration <http://www.eia.doe.gov/emeu/aer/pdf/pages/sec1.pdf> (12. 2. 2005).

ZDA in države EU naraščanje povpraševanja po energiji zadovoljujeta s povečevanjem uvoza, zaradi česar se njihova energetska uvozna odvisnost povečuje, kar je razvidno iz tabele 9 in diagrama 2.

Tabela 9: ZDA in EU – Energetska uvozna odvisnost za leta 1991, 1996 in 2001 v odstotkih

Države	1991	1996	2001
	%		
ZDA	15,6	20,2	27,4
EU	48,3	46,8	50,1

Diagram 2: ZDA in EU – Energetska uvozna odvisnost za leta 1991, 1996 in 2001 v odstotkih

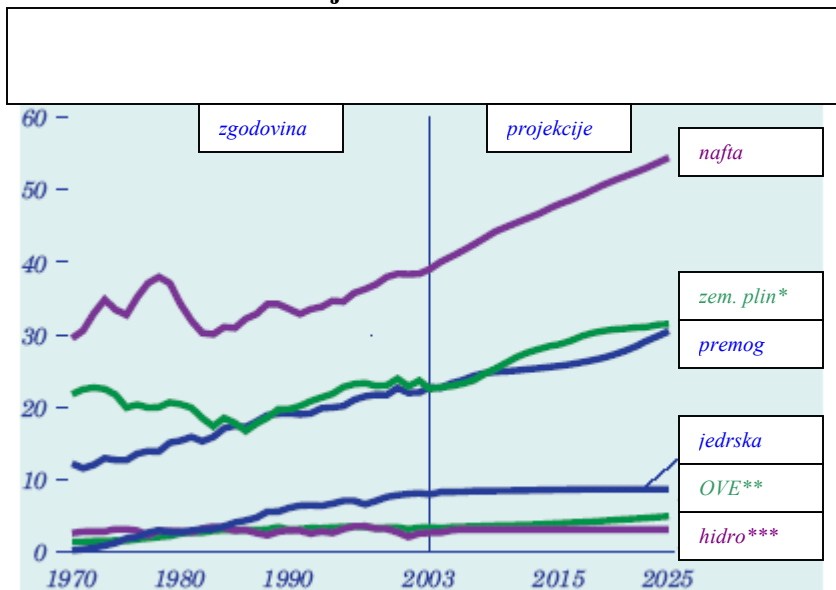

Vir: Prirejeno po EUROSTAT (2004) Energy, transport and environment indicators, Data 1991-2001. European Communities http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-DK-04-001/EN/KS-DK-04-001-EN.PDF (7. 2. 2005) in EIA (2003) Energy overview. Energy information Administration <http://www.eia.doe.gov/emeu/aer/pdf/pages/sec1.pdf> (12. 2. 2005).

Iz diagrama je razvidno, da so države EU zelo odvisne od uvoza energetskih virov za zagotavljanje svojih energetskih potreb, saj je odstotek odvisnosti leta 1991 znašal 48,3 %, leta 2001 pa 50,1 %. ZDA so bistveno manj odvisne od uvoza energetskih virov, saj je odstotek uvoza glede na porabo znašal leta 1991 15,6 %, leta 2001 pa že 27,4 %. Primerjava med EU in ZDA pokaže, da v obeh narašča odvisnost od uvoza, pri čemer se je odvisnost v EU v 10 letih povečala za 3,7 %, medtem ko se je v ZDA povečala kar za 75 %.

Če si natančneje ogledamo napovedi ameriškega ministrstva za energijo (DOE – *Department of Energy*) o potrebni energiji v ZDA od leta 2003 do leta 2025, vidimo, da načrtujejo porast potrebne energije tudi v prihodnje, in sicer povprečno za 1,4 % letno (glej diagram 3) (EIA 2005: 3).

Diagram 3: ZDA – Predvidena potrebna energija glede na energetski vir od leta 1970 do 2025 v tisoč bilijonih Btu¹¹⁷

* zemeljski plin

** obnovljivi viri energije

*** hidroelektrarne

Vir: EIA (2005) Annual Energy Outlook Overview 2005. Energy Information Administration <http://www.eia.doe.gov/oiaf/aeo/pdf/earlyrelease.pdf> (str. 5, 28. 2. 2005).

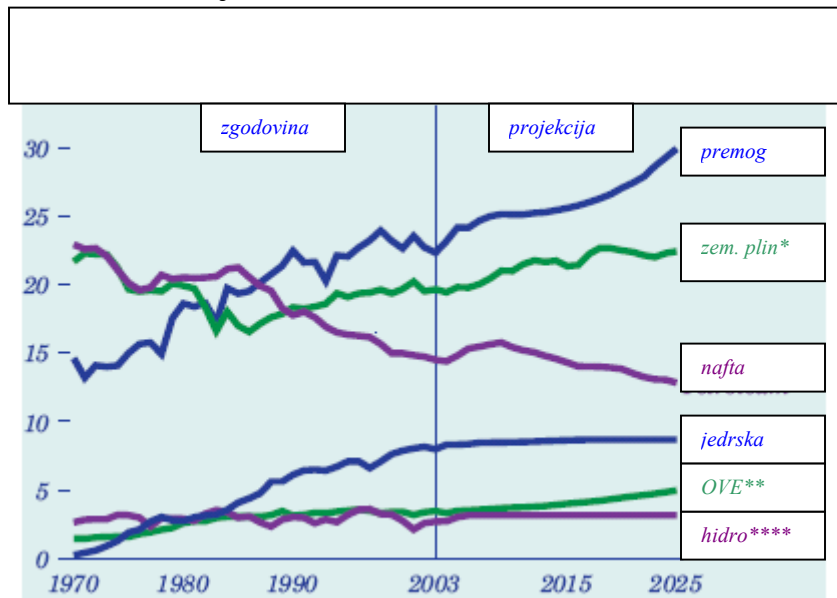
Velik delež porasta povpraševanja bo posledica povečevanja porabe električne energije, ki bo imela najvišjo povprečno stopnjo rasti, in sicer 1,8 % letno od leta 2003 do leta 2025, predvsem kot posledica vedno bolj množične uporabe robotov v industriji, računalnikov in drugih električnih aparatov. Povpraševanje po zemeljskem plinu, premogu, nafti in obnovljivih virih energije pa se bo povečevalo z 1,5-odstotno povprečno letno stopnjo rasti. Rast povpraševanja po zemeljskem plinu in premogu (1,6 % letno samo za nove termoelektrarne) pa bo predvsem posledica zagotavljanja zadostnih energetskih virov za povečanje proizvodnje električne energije. Večja proizvodnja električne energije in poraba goriv v industriji bosta pomenili 75 % načrtovane rasti povpraševanja po zemeljskem plinu, medtem ko bo 60 % povečanja povpraševanja po obnovljivih virih energije prav tako posledica večje proizvodnje električne energije.

¹¹⁷ Britanska enota za toploto (Btu – *British thermal unit*) je merska enota za energijo, ki jo uporabljajo v ZDA. V EU pa uporabljajo mersko enoto milijon ton ekvivalenta nafte (Mtoe – *Million ton of oil equivalent*). En kvadrilijon Btu je enako 23,37 Mtoe. En Mtoe pa je enako $3,968 \cdot 10^7$ Btu.

Povečana poraba nafte bo predvsem posledica povečanja porabe energije v transportnem sektorju (EIA 2005: 4 – 5).

V ZDA se bo poleg povpraševanja povečalo tudi pridobivanje energije. Premog bo edino fosilno gorivo, katerega pridobivanje se po letu 2010 ne bo začelo zmanjševati, ampak se bo še naprej povečevalo (glej diagram 4) (EIA 2005: 7 – 8).

Diagram 4: ZDA – Pridobivanje energije po energetskih virih od leta 1970 do leta 2025 v tisoč bilijonih Btu

* zemeljski plin

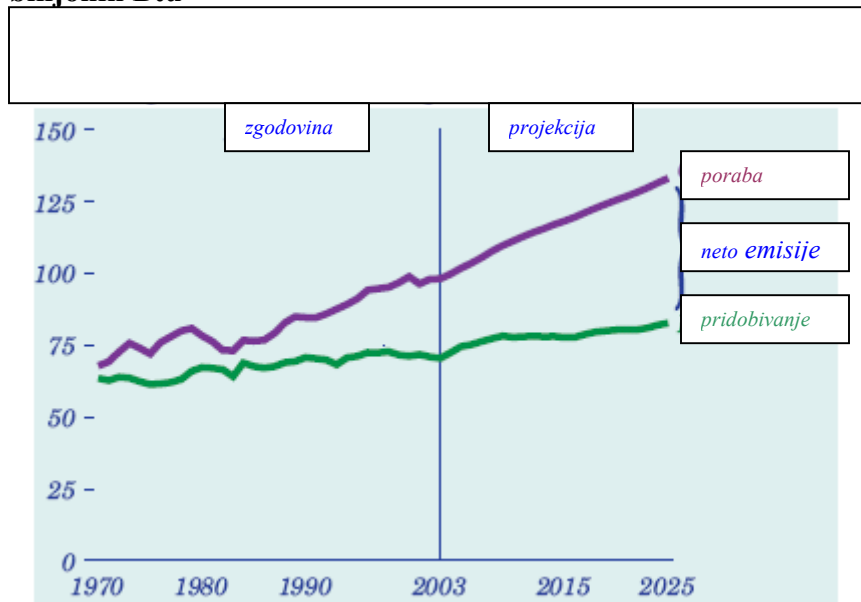
** obnovljivi viri energije

*** hidroelektrarne

Vir: EIA (2005) Annual Energy Outlook Overview 2005. Energy Information Administration <http://www.eia.doe.gov/oiaf/aeo/pdf/earlyrelease.pdf> (str. 7, 28. 2. 2005).

Ker se bo poraba goriv povečevala hitreje kot domača ponudba (glej diagram 5), se bo morale domače povpraševanje pokriti s povečanim uvozom fosilnih goriv s 27 % v letu 2003 na predvidoma 38 % v letu 2025 skupne porabe energije ZDA (EIA 2005: 7). To bo brez dvoma povečalo stroške za energijo.

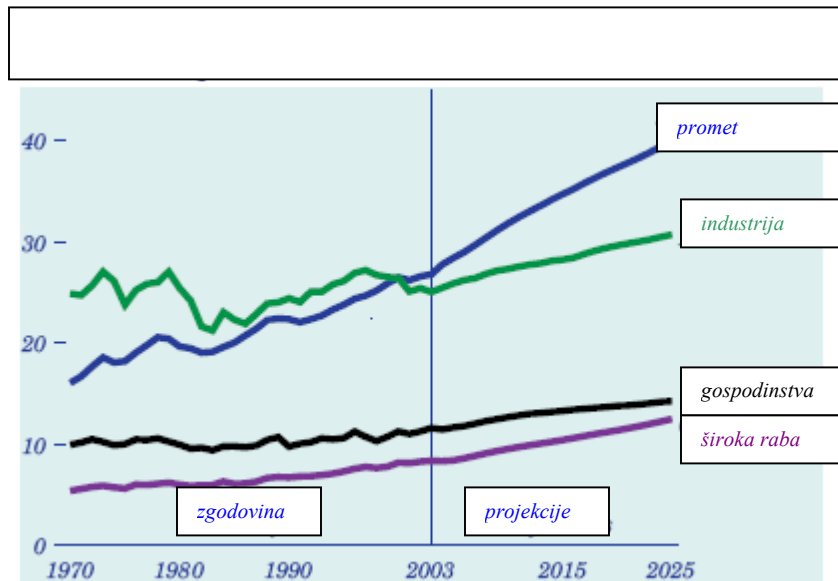
Diagram 5: ZDA – Poraba in pridobivanje energije od leta 1970 do leta 2025 v tisoč bilijonih Btu

Vir: EIA (2005) Annual Energy Outlook Overview 2005. Energy Information Administration <http://www.eia.doe.gov/oiaf/aeo/pdf/earlyrelease.pdf> (str. 7, 28. 2. 2005).

Iz diagrama 6 lahko vidimo, kako se bo povečevala potrebna energija po posameznih sektorjih gospodarstva. To dokazuje, da ZDA ne razmišljajo o spremembah v energetskega gospodarstva, ki bi bile potrebne, da bi zadostili zahtevam Kjotskega protokola za zmanjšanje emisij TGP.

Diagram 6: ZDA – Poraba energije glede na sektor gospodarstva od leta 1970 do leta 2025 v tisoč bilijonih Btu

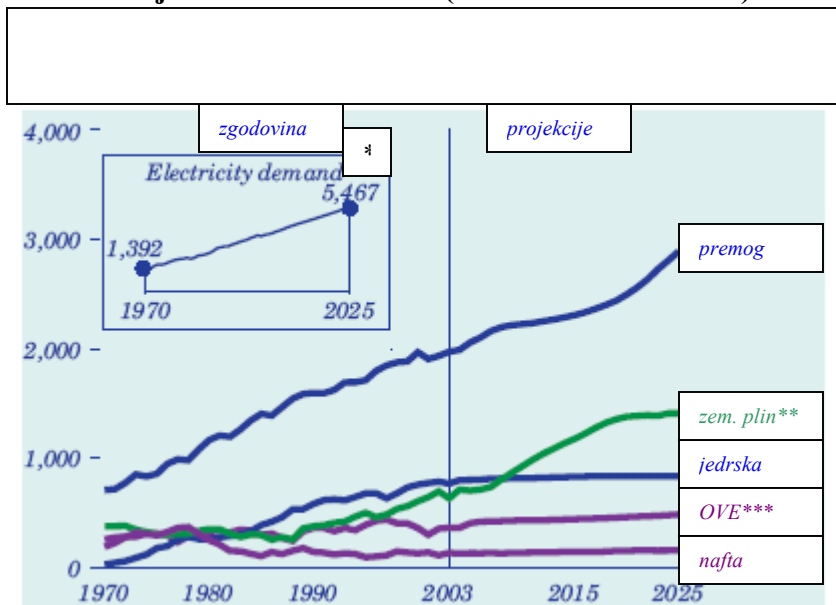

Vir: EIA (2005) Annual Energy Outlook Overview 2005. Energy Information Administration <http://www.eia.doe.gov/oiaf/aeo/pdf/earlyrelease.pdf> (str. 4, 28. 2. 2005).

Rast potrebne energije je torej okoljsko neuravnotežena, saj se poraba goriv povečuje na vseh področjih gospodarstva. Največja rast potrebne energije je predvidena v široki rabi, in sicer za povprečno 1,9 % letno od leta 2003 do leta 2025. Rast bo posledica povečane porabe električne energije za računalnike, pisarniško opremo, telekomunikacije in različne električne naprave. Poraba v gospodinjstvih se bo predvidoma povečevala za povprečno 0,9 % letno in bo prav tako posledica povečane porabe električne energije za računalnike, električno opremo in naprave. Poraba energije v industriji se bo povečala povprečno za 1 % letno. Povprečna letna stopnja rasti uporabe energije pa bo visoka tudi v prometu, in sicer 1,8 % (EIA 2005: 3 – 4).

Rast povpraševanja po energiji v vseh gospodarskih sektorjih bo predvsem posledica povečanega povpraševanja po električni energiji, ki strmo narašča že od leta 1970 (glej diagram 7). Električna energija tako postaja oziroma je že najpomembnejši vir energije za tehnološko visoko razvito družbo. V prihodnosti bo prav zagotavljanje zadostnih energetskih virov za proizvodnjo električne energije ključni problem energetskega sektorja v ZDA.

Diagram 7: ZDA – Proizvodnja elektrike po energetskih virih od leta 1970 do leta 2025 v milijardah kilovatnih ur (kWh – Kilowatt-hour)

* potreba po elektriki (*electricity demand*)

** zemeljski plin

*** obnovljivi viri energije

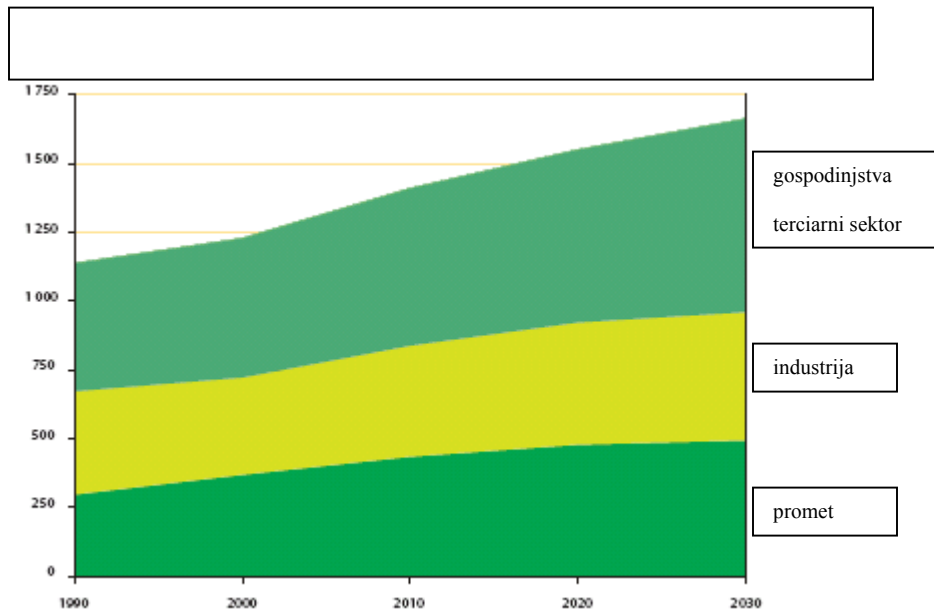
Vir: EIA (2005) Annual Energy Outlook Overview 2005. Energy Information Administration <http://www.eia.doe.gov/oiaf/aeo/pdf/earlyrelease.pdf> (str. 6, 28. 2. 2005).

Naravni plin in domači premog bosta ostala ključna energetska vira za proizvodnjo električne energije tudi v prihodnosti. Delež jedrske energije kot pomembnega prehodnega (zelenega) energetskega vira bo ostal bolj ali manj nespremenjen zaradi odpora prebivalstva pri gradnji novih jedrskih elektrarn. Obstoječe jedrske elektrarne bodo sicer še naprej obratovali, vendar pa je malo verjetnosti, da bo prišlo do izgradnje novih. Delež obnovljivih virov energije se bo večal s povprečno rastjo 1,4 % letno (EIA 2005: 6).

Kot je razvidno iz navedenih podatkov o predvidenih dogajanjih v energetskega sektorju ZDA v obdobju med letoma 2003 in 2025, se bo povpraševanje po energiji v ZDA še naprej povečevalo, kar bodo zadovoljevali s povečanjem uvoza fosilnih goriv in predvsem s povečanjem pridobivanja domačega premoga. Povečano povpraševanje po energiji bo predvsem posledica povečanega povpraševanja po električni energiji in povečanega prometa.

Kot prikazuje tabela 6 in diagram 1, se je povpraševanje po energiji do zdaj povečevalo tudi v EU. Projekcije za prihodnost (do leta 2030) predvidevajo, da bo tako tudi v prihodnje (glej diagram 8).

Diagram 8: EU – Poraba energije glede na gospodarski sektor v EU-30 do leta 2030 v Mtoe¹¹⁸

Vir: COM (2000)769 2000: 15

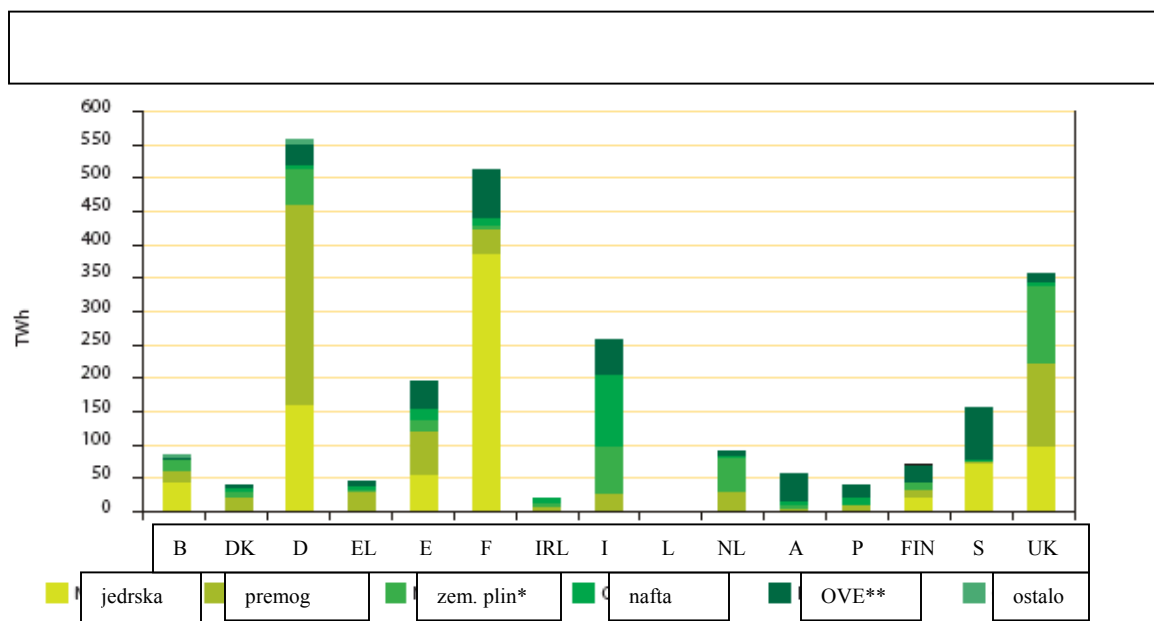
Kljub temu da bo povpraševanje po energiji v industriji ostalo relativno stabilno, pa se je in se še bo povečevalo povpraševanje po energiji v terciarnem sektorju gospodarstva in gospodinjstvih ter v prometu. V terciarnem sektorju in gospodinjstvih je razlog za povečanje povpraševanja po energiji predvsem vedno večja poraba elektrike (COM (2000) 769 2001: 14 – 15).

Povpraševanje po elektriki v EU se je povečalo bolj kot povpraševanje po kateri koli drugi vrsti energije. Zdaj se največji del elektrike, in sicer 35 %, proizvede z jedrsko energijo, 27 % s premogom, 16 % z zemeljskim plinom, 15 % z obnovljivimi viri energije in 8 % z nafto (glej Diagram 9). Če ne bo večjih tehnoloških odkritij, se bo v prihodnosti električna energija proizvajala (pridobivala) z obstoječimi in dostopnimi

¹¹⁸ Milijon ton ekvivalenta nafte (Mtoe – *Million ton of oil equivalent*). Za natančnejše pojasnilo glej predhodno opombo (številka 117).

enegetskimi viri, in sicer zemeljskim plinom, premogom, nafto, jedrsko energijo in obnovljivimi viri energije. Nove elektrarne bodo predvsem plinske, medtem ko se bo število termoelektrarn še naprej zmanjševalo. Povedano je že bilo, da glede na trenutno politično stanje ni mogoče pričakovati, da se bo povečalo pridobivanje jedrske energije, tako da bo njen prispevek k pridobivanju elektrike ostal bolj ali manj nespremenjen. (COM(2000)769 2001 16 – 17).

Diagram 9: EU – Pridobivanje elektrike po energetskih virih leta 1998

B – Belgija F – Finska A – Austrija
 DK – Danska IRL – Irska P – Portugalska
 D – Nemčija I – Italija FIN – Finska
 EL – Španija L – Luksemburg S – Švedska
 E – Grčija NL – Nizozemska UK – Velika Britanija

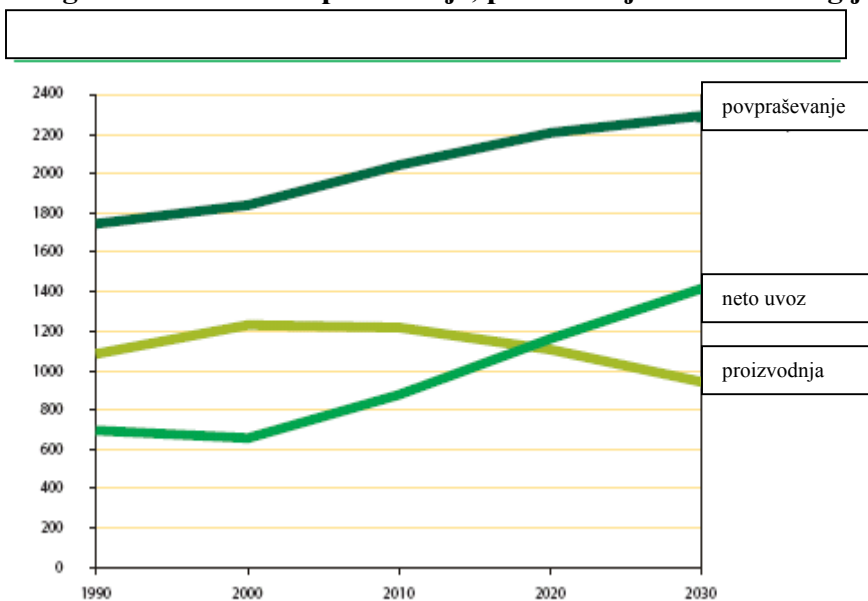
* zemeljski plin

** obnovljivi viri energije

Vir: COM (2000)769 2001: 16)

Že zdaj razpoložljivi domači viri energije v EU ne pokrivajo povpraševanja po njej (glej tabeli 8 in 9, diagrama 1 in 2), v prihodnje pa se bo ta razlika še povečala (glej diagram 10).

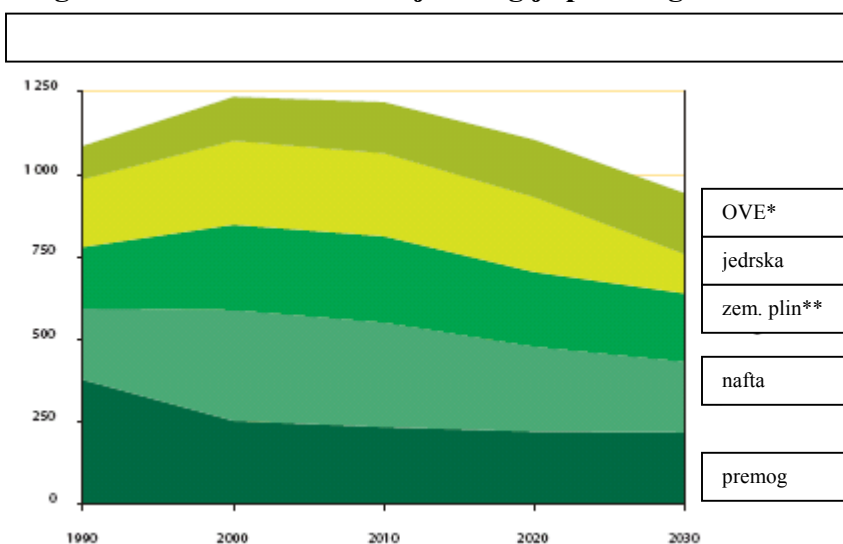
Diagram 10: EU – Povpraševanje, proizvodnja in uvoz energije do leta 2030 v mtoe

Vir: COM(2000)769 2001: 22)

Poleg že omenjenega povečanega povpraševanja po energiji se bo zmanjšalo tudi pridobivanje domačih fosilnih goriv zaradi majhnih zalog in dragega pridobivanja (COM(2000)769 2001: 17) (glej diagram 11).

Diagram 11: EU – Pridobivanje energije po energetskih virih do leta 2030 v Mtoe

* obnovljivi viri energije

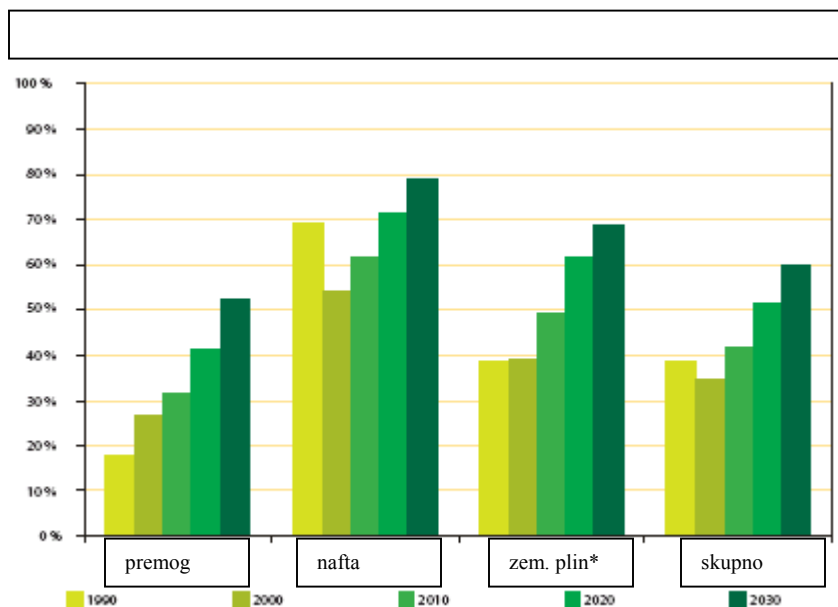
** zemeljski plin

Vir: COM(2000)769 2001: 18)

EU ima pri sedanji stopnji pridobivanja rezerv nafte samo še za 8 let, rezerv zemeljskega plina pa za 20 let. Poleg tega pomeni premog 80 % rezerv fosilnih goriv v EU. Ker je raven kakovosti premoga zelo različna, stroški pridobivanja pa visoki¹¹⁹, je cena premoga iz EU 3 do 4 krat višja od cene premoga na mednarodnem trgu. Zaradi tega je premog, pridobljen v EU, nekonkurenčen v primerjavi z uvoženim premogom. Vse to so razlogi zakaj bo v prihodnje evropski premog pokrival le majhen delež potreb EU po energiji (COM(2000)769 2001: 17 – 19).

EU že od nekdaj pokriva svoje povečano povpraševanje za večjim uvozom (glej tabeli 8 in 9 ter diagrama 1 in 2). V prihodnje se bo zaradi zmanjšanja pridobivanja energije uvoz še povečal, zaradi česar se bo povečala tudi energetska odvisnost EU (glej diagram 12).

Diagram 12: EU – Uvozna odvisnost glede na energetske vir do leta 2030 v odstotkih

* zemeljski plin

Vir: COM(2000) 2001: 23)

Obstaja velika verjetnost, da bo v naslednjih 10 do 20 letih energetska odvisnost EU od uvoza fosilnih goriv narasla na 70 %. Projekcije za posamezna fosilna goriva predvidevajo, da bo odvisnost od uvoza nafte narasla s sedanjih 76 % na 90 %, odvisnost

¹¹⁹ Stroški pridobivanja so visoki zaradi zahtevnih geoloških razmer (COM(2000)769 2001: 19).

od zemeljskega plina s 40 % na okoli 70 % in odvisnost od premoga s 50 na več kot 70 %, pri čemer je mogoče celo povečanje odvisnosti na 100 % (COM(2000)769 2001: 21 – 23).

Iz navedenih podatkov o stanju v energetskega sektorju EU in napovedi za prihodnost je razvidno, da se bo povpraševanje po energiji v EU povečevalo in tako se bo povečevala tudi količina potrebnih energetskega virov. EU nima poceni domačih energetskega virov, s katerimi bi pokrila naraščujoče povpraševanje po energiji, naraščujoče povpraševanje pa ima še eno posledico, in sicer povečanje emisij TGP. Čeprav se je s Kjotskim protokolom zavezala, da bo zmanjšala emisije TGP za 8 % od ravni iz leta 1990 do leta 2012, pa napovedi niso optimistične, saj pričakujejo že do leta 2010 rast emisij TGP za 5,2 % od ravni iz leta 1990 (COM(2000)769 2001: 48). Če pa upoštevamo še to, da je za 94 % antropogenih emisij CO₂ odgovoren energetskega sektor (COM(2000)769 2001: 47), bo izredno težko doseči cilj iz Kjotskega protokola.

Uporabljeni statistični podatki prispevajo k razumevanju stališč ZDA in EU do Kjotskega protokola. Odklonilna drža ZDA do Kjotskega protokola je povezana z že omenjenim strahom pred zmanjšanjem konkurenčnosti ameriškega gospodarstva, ki je zelo odvisna od poceni energije. Izvajanje Kjotskega protokola (zmanjševanje emisij TGP) bi za ZDA pomenile precejšnje finančno breme glede na njihovo strukturo energetskega sektorja in načrte za prihodnost. Kot je razvidno iz podatkov, ZDA večino svoje energije pridobijo iz fosilnih goriv domačega izvora (pri čemer je najpomembnejši domači energetskega vir premog), tako da je njihova energetskega odvisnost precej nizka v primerjavi z EU, kar omogoča nizko ceno energije. Za uresničitev cilja zmanjšanja emisij TGP po Kjotskem protokolu bi ZDA morale "zamenjati" energetske vire,¹²⁰ predvsem bi morale začeti opuščati uporabo premoga za proizvodnjo elektrike in zmanjšati osebni promet. Po mnenju dr. Novaka bi lahko domači premog nadomestili z uvoženim zemeljskim plinom ali jedrskega energije. Ker so nahajališča zemeljskega plina v ZDA bistveno bolj izčrpana kot nahajališča premoga, bi to pomenilo povečanje uvoza in s tem

¹²⁰ Po trditvah profesorja dr. Novaka bi bilo najprimernejše nadomestilo za premog zemeljski plin, ki je sicer fosilno gorivo, vendar se pri njegovi uporabi sprošča manj emisij TGP. Ker pa ZDA nimajo zadostnih nahajališč, da bi nadomestile premog, bi morale večino novo potrebnega plina uvoziti, kar pa bi dvignilo ceno energije. Tudi vlaganje v obnovljive vire energije je v primerjavi s poceni premogom predrago, da bi lahko prevzeli njegovo mesto (Razgovor z dr. Petrom Novakom, upokojenim rednim profesorjem na Strojni fakulteti. Ljubljana, 4. 2. 2005).

povečanje njihove energetske odvisnosti.¹²¹ Tako ravnanje bi povzročilo povečanje stroškov za energijo in s tem bi se zmanjšala konkurenčnost gospodarstva. Zmanjševanje obsega proizvodnje premoga pa bi hkrati vodilo do povečevanja brezposelnosti zlasti v premogokopni industriji. Po podatkih dr. Novaka je v njej zaposlenih neposredno in posredno okoli 700.000 zaposlenih. Poleg strahu pred zmanjšanjem konkurenčnosti gospodarstva je to eden glavnih razlogov za nasprotovanje ZDA Kjotskemu protokolu, saj je imel in še vedno ima premogovniški lobi velik vpliv na politiko ZDA.¹²²

Če hočejo ZDA ohraniti nizko ceno elektrike in s tem konkurenčnost gospodarstva, se ne morejo odpovedati premogu, kar bi bila logična posledica izvajanja Kjotskega protokola.

Razmere v EU so, kot je razvidno iz zgornjih tabel, nekoliko drugačne, saj nima lastnih poceni energijskih virov. Kot je že bilo omenjeno, je primarni energetski vir za proizvodnjo elektrike jedrska energija.¹²³ Večino fosilnih goriv, ki predstavljajo največji delež v strukturi porabe energije, uvažajo, kar povzroča veliko energetske odvisnosti, ki je kar 70 % potrebne energije. To vpliva na višje cene energije, ki so odvisne od nihanja na svetovnem trgu, in manjšo konkurenčnost gospodarstva v primerjavi z ZDA. Zato dajejo v EU poudarek izkoriščanju alternativnih virov energije in razvoju potrebnih tehnologij. Delež obnovljivih virov energije se je tako v strukturi proizvodnje energije konstantno povečuje. Tako se je od leta 1985 do leta 1998 povečal za 30 % in znaša skoraj 6 % proizvedene energije (COM(2000)769 2001: 42). Poleg tega ima EU ambiciozen cilj povečati delež obnovljivih virov energije v proizvodnji elektrike s sedanjih 14,3 % na 23,5 % do leta 2010 (COM(97)599 1997: 43 in 52 – 52). Prav tako načrtujejo povečanje deleža v potrebni energiji, in sicer s 6 % leta 1997 na 12 % do leta 2010 (COM(2000)769 2001: 42). EU je prav tako na samem vrhu v razvoju tehnologij za obnovljive vire energije in po energijski učinkovitosti gospodarstva.¹²⁴ Tak način zagotavljanja energije pa zahteva tudi precejšnja finančna vlaganja.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² *Ibid.*

¹²³ Jedrska energija je vmesni člen, ki naj bi zagotovil zadostno količino energije v časovnem presledku, ki nastaja na prehodu med fosilnimi gorivi in obnovljivimi viri energije.

¹²⁴ Razgovor z dr. Petrom Novakom, upokojenim rednim profesorjem na Strojni fakulteti. Ljubljana, 4. 2. 2005.

Glede na take razmere je Kjotski protokol bolj v interesu EU kot v interesu ZDA. Izpolnjevanje obveznosti bo tudi zanjo velik finančni zalogaj, vendar je njeno delovanje v preteklosti, sedanjosti in prihodosti že usklajeno s tem, kar bo potrebno za izpolnjevanje obveznosti po Kjotskem protokolu. Konkurenčnost gospodarstva EU se zaradi njegovega izpolnjevanja ne bo zmanjšala, ampak se bo konkurenčnost drugih razvitih držav približala njihovi kot posledica višjih cen za fosilna goriva, ki jih EU z učinkovito porabo energije in intenzivnim uvajanjem obnovljivih virov ne bo več potrebovala v tolikšni meri. Poleg tega pa nekatera podjetja v EU, vodilna na področju tehnologij za obnovljive vire energije, pričakujejo, da bodo imela celo korist od pričakovanega povečanja prodaje svojih izdelkov, ki bo posledica izpolnjevanja obveznosti Kjotskega protokola v drugih državah.

8 ZAKLJUČEK

Odgovor na v uvodu postavljeno delovno vprašanje, ali je mogoče trditi, da je sprejemanje Kjotskega protokola s strani EU in zavračanje s strani ZDA logična reakcija glede na njuno strukturo energetskega sektorja in delovanja v preteklosti, je pritrdilen, saj je struktura energetskega sektorja zdaj in v preteklosti v ZDA ter v EU gonilna sila gospodarstva in bi spremembe vanjo na podlagi zahtev oziroma obveznosti iz Kjotskega protokola prinesle koristi gospodarstvu EU in stroške gospodarstvu ZDA.

Osnovna stališča ZDA in EU do mednarodnega sporazuma o reševanju podnebnih sprememb so se oblikovala že na pogajanjih za UNFCCC. Tam je postalo očitno, da so bile ZDA proti kakršnemu koli sporazumu, ki bi od njih zahteval zmanjševanje emisij TGP in da se je EU močno zavzemala za ravno nasprotno, in sicer sporazum, ki bi precej omejil emisije TGP. Analiza je pokazala, da je obstajala cela vrsta vzrokov za taka stališča, ki pa so imela isto izhodišče – vpliv na pridobivanje in porabo energije v gospodarstvu. Poceni domači energetski viri so v ZDA omogočili njihov energetsko intenziven način življenja. Mednarodni sporazum, ki bi poskušal reševati problem podnebnih sprememb tako, da bi omejeval porabo teh energetskih virov, bi imel močan vpliv na ameriški način življenja in njihovo gospodarstvo. Cene novih virov energije in s

tem tudi stroški proizvodnje ter življenjski stroški bi narasli, kar bi povzročilo nujno spremembo v načinu življenja, ki bi moralo postati energetske manj potratno. Prav tako bi se znižala konkurenčnost gospodarstva, kar bi trenutno vodilo do manjšega BDP, povečanja brezposelnosti in umika nekaterih vej industrije v tujino. Drugi vzroki, kot so način razmišljanja prebivalstva, želja po neodvisnosti in mobilnosti, neomajno prepričanje v zaščito osebnih pravic in nezaupanje v vladno intervencijo, analize in prepričanje, da je tehnologija zmožna rešiti vse probleme in politični sistem, ki ob podnebnih spremembah dopušča močen vpliv industrijskega lobija, pa lahko dajejo dodatne utemeljitve za tako stališče ZDA v mednarodnih odnosih.

Tudi pri stališčih EU so bili v ozadju interesi gospodarstva, vendar z nekoliko drugačim ciljem. Močna okoljska zavest prebivalstva je sicer vplivala na politike držav EU, da so se začele ukvarjati z varovanjem okolja in tako tudi reševanjem problema podnebnih sprememb. Ker EU nima dovolj in lastnih poceni energetskih virov, njihov uvoz podraži energijo in je odvisen od svetovnega nihanja cen ter tako poveča stroške gospodarstva ter zmanjšuje konkurenčnost gospodarstva EU na svetovnem trgu. Tako so bili ukrepi za izboljšanje energetske učinkovitosti, zmanjšanja emisij TGP in spodbujanje razvoja alternativnih oziroma obnovljivih virov energije posledica skrbi za uspešnost gospodarstva in pritiska prebivalstva. Ti ukrepi pa sami po sebi niso izboljšali konkurenčnosti gospodarstva EU na ravni držav s poceni energetskimi viri. Tako je bilo sprejetje mednarodnega sporazuma, ki bi podobne ukrepe zahteval tudi od drugih razvitih držav in bi tako vplival na gospodarsko konkurenčnost teh držav v interesu EU. Poleg tega so si posamezni proizvajalci tehnologij za obnovljive vire energije od takega sporazuma obetali koristi, kar je bil še dodaten razlog, da je EU podprla mednarodni sporazum o podnebnih spremembah. Kljub temu da je na prvi pogled bistven razlog za podpiranje mednarodnih sporazumov o podnebnih spremembah okoljska zavest, pa globlja analiza vzrokov za zavzeto stališče pokaže, da so koristi gospodarstva tiste, ki so bile glavni razlog za stališča kot jih je predstavila EU. Na podlagi te analize je mogoče skleniti, da so ZDA in EU imele enak razlog za svoja sicer različna stališča na pogajanjih do UNFCCC, to je varovanje in izboljšanje konkurenčnosti gospodarstva.

Kot sem pokazala z nadaljnjimi raziskavami, se stališča ZDA in EU v nadaljnjih pogajanjih, ki so pripeljala do protokola k UNFCCC, niso bistveno spremenila. Čeprav je

bilo na začetku drugega zasedanja COP mogoče sklepati, da bodo ZDA bistveno spremenile stališča, pa je raziskava pokazala, da so bila to le politično deklarativna stališča v zunanji politiki, ki niso imela podpore doma in tako nobene teže za sama pogajanja. Omogočila so sicer sprejetje Kjotskega protokola, vendar pa zaradi notranjih političnih razmer to ni imelo bistvenega pozitivnega vpliva na sama pogajanja o protokolu oziroma njegovi izvedljivosti. Tako je mogoče skleniti, da so se osnovna stališča oblikovala že na pogajanjih za UNFCCC in so ostala nespremenjena, dokler nasprotovanja niso bila tako močna, da so se ZDA odločile odstopiti od Kjotskega protokola. Analiza vzrokov za stališča pokaže, da so tudi razlogi za stališča ostali enaki.

Po mojem mnenju tudi v prihodnje ne gre pričakovati, da bi ZDA spremenile svoje stališče do Kjotskega protokola in k njemu pristopile, če ostane v taki obliki, kot je zdaj, saj obstaja zelo majhna verjetnost, da bosta izpolnjena pogoja, ki ju postavlja za pristop h protokolu, in sicer da protokol ne sme imeti negativnih vplivov na gospodarstvo ZDA ter da mora zavezovati tudi države v razvoju, izpolnjena. Prvič, rast emisij TGP v ZDA je od leta 1990 konstantno naraščala, tako da bi izpolnjevanje obveznosti iz Kjotskega protokola dejansko pomenilo veliko breme za gospodarstvo ZDA, še posebej, če bo energetska politika ZDA ostala nespremenjena. Drugič, države v razvoju ne bodo pristopile k protokolu z zanje obvezujočimi obveznostmi, ki bi od njih zahtevale stabiliziranje ali omejevanje emisij TGP, ker bi lahko lete upočasnile njihov gospodarski razvoj, še posebej, če večina razvitih držav, razen EU, ne doseže zastavljenih ciljev UNFCCC in Kjotskega protokola.

Pri obravnavanju UNFCCC in pripadajočega Kjotskega protokola se zastavlja vprašanje, ali sta ti dve mednarodni konvenciji dejansko učinkoviti pri reševanju globalnega problema podnebnih sprememb.

Iz analize poteka pogajanj za UNFCCC in stališč glavnih pogajalskih skupin, predvsem ZDA in EU, je razvidno, da so bili stališča in interesi tako nasprotujoči, da je UNFCCC pravzaprav velik kompromis na račun zahtevnejšega reševanja problema. Ker je bil sporazum dosežen na najmanjšem skupnem imenovalcu, konvencija ne vsebuje zavezujočih ukrepov omejevanja emisij CO₂ kot najboljšega mehanizma za reševanje problema in tudi vsebovan nezavezujoči stabilizacijski cilj velja samo za razvite države. In vse to kljub dejstvu, da zgolj stabilizacija emisij TGP na ravni iz leta 1990 ne bo

bistveno pripomogla k ublažitvi podnebnih sprememb. Sam Kjotski protokol je nastal kot posledica zavedanja, da obveznosti iz UNFCCC ne zadostujejo za učinkovito reševanje problema, vendar pa je kljub temu tako kot UNFCCC kompromis med izredno nasprotujočimi si stališči in interesi. Kljub temu da Kjotski protokol vsebuje zavezujoče cilje zmanjšanja emisij TGP, pa so moji pomisleki o učinkovitosti oziroma pozitivnemu vplivu na ublažitev posledic podnebnih sprememb isti kot pri UNFCCC (ne vključitev držav v razvoju in premajhno zmanjševanje emisij na svetovni ravni). Poleg vsega tega pa je trenutno od vseh držav Aneksa I le EU uspelo doseči obveznosti iz UNFCCC (stabilizacijo emisij TGP na ravni iz leta 1990).

Kljub vsem tem pomanjkljivostim pa je že od samega začetka jasno, da je UNFCCC samo okvirna konvencija, ki naj bi načrtovala pot in način delovanja, protokoli h konvenciji, sprejeti dodatno pa naj bi pomenili nadaljnje korake k uresničitvi ciljev, zastavljenih v konvenciji. Tako je tudi Kjotski protokol samo prvi korak k reševanju problema podnebnih sprememb in ni bil nikoli mišljen kot dokončni mehanizem, kar je tudi nakazano v devetem odstavku 3. člena, ki predvideva, da se najmanj sedem let pred koncem prvega obdobja začnejo razprave o nadaljnjih obveznostih zmanjševanja emisij TGP za države Aneksa 1 za obdobje po letu 2012.

Kljub pomanjkljivostim sta UNFCCC in Kjotski protokol izredna dosežka delovanja mednarodne skupnosti, saj je bilo že njuno sprejetje zaradi v nalogi analiziranih nasprotij dosežek sam po sebi. Sama pogajanja in razprave, ki so sledile sprejetju obeh mednarodnih pogodb, so sprožili vrsto različnih razprav na znanstvenem in na laičnem področju, kar je posredno vodilo do večjega zanimanja, zavedanja in ozaveščenja javnosti o problemu podnebnih sprememb. Kjotski protokol je tako spodbudil izvedbo projektov za razvoj alternativnih virov energije in spodbujanje energetske učinkovitosti predvsem v Evropi. Tako se pospešeno gradijo sončne in vetrne elektrarne in se uporabljata energija biomase in geotermalna energija. Danska tako že v celoti oskrbuje posamezna mesta z elektriko iz vetrnih in sončnih elektrarn. Poleg tega pa se precej vlaga tudi v izboljšanje energetske učinkovitosti zgradb z gradnjo novih energetsko varčnih zgradb ali s sanacijo starih. V Avstriji imajo tako na primer v Linzu stanovanjsko sosesko Solar City z 2500 stanovanji, solarni mesti Gleisdorf in Wells in več kot 1000 niskoenergetskih stanovanjskih hiš. V Nemčiji pa so zgradili niskoenergetske soseske v Hannoveru, Ulmu

in Karlsruheju in solarno mesto Freiburg. Poleg tega pa se povečuje tudi število pasivnih hiš, v katerih je poraba energije za 80 % še nižja kot v navadnih hišah in v Avstriji in Nemčiji rastejo z indeksom 100 % letno. Vsi ti projekti in še množica podobnih, ki se izvajajo po vsej Evropi, so dokaz, da ima Kjotski protokol že pomemben vpliv.

9 SEZNAM TABEL IN DIAGRAMOV

9.1 SEZNAM TABEL

Tabela 1: Države, vključene v Aneks I in Aneks II k Okvirni konvenciji o spremembi podnebja	16
Tabela 2: Države, vključene v Aneks B h Kjotskemu protokolu in njihovi emisijski cilji	19
Tabela 3: EU – Gibanje emisij TGP po državah članicah v ekvivalentih CO ₂ (Gg)	22
Tabela 4: EU – Emisije TGP po plinih v ekvivalentih CO ₂ (Gg)	22
Tabela 5: ZDA – Emisije TGP po plinih v ekvivalentih CO ₂ (Gg)	23
Tabela 6: Glavni zgodovinski emitenti ogljika	24
Tabela 7: GDP in prebivalstvo EU in ZDA	25
Tabela 8: ZDA in EU – Indeks potrebne energije v letih 1991, 1996 in 2001	55
Tabela 9: ZDA in EU – Energetska uvozna odvisnost za leta 1991, 1996 in 2001 v odstotkih	56

9.2 SEZNAM DIAGRAMOV

Diagram 1: ZDA in EU – Indeks potrebne energije v letih 1991, 1996 in 2001	56
Diagram 2: ZDA in EU – Energetska uvozna odvisnost za leta 1991, 1996 in 2001 v odstotkih	57
Diagram 3: ZDA – Predvidena potrebna energija glede na energetski vir od leta 1970 do 2025 v tisoč bilijonih Btu	58
Diagram 4: ZDA – Pridobivanje energije po energetskih virih od leta 1970 do leta 2025 v tisoč bilijonih Btu.	59
Diagram 5: ZDA – Poraba in pridobivanje energije od leta 1970 do leta 2025 v kvadrilijonih Btu	60
Diagram 6: ZDA – Poraba energije glede na sektor gospodarstva od leta 1970 do leta 2025 v tisoč bilijonih Btu	61
Diagram 7: ZDA – Proizvodnja elektrike po energetskih virih od leta 1970 do leta	62

2025 v milijardah kilovatnih ur (kWh – *Kilowatt-hour*)

Diagram 8: EU – Poraba energije glede na gospodarski sektor v EU-30 do leta 2030 63
v Mtoe

Diagram 9: EU – Pridobivanje elektrike po energetskih virih leta 1998 64

Diagram 10: EU – Povpraševanje, proizvodnja in uvoz energije do leta 2030 v Mtoe 65

Diagram 11: EU – Pridobivanje energije po energetskih virih do leta 2030 v Mtoe 65

Diagram 12: EU – Uvozna odvisnost glede na energetski vir do leta 2030 v 66
odstotkih

10 LITERATURA IN DRUGI VIRI

Literatura ter članki iz znanstvenih in strokovnih revij:

1. Baumert, Kevin A. in Kete, Nancy (June 2001) The U.S., Developing Countries, and Climate Change Protection: Leadership or Stalemate? *World Resources Institute-Issue Brief*, 1 – 12. <http://pdf.wri.org/usdcs.pdf> (10. 7. 2003).
2. Borione, Delphine in Ripert, Jean (1994) Exercising Common but Different Responsibility. V Mintzer, Irving M. in Leonard, J. Amber (ur.) *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, 77 – 96. New York, Melbourne: Cambridge University Press in Stockholm Environmental Institute.
3. Bryner, Gary (2000) Congress and the Politics of Climate Change. V Hariss, Paul G. (ur.) *Climate Change & American Foreign Policy*, 111 – 130. New York: St. Martin's Press.
4. Carr, Donald A. in William L. Thomas, (1998) The Kyoto Protocol and US Climate Change Policy: Implications for American Industry. *Review of European Community & International Environmental Law* 7 (2), 191 – 201. Dostopno preko besedilne baze EBSCOhost <http://web32.epnet.com/> (10. 7. 2003).
5. Dasgupta, Chandrashekhar (1994) The Climate Change Negotiations. V Mintzer, Irving M. in Leonard, J. Amber (ur.) *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, 126 – 148. New York, Melbourne: Cambridge University Press in Stockholm Environmental Institute.
6. Fisher-Vanden, Karen (2000) International Policy Instrument Prominence in the Climate Change Debate. V Hariss, Paul G. (ur.) *Climate Change & American Foreign Policy*, 151– 175. New York: St. Martin's Press.

7. Goldemberg, Jose (1994) The Road to Rio. V Hariss, Paul G. (ur.) *Climate Change & American Foreign Policy*, 175 – 185. New York: St. Martin's Press.
8. Grant, Wyn, Duncan Matthews in Peter Newell (2000) *The Effectiveness of the European Union Environmental Policy*. Houndmills, Basingstoke in New York: Macmillan Press ltd.
9. Grubb, Michael, Christiaan Vrolijk in Duncan Brack (1999) *The Kyoto Protocol: A Guide and Assessment*. London: The Royal Institute of International Affairs in Earthscan Publications Ltd.
10. Harris, Paul G. (2000a) Climate Change and American Foreign Policy: An Introduction. V Harris, Paul G. (ur.) *Climate Change and American Foreign Policy*, 3 – 25. New York: St. Martins Press.
11. Harris, Paul G. (2000b) Climate Change: Is the United States Sharing the Burden. V Harris, Paul G. (ur.) *Climate Change & American Foreign Policy*, 29 – 49. New York: St. Martin's Press.
12. Harrison, Neil E. (2000) From the Inside Out: Domestic Influences on Global Environmental Policy. V Hariss, Paul G. (ur.) *Climate Change & American Foreign Policy*, 89 – 109. New York: St. Martin's Press.
13. Jacobson, H. K. (2001) Climate Policy: International. V *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Science*, 2011 – 2016. Elsevier Science Ltd. <http://elsavier.com/inca/publications/store/6/0/1/4/9/5> (1. 4. 2003).
14. Jacoby, Henry D. In David M. Reiner (2001) Getting climate policy on track after The Hague. *International Affairs* 77 (2), 297 – 312. Dostopno preko besedilne baze EBSCOhost <http://web32.epnet.com> (10. 7. 2003).

15. Kjellen, Bo (1994) A Personal Assessment. V Mintzer, Irving M. in Leonard, J. Amber (ur.) *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, 149 – 174. New York, Melbourne: Cambridge University Press in Stockholm Environmental Institute.
16. Lee, Hanry, Vicki Arroyo Cochran in Manik Roy (2001) US domestic climate change policy. *Climate Policy* 1 (2001), 381 – 395. Dostopno preko besedilne baze Science Direct http://www.science_direct.com/ (1. 4. 2003).
17. McCormick, John (2001) *Environmental Policy in the European Union*. Houndmills, Basingstoke in New York: Palgrave.
18. Missbach, Andreas (2000) Regulation Theory and Climate Change Policy. V Hariss, Paul G. (ur.) *Climate Change & American Foreign Policy*, 131 – 149. New York: St. Martin's Press.
19. Moussis, Nicolas (1999) *Evropska unija*. Ljubljana: Littera picta.
20. Ott Hermann E. (2001) Climate change: an important issue. *International Affairs* 77 (2), 297 – 312. Dostopno preko besedilne baze EBSCOhost <http://web32.epnet.com/> (10. 7. 2003).
21. Park, Jacob (2000) Governing Climate Change Policy: From Scientific Obscurity to Foreign Policy Prominence. V Hariss, Paul G. (ur.) *Climate Change & American Foreign Policy*, 73 – 87. New York: St. Martin's Press.
22. Paterson, Matthew in Grubb, Michael (1992) The international politics of climate change. *International Affairs* 68 (2), 293 – 310. Dostopno preko besedilne baze EBSCOhost <http://web15.epnet.com/> (10. 7. 2003).

23. Ravnik, Matjaž (1997) *Topla greda: podnebne spremembe, ki jih povzroča človek*. Ljubljana: Tangram, Prirodoslovno društvo Slovenije.

24. Raykovicz, Lisa A. (1999) The Kyoto Protocol: International Agreement, Domestic Implications. TED Case Studies. Dostopno na <http://www.american.edu/projects/mandala/TED/kyoto.htm> (1. 4. 2003).

25. Sebenius, James K. (1994) Towards a Winning Climate Coalition. V Mintzer, Irving M. in Leonard, J. Amber (ur.) *Negotiating Climate Change: The Inside Story of the Rio Convention*, 277 – 320. New York, Melbourne: Cambridge University Press in Stockholm Environmental Institute.

26. Vrolijk, Christaan (2001) Introduction and overview. *International Affairs* 77 (2), 297 – 312. Dostopno preko besedilne baze EBSCOhost <http://web32.epnet.com/> (10. 7. 2003).

27. Wirth, Timothy (2002) Hot Air Over Kyoto: The United States and Politics of Global Warming. *Harvard International Review* 23 (4), 72 – 77. Dostopno preko besedilne baze EBSCOhost <http://web4.epnet.com/> (1. 4. 2003).

Dokumenti in drugi podatki

1. Annual European Community greenhouse gas inventory 1990-2000 and inventory report 2002, Technical report 75. Copenhagen: European Environmental Agency. Dostopno na http://reports.eea.eu.int/technical_report_2002_75/en/Technical_report_75_final_for_print.pdf (14. 9. 2003).

2. Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change, Matters relating to commitments, Review of the adequacy of article 4, paragraph 2 (A) and (B), Comments from the Parties and other member States, Addendum. FCCC/CP/1995/Misc.1/Add.1 (30. 3. 1995). Dostopno na: <http://unfccc.int/resource/docs/french/cop1/tx195105.pdf> (13. 9. 2003).
3. Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change, Matters relating to commitments, Review of the adequacy of article 4, paragraph 2 (A) and (B), Comments from the Parties and other member States. FCCC/CP/1995/Misc.1 (9. 3. 1995). Dostopno na <http://unfccc.int/resource/docs/cop1/misc01.pdf> (13. 9. 2003).
- 4.. EIA (2003) Energy overview. Energy information Administration. Dostopno na <http://www.eia.doe.gov/emeu/aer/pdf/pages/sec1.pdf> (12. 2. 2005).
5. EIA (2005) Annual Energy Outlook Overview 2005. Energy Information Administration. Dostopno na <http://www.eia.doe.gov/oiaf/aeo/pdf/earlyrelease.pdf> (str. 4 28. 2. 2005).
6. EUROSTAT (2004) Energy, transport and environment indicators, Data 1991-2001. European Communities. Dostopno na http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-DK-04-001/EN/KS-DK-04-001-EN.PDF (7. 2. 2005)
7. Green Paper (2001): Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply. European Communities COM(2000)769. Dostopno na http://europa.eu.int/comm/energy_transport/doc-principal/pubfinal_en.pdf (28. 2. 2005).
8. IPCC (2001a) Summary for Policymakers to Climate Change 2001: Synthesis Report of the IPCC Third Assessment Report. Dostopno na http://www.grida.no/climate/ipcc_tar/vol4/index.htm (2. 7. 2003).

9. IPCC (2001b) Summary for Policymakers to Climate Change 2001: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Dostopno na http://www.grida.no/climate/ipcc_tar/wg2/index.htm (2.7.2003).
10. Kjotski protokol k Okvirni konvenciji o klimatskih spremembah, v angleščini dostopen na <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf> (8. 9. 2003) in v slovenščini dostopen na <http://www.gov.si/mop/zakonodaja/konvenc/kiotl.pdf> (1. 11. 2004).
11. Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, Status of Ratification. Dostopno na http://unfccc.int/files/essential_background/kyoto_protocol/application/pdf/kpstats.pdf (8. 3. 2004).
12. Proposal to amend the lists in Annexes I and II to the Convention by removing the name of Turkey: review of information and possible decisions under article 4, paragraph 2 (8). Conference of the Parties, FCCC/CP/2001/11 (5. 10. 2001). Dostopno na http://maindb.unfccc.int/library/view_pdf.pl?language=en&url=http://unfccc.int/resource/docs/cop7/11.pdf (12. 12. 2004).
13. Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja (predlog) NPVO. Ministerstvo za okolje, prostor in energijo, september 2004. Dostopno na http://www.sigov.si/mop/podrocja/uradzaokolje_sektorokolje/porocila/npvo/dokument/resolucija_npvo.pdf (1.11.2004).
14. Okvirna konvencija Združenih narodov o klimatskih spremembah, v angleščini dostopna na <http://unfccc.int/resource/conv/conv.html> (8.9.2003) ali <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> (8.9.2003) in v slovenščini na http://www.gov.si/mop/zakonodaja/konvenc/spremembe_podnebja..pdf (1. 11. 2004).
15. United Nations Framework Convention on Climate Change, Status of Ratification. Dostopno na http://unfccc.int/files/essential_background/convention/status_of_ratification/application/pdf/ratlist.pdf (23. 7. 2004).

16. UNFCCC (2002) A Guide to the Climate Change Convention Process. Preliminary Second edition. Bonn: Climate Change Secretariat. Dostopno na <http://unfccc.int/resource/process/guideprocess-P.pdf> (1. 4. 2003).
17. UNFCCC (2003) Caring for Climate: A Guide to the Climate Change Convention and the Kyoto Protocol. Bonn: Climate Change Secretariat. Dostopno na http://unfccc.int/resource/cfc_quick.pdf (10. 11. 2003).
18. UNFCCC, United Nations Framework Convention on Climate Change, Status of Ratification. Dostopno na <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> (23. 7. 2004).
19. UNFCCC, Kyoto Protocol, Status of Ratification. Dostopno na <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf> (23. 7. 2004).
20. The World Bank Group, World Indicators data Query. Dostopno na <http://www.worldbank.org/data/dataquery.html> (14.9.2003), kjer se nahaja povezava za Data Query ali direktno na <http://devdata.worldbank.org/data-query/> (14. 9. 2003).
21. Razgovor z dr. Petrom Novakom, upokojenim rednim profesorjem na Strojni fakulteti Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 4. 2. 2005.

Spletne strani

1. CANCEE (2002), Defend the Climate: Manual for Environmental Activists in Central and Eastern Europe. Bucharest: DG Environment. Dostopno na <http://www.cancee.org/documents/publications/Defend%20the%20Climate.pdf> (15. 11. 2004).
2. Climate Change Information Sheet 1, An introduction to climate change, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact01.html> (4. 6. 2003).

3. Climate Change Information Sheet 2, The greenhouse effect, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact02.html> (4. 6. 2003).
4. Climate Change Information Sheet 3, Greenhouse gases and areosols, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact03.html> (4. 6. 2003).
5. Climate Change Information Sheet 5, How will the climate change? <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact05.html> (4. 6. 2003).
6. Climate Change Information Sheet 6, Has climate change already begun? <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact06.html> (4. 6. 2003).
7. Climate Change Information Sheet 17, The international response to climate change, <http://unfccc.int/resource/iuckit/fact17.html> (4. 6. 2003).
8. Climate Change Information Sheet 21, The Kyoto Protocol, <http://unfccc.int/resource/iuckit21.html> (4. 6. 2003).
9. Climate Change Treaty – October, 1997, <http://www.globalwarming.org/article.php?uid=66> (25. 1. 2005).
10. Environmental Protection Agency, Global Warming, Climate, <http://yosemite.epa.gov/oar/globalwarming.nsf/content/climate.html> (4. 6 . 2003).
11. Environmental Protection Agency, Global Warming-Emissions, Recent Trends, <http://yosemite.epa.gov/oar/globalwarming.nsf/content/EmissionsNationalRecentTrends.html> (23.7.2003).
12. Fundamentals of physical geography, Chapter 7, h) Greenhouse Effect, online textbook (dr. Michael Pidwirny, Department of Geography Okanagan University College, <http://www.physicalgeography.net/fundamentals/7h.html> (15. 2. 2004).

13. It All Began in a Place called Hope, <http://clinton4.nara.gov/WH/EOP/OP/html/Hope.html> (3. 3. 2005).

14. Kyoto Protocol to enter into force 16. February 2005, http://unfccc.int/files/press/news_room/press_releases_and_advisories/application/pdf/press041118_eng.pdf (7. 3. 2005).

15. Latest UN Projections, World Population Will Reach 9,1 Billion by 2050, <http://www.overpopulation.com/archives/years/2005/000025.html> (7. 5. 2005).

16. Population Reference Bureau, World Population Growth, 1750-2150, http://www.prb.org/Content/NavigationManu/PRB/Educators/Human_Population/Population_Growth/Population_Growth.htm (7. 5. 2005)

17. Projections of Future World Population, http://www.overpopulation.com/faq/basic_information/future_projections.html#footnotes_3 (7. 5. 2005)